

Kvalitet i barnehager

Rapport fra en undersøkelse
av strukturell kvalitet høsten 2012

LARS GULBRANDSEN & ERIK ELIASSEN

RAPPORT
NR 1/13

Kvalitet i barnehager

Rapport fra en undersøkelse
av strukturell kvalitet høsten 2012

LARS GULBRANDSEN

ERIK ELIASSEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 1/2013

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2013
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN (trykt utgave): 978-82-7894-454-7
ISBN (elektronisk utgave): 978-82-7894-455-4
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto: © colurbox
Illustrasjonsfoto: Gustav Vigeland. Motiver i smijernsport © Vigeland museet/Bono 2012
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 • Postboks 3223 Elisenberg • 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Kunnskapsdepartementet lyste sommeren 2012 ut et oppdrag som gikk ut på å kartlegge kvalitetsarbeid i den enkelte barnehage. Det ble fra departementets side ønsket en representativ undersøkelse av norske barnehager som dessuten skulle bygge på tidligere undersøkelser om barnehagekvalitet som NOVA hadde gjennomført i 2002, 2004 og 2008. Forskningsinstituttet NOVA ble tildelt oppdraget også denne gang.

Spørreskjemaet som ble brukt i 2008, var mye utvidet i forhold til skjemaene som ble brukt i 2002 og 2004. Denne gang var skjemaet langt på vei det samme som ble brukt i 2008. For noen av temaene kan vi dermed følge utviklingen helt fra 2002, andre temaer kan vi følge fra 2008. Derfor vil denne rapporten i stor grad dreie seg om endring gjennom de siste 10 åra. Dette er da også en periode da det skjedde store endringer i norsk barnehagesektor. Fra 2002 til 2008 hadde vi en sterk vekst i sektoren, samtidig som de minste barna kom stadig sterkere med. I perioden 2008 til 2012 var det meste av veksten over, men i denne perioden kom overgangen fra statlig øremerket finansiering til rammefinansiering gjennom kommunene. Denne endringen trådte i kraft fra 1. januar 2011, og vil danne et viktig politisk-administrativt bakteppe for den rapporten som her foreligger.

Denne undersøkelsen baserer seg på et representativt utvalg på 1000 ordinære barnehager trukket ut fra adressedatabasen til Pedlex. Spørreskjemaet med 67 spørsmål ble sendt ut 7. september, og vi oppnådde svar fra mer enn 65 prosent av de uttrukne barnehagene. Som i de tidligere undersøkelsene var det styrerne for barnehagene som ble bedt om å svare på spørsmålene. Vi er meget takknemlige overfor de 649 barnehagestyrerne som tok seg tid til å fylle ut spørreskjemaet. Vi vil også takke Kunnskapsdepartementet for enda en gang å ha gitt oss muligheten til å gjennomføre et interessant prosjekt, og spesielt takke våre to kontaktpersoner, Magnus Blikrud og Anne Ma Sandve, for godt samarbeid i alle prosjektets faser. Anne Ma Sandve har for øvrig vært en av departementets kontaktpersoner i alle de tre tidligere undersøkelsene som NOVA har gjennomført. Som i 2008 ble TNS Gallup engasjert for å gjennomføre datainnsamlingen, og vi vil i

den forbindelse takke TNS Gallup, og spesielt Audun Fladmoe, for en meget tilfredsstillende gjennomføring av oppdraget.

Undersøkelsen er denne gang gjennomført som et samarbeid mellom NOVA og Høgskolen i Oslo og Akershus. Lars Gulbrandsen fra NOVA har vært prosjektleder, mens Erik Eliassen fra HiOA har vært prosjektmedarbeider. Vi vil takke professorene Berit Bae og Jan-Erik Johansson fra HiOA som i egenskap av kvalitetssikrere har lest manus og gitt oss mange verdifulle kommentarer.

Oslo, 19. desember 2012

Lars Gulbrandsen

Erik Eliassen

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	11
1.1 Bakgrunn.....	11
1.2 Hva er barnehagekvalitet?	14
1.3 Rapportens disposisjon	21
2 Data	23
2.1 Utvalg av barnehager	23
2.2 Datainnsamlingen	23
3 Om barnehagene og deres ansatte	29
3.1 Størrelse og eierform	29
3.2 Personalets stabilitet og kvalifikasjoner.....	34
3.3 Personalutviklingstiltak	44
4 Barnehagens oppfølging av Rammeplanen	49
5 Barnehagens rutiner og arbeidsmåter	57
5.1 Behandling av informasjon	57
5.2 Kartlegging av barnas trivsel og utvikling	62
5.3 Brukermedvirkning	64
6 Fysisk miljø og vedlikehold	69
7 Samarbeid mellom barnehagen og barnehagens eier	73
8 Om samarbeid mellom barnehagen og kommunen (bydelen) som lokal barnehagemyndighet.....	79
9 Mobbing i barnehagen – forekomst og tiltak	85
9.1 Mobbing i barnehagen?	85
9.2 Forekomst av mobbing i barnehagene.....	86
9.3 Bruk av arbeidsmetoder for å forebygge mobbing	88
9.4 Sammenheng mellom bruk av arbeidsmetoder og rapportert forekomst av mobbing.....	91
10 Overgang fra barnehage til skole	93
11 Barnehagens organisering.....	99
12 Språk	107
12.1 Språkkartlegging	107
12.2 Språkmiljø og språkstimulering	114

13 Barn med nedsatt funksjonsevne eller ekstra behov	121
14 Samlet vurdering.....	127
15 Avsluttende kommentarer.....	135
 Summary.....	 137
Litteratur	141
 Appendiks 1: Følgerev og spørreskjema.....	 145
Appendiks 2: Purrebrev	157

Sammendrag

Dette er først og fremst en undersøkelse av de aspekter ved barnehagekvalitet som kalles strukturell kvalitet. Kvalitet vil også kunne bedømmes av ulike aktører med ulike ståsted og interesser. I denne undersøkelsen er det et representativt utvalg av barnehagestyrere som vurderer den barnehagen de leder. Dette er også en undersøkelse om endring. For mange av temaene følger vi utviklingen fra 2002, for de øvrige fra 2008.

Barnehagens størrelse, i betydningen antall innskrevne barn, er en opplysning vi ikke finner i offisiell barnehagestatistikk. Fra 2002 til 2008 ble barnehagene betydelig større. Det gjaldt særlig de nyeste barnehagene, men også de eldre barnehagene hadde tatt opp flere barn. Fra 2004 til 2008 hadde medianverdien for antall barn økt fra 37 til 46 barn. Medianverdien i 2012 hadde økt til 47 barn. Samtidig hadde både de minste og de største barnehagene tatt opp flere barn i 2012 enn i 2008.

Undersøkelsen i 2012 viste betydelig stabilitet blant de ansatte. Sett i forhold til 2008 var det flere av styrerne som hadde jobbet i samme barnehage i fem år eller mer. Ser vi på hele staben, hadde mer enn en tredjedel av barnehagene ikke hatt noen utskiftning av staben i siste barnehageår. I gjennomsnitt var det også litt færre som hadde sluttet i barnehageåret 2011–2012 enn i 2007–2008. Det var også en litt lavere andel som hadde sluttet blant de ansatte med førskolelærerutdanning enn blant ansatte uten slik utdanning. Undersøkelsen bekrefter tidligere funn om at førskolelærerne er blitt den mest stabile arbeidskraften i barnehagene.

Til tross for et stadig større antall dispensasjoner, ser vi likevel at andel førskolelærere er litt høyere i 2012 enn den var i 2008. Vi finner den største veksten av førskolelærerandelen i de minste barnehagene. Selv om den totale andelen menn ikke har økt nevneverdig, har det vi kan kalle utbredelsen av menn i barnehager, økt betydelig. Fra 2008 til 2012 har andel barnehager hvor det finnes minst én mannlig pedagogisk leder økt fra 16 til 22 prosent, mens andel barnehager med minst én mannlig assistent har økt fra 34 til 40 prosent. Andel barnehager med menn blant såkalt annet personale har økt fra

16 til 30 prosent. Andel barnehager der det i det hele tatt var ansatt menn, økte fra 33 prosent i 2002 til 57 prosent i 2012.

Med unntak av temaområdet «Barnehagen som kulturarena», er det i 2012 en høyere andel av barnehagene som jobber mye med de fem andre temaområdene under Rammeplanens kapittel om omsorg, lek og læring. Samtidig er det en mindre økning på temaområdene språklig kompetanse og læring enn på temaområdene lek og sosial kompetanse. Dette viser at tradisjonelle barnehageverdier forsvares i barnehagene, og at vi ikke finner noen forsterket dreining i det som av og til kalles «skolsk» retning. Men samtidig er «Kommunikasjon, språk og tekst» det av Rammenplanens sju fagområder som barnehagene jobber mest med. Her har det vært en jevn og sterk økning helt fra 2002. Rammeplanen blir oftere brukt i sin fulle bredde i 2012 enn i 2008. I den grad bruk av Rammeplanen er en strukturell forutsetning for det vi kan kalle innholdskvalitet, kan vi dermed påvise en forbedring i perioden fra 2008 til 2012.

Langt på vei alle barnehager har i 2012 formalisert informasjonsutvekslingen mellom barnehage og foreldre. I alle undersøkelsene fram til 2008 var forekomsten av de formaliserte informasjonstiltakene avhengig av barnehagens størrelse og eierform. Det er ikke lenger tilfelle i 2012. Forekomsten av slike tiltak har økt mest i de private barnehagene.

Kartlegging av barnas trivsel og utvikling skjer stort sett på tradisjonelt vis, gjennom observasjon. Det er en tendens til økende bruk både av barneintervju, praksisfortellinger og systematiske samtaler, men disse metodene er likevel langt mindre utbredt enn observasjon.

Siden 2002 har en stadig større andel av barnehageeierne etablert et felles system for kvalitetssikring av sine barnehager. Vi finner også en økning av opplærings- og etterutdanningstiltak satt i verk i den enkelte barnehage. Det er først og fremst i de private barnehager denne veksten har skjedd. Slike tiltak forekommer fortsatt oftest i de største barnehagene, men forskjellene etter størrelse er også blitt mindre enn før. På dette feltet er barnehagene over tid blitt mer like.

I 2008 konkluderte vi med at når det gjaldt forholdet mellom barnehagene og kommunen som lokal myndighet, fant vi ikke den samme forbedring som på de andre områdene vi hadde undersøkt. Dette gjaldt både

manglende tilsynsbesøk og at kontakthypighet var langt større mellom kommunen og kommunale barnehager enn mellom kommunen og private. Nesten alle kommuner ga imidlertid de ansatte i alle barnehager mulighet til å delta i opplæringstiltak. På det siste punktet synes tilstanden fortsatt å være like bra. Den nedadgående tendens i tilsynsbesøk har snudd, og forskjellene mellom private og kommunale barnehagers kontakthypighet med kommunen er blitt redusert.

Ifølge styrerne er forekomsten av mobbing omtrent som ved de tidligere undersøkelser. Med tanke på å forebygge mobbing, er det fortsatt programmet «Du og jeg og vi to», utviklet av Kari Lamer, som brukes av flest barnehager, men programmet «Steg for steg», utviklet av Nasjonalforeningen for folkehelse, har ved hver undersøkelse hatt økt oppslutning og brukes nå av nesten like mange barnehager som Lamers program. Vi bør ellers merke oss økt bruk av egenutviklede program. Det kan være en indikasjon på aktivt og bevisst arbeid med problemet.

Det er mest vanlig å organisere barnehagen i avdelinger. Hele 79 prosent av barnehagene har delt opp barnehagen i avdelinger, mens 13 prosent svarer at de er en avdelingsfri barnehage. Det er mest vanlig at barnehagen er delt opp i aldershomogene grupper eller avdelinger.

I 2008 hadde 60 prosent av barnehagene etablert faste rutiner for å kartlegge språket hos alle barna i barnehagen, mens en tredjedel ikke hadde faste rutiner, men valgte ut barn etter observasjon og behovsvurdering. I 2012 har andelen som legger behovskriterier til grunn, økt. Samtidig er assistentene i mindre grad med på å gjennomføre kartleggingen.

Når det gjelder tiltak som kan lette overgangen mellom barnehage og skole, har det skjedd store endringer siden 2004. Den gang hadde 72 prosent av barnehagene skoleforberedende tiltak for femåringene. Nå er dette på plass i så godt som alle barnehager. Det har også vært en økning i etablerte rutiner for samarbeid mellom barnehage og skole på kommunalt nivå og for kunnskapsoverføring mellom barnehage og skole. Skoleforberedende tiltak er fortsatt mer utbredt i kommunale enn i private barnehager, men forskjellen er blitt klart mindre i 2012 enn den var i 2008.

I 55 prosent av barnehagene fantes det barn med nedsatt funksjonsevne. Andelen var uendret fra 2008, og fortsatt var tilstedeværelsen av slike barn

hyppigere i kommunale enn i private barnehager. Over 90 prosent av disse barnehagene fikk ekstra ressurser til bemanning. Likevel var det en såpass høy andel som 43 prosent som ikke syntes tilbudet de kunne gi disse barna var tilstrekkelig ut fra behovet. Så godt som alle barnehager hadde etablert rutiner for kontakt mellom barnehage og PP-tjenesten i kommunen. Sett i forhold til 2008 var det også en økende andel som hadde etablert rutiner for kontakt med barnevernstjenesten og helsestasjonene.

Et klart flertall av styrerne er helt eller delvis enig i at barnehagen har nok ansatte og at den materielle standard er tilfredsstillende. Det er klart mer misnøye med barnehagenes økonomiske rammebetingelser. På disse områder er også styrerne i private barnehager mer fornøyd enn styrerne i de kommunale. Dette har vært et stabilt trekk helt siden 2002. Et klart flertall er også enig i at de ansatte har tilstrekkelig kompetanse, og her er det ingen forskjell mellom kommunale og private.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Stortingsmelding nr. 27 (1999–2000) varslet i sin tid en treårig kvalitets-satsing i barnehagene. Med startpunkt i 2001 skulle alle norske barnehager innen utgangen av 2003 ha etablert redskaper og systemer for å videreutvikle og sikre barnehagens kvalitet. Dette innebar å utforme, vurdere og følge opp kvalitetskriterier. Tre temaer ble ansett som helt sentrale i denne satsingen. Det første temaet var å få barnehagene tilpasset for alle barn, det andre temaet gjaldt utviklingen av varierte og brukertilpassede barnehager i tråd med de behov som fantes blant barn og foreldre, mens det tredje temaet i kvalitetssatsingen dreide seg om barnehagens personale og deres kompetanse.

Det første av disse tre temaene, en barnehage for alle barn, må ikke forveksles med målet om full barnehagedekning som kort tid etter kom i fokus. Barnehage for alle barn dreide seg om at barnehagene skulle bidra til at barn med spesielle behov, som for eksempel funksjonshemmede barn, barn fra minoritetsgrupper eller barn med en vanskelig omsorgssituasjon, skulle kunne utvikle ferdigheter for å kunne være aktive deltagere i et demokratisk samfunn på linje med alle andre barn. Kvalitet i denne forbindelse dreier seg om i hvilken grad barnehagen evner å gi et godt tilbud også til barn som på enkelte områder ikke er som «alle andre barn», eller ikke har det «like bra» som barn flest.

Det andre temaet som ble nevnt i meldingen, var utviklingen av varierte og brukertilpassede barnehager i tråd med de behov som fantes blant barn og foreldre. Målet var at utviklingen av barnehagene skulle skje i samarbeid og dialog med foreldrene, at foreldrene skulle være aktive i utviklingen av kvaliteten av tilbudet og delta aktivt i endringsarbeidet i hver enkelt barnehage (Ibid, s. 77). Viktig i denne sammenheng er de kommunikasjonskanaler som finnes, fra mer formelle organ som samarbeidsutvalg, via foreldremøter og brukerundersøkelser til den daglige kontakt mellom personalet og de enkelte foreldre. I tillegg har det vært et økende krav om at barna selv skal bli oppfattet som en brukergruppe. Kvalitet vil også dreie seg om at barna blir hørt og tatt

med på råd i den type saker der dette er naturlig. Etter hvert er disse målene samlet under begrep som barns medvirkning og barns medbestemmelse.

Den tredje hovedmålsetningen i kvalitetssatsingen handlet om barnehagens personale. Som ledd i sin kompetanseutvikling skulle de ansatte gis mulighet til å skaffe seg den nødvendige kunnskap og kompetanse for å møte nye utfordringer og sikre kvaliteten i barnehagene. Dette dreide seg dels om å rekruttere personale med den foreskrevne pedagogiske kompetanse. En annen viktig side ved kvalitetssatsingen var å oppnå større stabilitet blant barnehagenes ansatte. Det ble også formulert mål om en jevnere kjønnsbalanse blant de ansatte. Barnehagesektoren er en stor kvinnearbeidsplass, og regjeringen ønsket et økt innslag av menn i barnehagene. Målet som ble satt, var at minst 20 prosent av personalet skulle være menn (Ibid, s. 63).

Disse tre målsetningene er like aktuelle i dag som rundt årtusenskiftet. Samtidig er det vi kan kalle den norske barnehagesektoren svært forskjellig fra hva den var på det tidspunkt. Målet om full barnehagedekning er nådd, plass i barnehage er en rettighet fra ettårsalder, eller mer korrekt for barn født før utgangen av august året før opptaket. En viktig del av ekspansjonen har vært de minste barnas innmarsj. I løpet av et par tiår har det vi kan kalle barnehagenes demografi endret seg fra å være et sted der forekomsten av barn under tre år var relativt lav til å bli et sted der mer enn hvert tredje barn er under tre år. I starten av 2011 ble en lenge annonsert omleggingen av finansieringen satt ut i livet, ved at de statlige subsidiene til barnehagedrift ble overført til kommunene som igjen skulle videreføre støtten til alle barnehager i kommunen etter bestemte retningslinjer, blant annet likebehandling av private og kommunale barnehager.

Bakgrunnen for den første undersøkelsen, som vi gjennomførte i 2002, var nettopp kvalitetssatsingen som ble lansert i Stortingsmelding nr. 27 (1999–2000). Undersøkelsen ble gjennomført halvveis i kvalitetssatsingsperioden, og en av konklusjonene var at den treårige kvalitetssatsingen i norske barnehager var i god gjenge. På et generelt spørsmål om status for kvalitetsarbeidet i barnehagen svarte ni prosent av styrerne at målet for kvalitetssatsingen allerede var nådd i deres barnehage og 55 prosent svarte at målet ville være nådd ved periodens utløp, ved slutten av 2003. I hver tredje

barnehage regnet imidlertid styrer med at man trengte lenger tid for å nå målet (Gulbrandsen, 2002).

Undersøkelsen ved slutten av perioden, gjennomført helt i starten av 2004, viste at styrerne hadde vært for optimistiske. Hadde forventningene fra 2002 blitt oppfylt, skulle 64 prosent av styrerne nå ha svart at målet var nådd. Andelen viste seg imidlertid ikke å være høyere enn 21 prosent. Selv om man ga barnehagene ett år ekstra til å få alt på plass, ville 27 prosent trenge enda lengre tid enn dette for å nå målet (Gulbrandsen og Sundnes 2004, s. 89).

Mellom de to undersøkelsene var det en ny sak som kom til å sette sitt preg på barnehagepolitikken og barnehagediskursen, nemlig enigheten mellom opposisjonspartiene om en mye lavere maksimalpris for opphold i barnehage. Forliket mellom opposisjonspartiene avfødte senere et bredt barnehageforlik der også regjeringspartiene ble med. Foruten maksimalpris, skulle man også innen relativt kort tid oppnå full barnehagedekning. Siden ble spørsmålet om full dekning et sentralt politisk spørsmål. Den brede politiske enigheten om dette målet førte imidlertid til at barnehagepolitikken fikk preg av å være en såkalt valenssak, en sak der partiene er enige om mål, men konkurrerer om hvem som best fremmer dette målet (Bjørklund 2001).

Da den andre undersøkelsen ble gjennomført tidlig i 2004, hadde 205 172 barn barnehageplass. Dekningsgraden for ett- og toåringer var på 43,9 prosent. For barn over tre år var dekningsprosenten allerede så høy som 85,1 prosent. Mye av ekspansjonen senere dreide seg om de yngste barna. Andelen av ett- og toåringer med plass i barnehage, økte til 74,7 prosent ved utgangen av 2008. Denne ekspansjonen var generelt svært personellkrevende, og skapte et spesielt stort behov for nye førskolelærere. Antall ansatte med dispensasjon fra utdanningskravene økte da også for hvert eneste år. Selv om den umiddelbare foranledningen for undersøkelsen høsten 2008 var at Kunnskapsdepartementet trengte oppdatert kunnskap til bruk i en ny stortingsmelding om barnehager i vårsesjonen 2009, dannet likevel den forutgående ekspansjonen den politiske bakgrunn for undersøkelsen og dermed den rammen resultatene nødvendigvis ville bli tolket inn i. Hadde man klart å opprettholde kvaliteten sammen med en så sterk utbygging? Hadde fokus på full dekning av etterspørselen gått utover kvaliteten? Økt mangel på

fagutdannet personale var i seg selv en indikator på at så var tilfelle. Forskning i Nederland, basert på måleinstrumenter som ITERS, ECERS og etter hvert det hjemmeproduserte CIP (Caregiver Interaction Profile), hadde vist en klar nedgang i omsorgskvaliteten i nederlandske barnehager i perioden 1995–2005 (Riksen-Walraven 2008). I Nederland skjedde det i denne perioden en sterk vekst av barnehagedekningen for barn under fire år.

Med det forbehold at konklusjonen gjelder de aspekter ved kvalitet som lot seg måle i undersøkelsen, kunne vi i rapporten fra våren 2009 avslutte med følgende konklusjon. Den sterke veksten i barnehagesektoren hadde funnet sted uten at det hadde gått på bekostning av kvaliteten på barnehagene (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 123).

Også årets undersøkelse er bestilt på bakgrunn av at resultatene skal brukes i neste års stortingsmelding om barnehager. Den politiske kontekst er noe endret siden sist gang. For det første er den sterke veksten i ferd med å flate ut. Mellom undersøkelsen i 2004 og 2008 var det blitt mer enn 56 000 nye barnehageplasser. Fra 2009 og fram til utgangen av 2011 var veksten ca. 20 850 plasser. De årlige gjennomsnitt skiller seg ikke så mye fra hverandre, men veksten var klart nedadgående, særlig om man sammenlikner det siste året (2011) med de to siste årene av den første perioden og de to første av den siste. Den viktigste politisk administrative endringen mellom de to undersøkelsene er overgangen fra øremerket statlige finansiering til rammefinansiering gjennom kommunene. Vi har ikke spørsmål som direkte kan knytte våre data til denne endringen gjennom klare årsaksrekker, men dette er hele tiden en endring vi må ha i bakhodet når vi for eksempel studerer forskjeller og likheter mellom kommunale og private barnehager, og når vi sammenlikner situasjonen i 2012 med situasjonen i 2008.

1.2 Hva er barnehagekvalitet?

Barnehagekvalitet beskrives vanligvis langs flere dimensjoner. **Strukturell kvalitet** betegner egenskaper ved rammebetingelsene som lokaler, uteareal, organisasjons- og styringsformer, arbeidsrutiner, planlegging, økonomiske innsatsfaktorer, bemanning og personalets kompetanse og grad av stabilitet. **Prosesskvalitet** eller relasjonell kvalitet betegner egenskaper ved de relasjoner og den samhandling som daglig foregår i barnehagen mellom barn og voksne,

mellom voksne og mellom barn. Det er innholdet og kvaliteten av disse relasjonene som i særlig grad bestemmer i hvilken grad barnehagen gir det enkelte barn trygg omsorg og god utvikling og læring gjennom lek og samvær. God strukturell kvalitet gir en nødvendig, men langt fra noen tilstrekkelig betingelse for god prosesskvalitet. Noen ganger støter vi også på begrepet **resultatkvalitet** som sier noe om i hvilken grad barnehagen lykkes med å nå sine mål med hensyn til å gi barna en god utvikling, for eksempel sosialt og språklig. Det kan også dreie seg om resultater med hensyn til mer spesifikke mål som for eksempel inkludering og forebygging, eller resultater på lang sikt som i Norge er påvist av Tarjai Havnes og Magne Mogstad (2011) gjennom undersøkelser med et kvasieksperimentelt design, eller resultater som kan påvises gjennom longitudinelle undersøkelser som vi i Norge hittil har hatt få av. Noen bruker også betegnelsen **innholdskvalitet** for å beskrive innholdet i barnehagevirksomheten, som for eksempel i hvilken grad kravene i rammeplanen og lovens formålsparagraf og innholdsparagraf oppfylles, eller hvordan barnehager med spesielle formål ivaretar både disse formålene, men samtidig også kravene som lov og rammeplan stiller til alle barnehager.

Å definere hva som er kvalitet i barnehagen dreier seg om innhold, og det er ut fra innholdet at man kan vurdere om et fenomen er kvalitativt forskjellig fra et annet fenomen. Rammeplanen for barnehager gir i den forbindelse retningslinjer for kvalitetsarbeid og kvalitetsutvikling i barnehagene ut fra hva vi kan kalle innholdsmessig kvalitet.

Rammeplanen for barnehagene inneholder allmenne retningslinjer for barnehagens samfunnsmandat, barnehagens innhold, planlegging og samarbeid. I følge Rammeplanen, med referanse til barnehagelovens paragraf 2, skal barnehagen gi barn grunnleggende kunnskaper på sentrale og aktuelle områder. Disse er nærmere definert og beskrevet som sju fagområder: kommunikasjon, språk og tekst; kropp, bevegelse og helse; kunst, kultur og kreativitet; natur, miljø og teknikk; etikk, religion og filosofi; nærmiljø og samfunn; antall, rom og form.

Kvalitetsarbeid i barnehagen handler om å jobbe for at barnehagen skal oppnå ønskede egenskaper. For barnehager er kvalitet blitt definert som helheten av de egenskaper en barnehage har, og som vedrører barnehagens evne til å tilfredsstille barns, foreldres og samfunnets uttalte og underforståtte

behov (sitert etter Sandve 2000 og basert på NS-ISO 8402). Frode Søbstad (2002, s. 17) definerer barnehagekvalitet som «barnas, foreldrenes og de ansatte oppfatninger av og erfaringer med barnehagen, og i hvilken grad barnehagen oppfyller faglige og samfunnsmessige kriterier for hva en god barnehage er». Han nevner tre hoveddimensjoner for vurdering av kvalitet i barnehage: strukturell kvalitet, sosial kvalitet og pedagogisk kvalitet.

Hovedinnholdet i denne og våre tre tidligere undersøkelser dreier seg i første rekke om det Frode Søbstad definerer som strukturell kvalitet. Det vil i den forbindelse mer dreie seg om å kartlegge nødvendige forutsetninger for kvalitet enn å måle kvalitet som sådan. I forbindelse med strukturell kvalitet nevner Frode Søbstad i alt 15 underpunkter, hvorav mange mer eller mindre direkte vil bli målt, eller i det minste berørt, i vår undersøkelse. Ett av kriteriene er god økonomi. Det er en dimensjon vi har målt ved hjelp av styrernes vurdering både av barnehagens materielle standard og av barnehagens budsjett. En annen kvalitetsdimensjon er tilrettelegging av det fysiske miljøet for funksjonshemmede barn. Kvalitet vil også avhenge av hvor mange voksne som er ansatt, av deres kvalifikasjoner, ferdigheter og holdninger. Antall barn per voksne kan måles direkte, men et forholdsvis stort innslag av deltidsansatte vil her representere et måleproblem. Når det gjelder kompetanse, spør vi hvor mange av de ansatte som har fullført førskolelærerutdanning. Når det gjelder personalets stabilitet, spør vi om hvor mange som sluttet siste barnehageår, hvor mange av disse som hadde førskolelærerutdanning, samt hvor lenge styrer har vært ansatt i barnehagen. Noen flere aspekter som angår de ansattes kompetanse blir registrert, men også dette dreier seg mer om nødvendige enn om tilstrekkelig forutsetninger for kvalitet. Vi spør for eksempel om barnehagen gjennomfører medarbeidersamtaler med de ansatte, om det finnes interne opplæringstiltak og et eget opplæringsbudsjett, og om eier eller kommunen tilbyr de barnehageansatte opplæring og videreutdanning.

Som ett av punktene under den kvalitetsdimensjonen som Søbstad kaller sosial kvalitet, nevner han brukerdiallog, konkretisert som åpenhet og velvilje overfor ulike ønsker og behov hos brukerne. Skal slik dialog finne sted, må det være utviklet og formalisert visse kanaler for kontakt mellom ansatte og foreldre, som for eksempel foreldresamtaler og brukerundersøkelser. Vi antar

at slike kanaler og rutiner er nødvendige for å innhente informasjon om foreldrenes ønsker og behov, samtidig som slike kanaler og rutiner ikke nødvendigvis fører til at foreldres ønsker ivaretas. Det vet man først etter å ha spurt foreldre, og her vil det alltid være mulighet for at misnøye kan spores tilbake til uenighet og ulike interesser som ikke lar seg fullt ut forene. De samme synspunkter kan anlegges på de egenskaper som Søbstad benevner som pedagogisk kvalitet. Av de i alt 14 underpunkter som han nevner, vil i det minste noen berøres i vår undersøkelse. For mange av punktene gjelder det at kvaliteten må vurderes, enten av brukerne selv, av personalet eller kanskje også av utenforstående eksperter.

En undersøkelse av den type vi har foretatt, begrenser seg i mange tilfelle til å fastslå om noe er på plass eller mangler. Vi kan fastslå om barnehagen arbeider med de ulike fagområdene i Rammeplanen, eventuelt om de ulike fagområdene vektlegges ulikt. Hvis en barnehage arbeider lite med for eksempel fagområdet «kommunikasjon, språk og tekst», er dette i og for seg viktig informasjon. Men vi kan ikke si noe om kvaliteten av arbeidet med et slikt fagområde, selv om styrer svarer at barnehagen arbeider ganske mye med nettopp dette fagområdet. Vi kan også fastslå hvilke metoder barnehagen benytter for å kartlegge barnas trivsel og utvikling, men vi kan ikke si noe om kvaliteten i anvendelsen av metodene. Dette vil i langt større grad være et spørsmål om det vi tidligere har benevnt som prosesskvalitet, noe vi ikke har data til å uttale oss om. Det er viktig å ha slike begrensninger for øye når man leser denne rapporten.

I barnehagesektoren finnes flere ulike aktører som har ulikt ansvar for barnehagens kvalitet, og som har sine oppfatninger om hva som er god kvalitet. Hvem er aktører, og hvem gir vurderingen i denne sammenheng? For noen av spørsmålene er styrerne de mest naturlige å spørre, for andre spørsmål vil nødvendigvis ikke styrerne ha den beste informasjon, ofte ikke minst fordi det vil være uenighet om hvordan forholdene faktisk er, og om hvordan de ulike sider ved en barnehage fungerer. Søbstad (2002, s. 19) skiller mellom fem ulike typer aktører. Det er for det første, politikere og embetsverk, for det andre de ansatte i barnehagen, for det tredje foreldrene, for det fjerde barna, og som siste aktørgruppe nevnes ulike faglige instanser. Man kan i den sammenheng også legge til barnehageeiere som en viktig

aktørgruppe. Det samme må sies om organisasjoner innenfor barnehage-sektoren, som for eksempel Private barnehagers landsforbund og Utdanningsforbundet som er den største fagorganisasjonen for de ansatte.

Mellom de sentrale myndigheter og den enkelte barnehage kommer kommunene inn som en sentral aktør i kraft av sin rolle som lokal barnehagemyndighet. I denne rollen har kommunen ansvar for planlegging, kvalitetsutvikling og tilsyn med barnehagene. Dette ansvaret gjelder for alle barnehagene i en kommune, også de private.

Ulike aktører vil som sagt vurdere kvalitet ulikt, samtidig som ulike aktører vil ha ulik tilgang til informasjon. I den undersøkelsen som vi har foretatt, er det styrerne som gir informasjonen. For noen av de temaene vi spør om, er det uvesentlig om man spør styrer, andre ansatte, foreldre eller for den saks skyld kommunalt ansatte administratorer. For mesteparten av det vi spør om, mener vi imidlertid at nettopp styrer vil gi best og mest pålitelig informasjon. For andre spørsmål, som for eksempel spørsmålet om forekomsten av mobbing, kan sannsynligvis andre ansatte, og kanskje ikke minst foreldrene og barna selv, være vel så gode informasjonskilder. Kunnskapsøkonomiske hensyn taler imidlertid for at vi knytter mest mulig informasjon til en og samme datainnsamling. Jo mer det dreier seg om vurdering og evaluering, jo mer vil også svarene stå i fare for å bli bestemt av hvilken aktørtype den som har svart tilhører. Vi har tatt konsekvensen av dette ved å stille svært få spørsmål av denne typen. Å få belyst kvalitet innenfor hele bredden av aktører vil kreve et helt annet opplegg og det har vi ikke hatt mulighet til i denne undersøkelsen. Vi kunne alternativt ha spurt flere i samme barnehage. Det har blitt gjort for eksempel av Riksrevisjonen (2009) som i en undersøkelse med samme opplegg som vår, sendte ett spørreskjema til styrer og ett spørreskjema til en tilfeldig valgt pedagogisk leder i hver barnehage. I prosjektet Mafal, som er en forkortelse for «Meistring av førskulelærerrolla i eit arbeidsfelt med lekmanpreg», samlet man inn data via separate spørreskjema til styrere, pedagogiske ledere og assistenter i et representativt utvalg av norske barnehager (Løvgren 2012).

En type viktig kvalitet som vi heller ikke direkte kartlegger gjennom vår undersøkelse, er den kvalitet som finnes i relasjoner mellom aktører og i de prosesser som skjer i barnehager. Det er som nevnt vanlig å bruke begrep

som relasjonell kvalitet eller prosessuell kvalitet for å betegne disse sidene ved barnehagenes virksomhet. Nå vil nettopp slik kvalitet være en viktig side ved den kompetanse som de fagutdannede er i besittelse av, men samtidig kan vi vanskelig måle slike kvaliteter på annen måte enn i beste fall indirekte. Dette er kvalitet som sannsynligvis vil kunne la seg måle gjennom sammensatte mål for trivsel og tilfredshet blant ansatte, barn og foreldre, sannsynligvis også gjennom sosial kompetanse og pedagogisk utbytte for barna. Men igjen er det undersøkelser som vil kreve en langt bredere angrepsvinkel enn bare spørsmål til styrerne. Vi må derfor i beste fall nøye oss med å kartlegge om noen betingelser for relasjonell og prosessuell kvalitet finnes eller ikke finnes i de barnehager vi undersøker.

Når det gjelder ulike former for kvalitet i barnehagen foreligger det internasjonale skalaer for måling av kvalitet som for eksempel Infant/toddler Environment Rating Scale, vanligvis forkortet til ITERS, og Early Childhood Environment Rating Scale, vanligvis forkortet til ECERS, og det nederlandske CIP (Caregiver Interaction Profile). Selv om det ble gjort en norsk oversettelse av ECERS for en del år tilbake, er denne lite brukt i Norge (Gulbrandsen, 2002, s. 51, Gulbrandsen og Sundnes, 2004, s. 69). Ved Høgskolen i Oslo og Akershus er det denne høsten startet opp to store forskningsprosjekt, der et viktig mål er å tilpasse de ovennevnte måleinstrument til en norsk kontekst, og bruke dem i et stort antall barnehager og på denne måten få representative kvantitative data også om prosesskvalitet. Men inntil resultater fra disse prosjektene foreligger, vil vi nok en gang benytte det opplegget for kvalitetsregistrering som fra og med 2002 er utarbeidet i samarbeid mellom NOVA og fagekspertisen i Barne- og familiedepartementet, og senere Kunnskapsdepartementet. Valget av en norsk løsning begrenser mulighetene for internasjonale sammenligninger. På den annen side kan undersøkelsen i større grad tilpasses virkeligheten i norske barnehager. Samtidig vil vi ved å holde fast på mest mulig av det opplegget som ble valgt i 2002, kunne beskrive endring og utvikling over tid.

Et viktig kriterium for kvalitet er hvordan kvalitet oppfattes fra brukernes side. Skal man tro de mange brukerundersøkelser som ble gjennomført mellom 1996 og 2004, hadde barnehagene til fulle oppfylt kravet om brukertilpasning. Blant spørsmål om mer enn 30 ulike kommunale tjenesteområder kom barnehagene hele tiden på topp i disse under-

søkelsene (TNS Gallup 2003). Det viste seg også at tilfredsheten var størst for de sidene ved barnehagene som i hovedsak var personalets ansvar. Tilfredsheten var klart mindre med barnehagens fysiske utforming og dens lokaler, enn med dens ansatte (Gulbrandsen 2005, s. 48). Foreldre satte åpenbart stor pris på og var svært tilfredse med de ansatte, men samtidig viste en annen undersøkelse at foreldre ikke nødvendigvis bedømte de ansatte ut fra formell kompetanse. Foreldre oppfattet det for eksempel ikke som spesielt viktig at de ansatte hadde pedagogisk utdanning (Barne- og familiedepartementet 2005:51). Høsten 2008 fikk Kunnskapsdepartementet gjennomført en ny brukerundersøkelse. På så godt som alle tema det ble spurt om, var det en svak dreining i positiv retning. De spørsmålene som denne gang hadde lavest andel svar på de to høyeste punkter på en skala fra 1 (svært misfornøyd) til 6 (svært fornøyd) var et spørsmål om innhenting av vikarer ved sykdom (54 prosent), og et spørsmål om antall voksne med pedagogisk utdanning (53 prosent). Det temaet som fortsatt ble vurdert som svært viktig av færrest, var at det arbeidet menn i barnehagen (TNS Gallup 2008). Senere er slike undersøkelser av brukertilfredshet blitt gjennomført av EPSI Norge. På en indeks som måler kundertilfredshet skåret barnehager 76,9 i 2009, 73,9 i 2010, 75,7 i 2011 og 74,3 i 2012. Forskjellene fra år til år er så små, at vi trygt kan konkludere med at brukertilfredshet sett fra foreldrenes side holder seg jevnt høy. I 2012 er det imidlertid en forskjell mellom foreldre til barn under fire år og fire år eller eldre. Blant de eldste målte man en kundertilfredshet på 75,6 mot 71,8 blant foreldrene til de yngste. I 2010 og 2011 var det ingen forskjell mellom de to gruppene. Hele tiden har man registrert en forskjell mellom kommunale og private barnehager med høyest tilfredshet med de private, i 2012 var det 76,8 mot 71,9 (http://www.epsinorway.org/images/stories/reports/Scanning/Presseinformasjon_Offentlige_Tjenester_211112.pdf).

Men de egentlige brukere av barnehagene er jo barna, og hva mener barna om livet i barnehagen? Man har nylig gjennomført en undersøkelse i et utvalg av barnehager i Sør-Trøndelag der man observerte barn under tre år og intervjuet og brukte elektroniske spørreskjema blant barn over tre. Et interessant funn fra undersøkelsen er at ansatte og foreldre har en mer positiv vurdering av barnas trivsel i barnehagen enn hva barna selv har (Bratterud, m. fl. 2012).

1.3 Rapportens disposisjon

Denne undersøkelsen er en repetisjon av tre tidligere undersøkelser av kvalitetsarbeid i barnehagen. I hver av de tre første undersøkelsene ble innholdet til en viss grad endret og utvidet fra gang til gang. Det siste gjaldt særlig undersøkelsen i 2008. Årets undersøkelse er langt på vei lik undersøkelsen i 2008. Rapportens disposisjon vil derfor være lik foregående rapport (Winsvold og Gulbrandsen, 2009). Gjennomgående i rapporten vil den nåværende situasjonen og de resultatene som foreligger bli sammenlignet med tidligere resultater, samtidig som utvikling og endringer vil bli beskrevet og kommentert.

I neste kapittel (2) redegjør vi for data og datainnsamlingen. I resten av rapporten behandles de ulike emner langt på vei i samme rekkefølge som i det spørreskjemaet som ble sendt ut til barnehagene. I kapittel 3 presenteres og analyseres våre data om barnehagene og de ansatte. Kapittel 4 presenterer innholdet i barnehagens virksomhet, sett i lys av kravene i Rammeplanen. I kapittel 5 går vi nærmere inn på barnehagenes arbeidsmåter og omfanget av brukermedvirkning. I kapittel 6 retter vi søkelyset mot barnehagens fysiske miljø. Kapittel 7 omhandler samarbeid mellom barnehagen og barnehagens eier. I kapittel 8 ser vi på samarbeid mellom barnehagen og kommunen/bydelen i rollen som lokal barnehagemyndighet. Kapittel 9 omhandler mobbing og tiltak mot mobbing, mens kapittel 10 behandler tiltak for å lette overgangen fra barnehage til skole. I kapittel 11 undersøker vi hvordan barnehagene organiserer sine avdelinger. Kapittel 12 omhandler språkmiljø og språkkartlegging, mens kapittel 13 omhandler barnehagenes tilgang til ressurser og deres rutiner for å imøtekomme barn med ekstra behov. I kapittel 12 og 13 vil vi presentere resultater fra spørsmål som første gang ble stilt i undersøkelsen i 2008, slik at tidsrekken her blir kortere enn i rapporten for øvrig. I kapittel 14 gjør vi en samlet vurdering av status, både gjennom styrernes *oppsummering*, og gjennom en kvantitativ analyse av summen av de enkelte kvalitetsindikatorer. Kapittel 15 inneholder en avsluttende vurdering av de samlede resultater, og vi gjør et forsøk på å konkludere med hensyn til hva undersøkelsen kan si oss om utviklingen fra 2008 til 2012.

2 Data

2.1 Utvalg av barnehager

De to første undersøkelsene administrerte og gjennomførte NOVA fullt ut på egen hånd, men med tett og godt samarbeid med oppdragsgiver om undersøkelsesens innholdsmessige side. I 2008 valgte NOVA å engasjere TNS Gallup for å gjennomføre datainnsamlingen. Undersøkelsen i 2012 ble lagt opp etter samme mal som i 2008, og også denne gang fikk TNS Gallup oppgaven med å innhente data. TNS Gallup stod for grafisk utforming av spørreskjemaet, samt for en tilpasning av dette som muliggjorde også elektronisk utfylling. TNS Gallup stod videre for utsending og innsamling av skjema, purring, registrering og ferdigstilling av dataene.

Utvalget ble trukket tilfeldig av Pedlex fra adresseregisteret til Pedlex Norsk Skoleinformasjon. I august 2012 da utvalget ble trukket, fantes det 5514 ordinære barnehager i dette registret. 2931 var eid av en kommune, 2514 hadde private eiere og 69 var klassifisert som bedriftsbarnehager. Utvalget ble trukket tilfeldig fra disse 5514 barnehagene, og bestod av 1000 barnehager. For kvaliteten av registeret viser vi til metodediskusjonen som er gjengitt i første rapport (Gulbrandsen 2002, s. 16).

Som tidligere ble skjemaet sendt til barnehagens styrer som ble bedt om å fylle ut skjemaet på vegne av barnehagen.

2.2 Datainnsamlingen¹

Spørreskjemaet var på totalt åtte sider, og langt på vei identisk med skjemaet fra 2008. Det ble foretatt noen mindre justeringer i samråd med Kunnskapsdepartementet.

Spørreskjema med invitasjonsbrev og returkonvolutt ble sendt ut 7. september 2012. Det ble også tilrettelagt for at barnehagene kunne besvare undersøkelsen på internett, med adresse til nettsiden, unikt brukernavn og passord flettet på brevet. Barnehagene ble oppfordret til å svare så raskt som mulig, helst innen sju dager.

---

¹ Dette kapitlet bygger på TNS Gallups rapport om datainnsamlingen

Det ble purret to ganger. 19. september ble første purrebrev (uten skjema) sendt ut, med oppfordring til å fylle ut tidligere utsendte skjema eller besvare undersøkelsen på internett. Igjen ble styrerne oppfordret til å svare innen sju dager.

3. oktober ble andre purrebrev sendt ut, denne gangen med nytt spørreskjema vedlagt. Ved siste purring ble det informert om at omtrent halvparten av barnehagene allerede hadde besvart undersøkelsen.

Tabell 2.1 viser antall spørreskjema som ble sendt ut (bruttoutvalg) og antall svar. Undersøkelsen ble sendt til 1000 barnehager og vi fikk totalt 649 svar tilbake. Utsendelsen til ni av barnehagene i bruttoutvalget kom imidlertid i retur og tre barnehagestyrere opplyste per mail eller telefon at den aktuelle barnehagen var nedlagt. I tillegg var det tre styrere som opplyste at barnehagen var en åpen barnehage, og den type barnehager hadde vi på forhånd bestemt oss for å utelate fra undersøkelsen. Trekker vi disse 15 barnehagene fra utvalget, oppnådde undersøkelsen en svarprosent på 65,9.

Tabell 2.1 Utvalg, antall svar og svarprosent

Bruttoutvalg	1000
Returer	9
Nedlagte barnehager	3
Åpne barnehager	3
Svar postal	433
Svar web	216
SUM svar	649
Svarprosent	64,9 %
Svarprosent ekskl. returer/nedlagte/åpne barnehager	65,9 %

Dette er noe lavere enn ved tidligere tilsvarende undersøkelser. Det er vårt inntrykk at barnehagene blir utsatt for et økende press med hensyn til å delta i undersøkelser. Dette er i seg selv positivt, men det kan selvsagt bli en belastning i en hektisk barnehagehverdag. I 2002 oppnådde vi en tilsvarende svarprosent på 71,9, i 2004 var svarprosenten 78,0 og i 2008 var den på 72,4 prosent. Vi hadde nok tidligere lagt noe mer ressurser og tid til purring, særlig i 2004. Men samtidig er 65,9 prosent på høyde med eller høyere enn mange andre har oppnådd tidligere. Riksrevisjonen oppnådde 68,6 prosent i en tilsvarende undersøkelse i 2008 (Riksrevisjonen 2009, s. 25). Mafal-

undersøkelsen fra 2009 oppnådde en svarprosent på 61. En undersøkelse fra 2008 med tilsvarende opplegg i forbindelse med evalueringen av rammeplanen, oppnådde en svarprosent på 50 prosent (Østrem m. fl. s. 19). En undersøkelse fra 2006 om kartlegging av kompetanseutvikling og kompetansebehov, også denne stilet til styrere, oppnådde en svarprosent på 57,8 (Moser m. fl. 2006, s. 13). En ganske ny undersøkelse gjennomført av IRIS, også denne stilet til styrere, oppnådde en netto svarprosent på 54 (Vassenden m.fl. 2011, s. 38).

Som vi ser er det omtrent dobbelt så mange som svarer postalt som via epost.

Tabellene 2.2 og 2.3 viser svarfordeling etter fylker (ikke medregnet returer og nedleggelser). Svarprosenten var høyest i Finnmark (77,3 prosent) og lavest i Oslo (50,4 prosent). Også i Hordaland og Sogn og Fjordane har vi en svarprosent som kan kalles problematisk lav. Avvik mellom brutto- og nettoutvalget var alt i alt relativt jevnt fordelt etter fylkene, med unntak for Oslo (-2,6 prosentpoeng) og Hordaland (-1,5 prosentpoeng) som hadde negativt avvik større enn ett prosentpoeng.

Tabell 2.2 Svarprosent etter fylke

Fylke	Bruttoutvalg	Nettoutvalg	Svarprosent
Østfold	46	34	73,9 %
Akershus	106	70	66,0 %
Oslo	115	58	50,4 %
Hedmark	37	28	75,7 %
Oppland	38	27	71,1 %
Buskerud	49	34	69,4 %
Vestfold	40	26	65,0 %
Telemark	30	18	60,0 %
Aust-Agder	25	18	72,0 %
Vest-Agder	34	24	70,6 %
Rogaland	80	52	65,0 %
Hordaland	92	50	54,3 %
Sogn og Fjordane	28	15	53,6 %
Møre og Romsdal	56	39	69,6 %
Sør-Trøndelag	61	38	62,3 %
Nord-Trøndelag	36	27	75,0 %
Nordland	63	47	74,6 %
Troms	42	27	64,3 %
Finnmark/Svalbard	22	17	77,3 %
Total	1000	649	64,9 %

Tabell 2.3 Andelsmessig fordeling av utvalget etter fylker

Fylke	Bruttoutvalg	Nettoutvalg	Avvik
Østfold	4,6 %	5,2 %	0,6
Akershus	10,6 %	10,8 %	0,2
Oslo	11,5 %	8,9 %	-2,6
Hedmark	3,7 %	4,3 %	0,6
Oppland	3,8 %	4,2 %	0,4
Buskerud	4,9 %	5,2 %	0,3
Vestfold	4,0 %	4,0 %	0,0
Telemark	3,0 %	2,8 %	-0,2
Aust-Agder	2,5 %	2,8 %	0,3
Vest-Agder	3,4 %	3,7 %	0,3
Rogaland	8,0 %	8,0 %	0,0
Hordaland	9,2 %	7,7 %	-1,5
Sogn og Fjordane	2,8 %	2,3 %	-0,5
Møre og Romsdal	5,6 %	6,0 %	0,4
Sør-Trøndelag	6,1 %	5,9 %	-0,2
Nord-Trøndelag	3,6 %	4,2 %	0,6
Nordland	6,3 %	7,2 %	0,9
Troms	4,2 %	4,2 %	0,0
Finnmark/Svalbard	2,2 %	2,6 %	0,4
Total	100 %	100 %	

Tabell 2.4 viser utvalgsfordelingen etter eierform. 51,6 prosent av barnehagene i bruttoutvalget var eid av kommunene, mens 48,4 prosent var eid av private. I nettoutvalget er fordelingen henholdsvis 48,8 og 51,2 prosent. Avviket for kommunale barnehager er dermed på -2,8 prosent, mens det er tilsvarende positivt for private barnehager. Svrraten er dermed størst i private barnehager.

Tabell 2.4 Andelsmessig fordeling av utvalget etter eierform (kommunal/privat)

Eierform	Bruttoutvalget	Nettoutvalget	Avvik
Kommunale barnehager	51,6 %	48,8 %	-2,8
Private barnehager	48,4 %	51,2 %	2,8
Total	100 %	100 %	

Alle utvalgsundersøkelser er beheftet med usikkerhet når resultatene skal overføres til populasjonen. Gitt at utvalget er representativt for den

populasjonen den er ment å måle, kan statistisk feilmargin enkelt beregnes. Tabell 2.5 viser feilmarginer i såkalte uendelighetsunivers, det vil si når populasjonen er minimum 10 ganger større enn antall observasjoner/intervjuer. Resultatene er med en sannsynlighet på 95 prosent innen de aktuelle feilmarginene.

Tabell 2.5 Feilmarginer i uendelighetsunivers

Utvalg	Svarfordeling			
	50 %	25 %	10 %	5 %
300	5,8 %	5,0 %	3,5 %	2,5 %
649	3,9 %	3,4 %	2,4 %	1,7 %
1000	3,1 %	2,7 %	1,9 %	1,4 %

En annen mulig test av materialets representativitet, kan gjøres ved hjelp av aldersfordelingen til barna i de barnehager som deltok i undersøkelsen. I følge siste KOSTRA-tall var 36,4 prosent av barna under tre år. Dette gjelder da vel å merke barna per utgangen av 2011. Vi spør om antall barn som ikke har fylt tre år per 1.10.2012. Vi fikk 38,4 prosent under tre år. Stort sett vil det være de samme barna som er i barnehagen ved årsskiftet som per 1. oktober, men noen av dem har rukket å fylle tre år. Er barna født jevnt over året, vil dette utgjøre 16 prosent av årgangen, og 3 prosent av alle årganger. Dette tallet skal dessuten reduseres en smule siden barnehagekullene under tre år er litt mindre enn barnehagekullene over tre år. Trekker vi litt mindre enn 3 prosent fra 38,4 prosent, kommer vi svært nær totaltallet fra 2011, og sannsynligvis også svært nær totaltallet for 2012 som vi først får vite midtveis i mars 2013.

Mange av spørsmålene i spørreskjemaet er slik at vi spør om noe finnes eller ikke finnes i barnehagen. På de fleste av spørsmålene får barnehagestyrer anledning til å svare nei, mens det på andre spørsmål bare gis anledning til å krysse av for det såkalt positive svaralternativet. De som ikke har brukt det positive svaralternativet, kan enten ha gjort dette fordi den egenskapen vi spør om ikke finnes, eller fordi styreren ikke kan eller ikke vil besvare spørsmålet. I slike tilfeller vet vi strengt tatt ikke hvilke av disse to muligheter som foreligger, men vi har konsekvent tolket manglende svar som et nei-svar. På den måten «mister» vi få eller ingen barnehager i analysen. Dersom det ikke

eksplisitt opplyses om annet, vil barnehager med manglende svar alltid inngå i den basis som andelen med et eksplisitt, positivt svar prosentueres ut fra.

I de tilfeller hvor vi har vært usikre på om observerte forskjeller mellom før og nå kan antas å være et resultat av ren tilfeldighet knyttet til trekningen av utvalget, så har vi signifikanstestet disse andelene ved hjelp av en hypotese-test med et signifikansnivå på fem prosent. Dette ble hovedsakelig gjort mellom 2008- og 2012-verdier siden disse er av høyest relevans, men vi har også testet innad i 2012 etter behov. Det gjør at vi med større sikkerhet kan slå fast om endringer er reelle, eller kun består i statistisk «støy».

3 Om barnehagene og deres ansatte

3.1 Størrelse og eierform

I dette kapitlet skal vi beskrive barnehagene ut fra svarene på noen av spørsmålene helt innledningsvis i spørreskjemaet, i første omgang størrelse og eierform. Dels er dette opplysninger som kan benyttes til å vurdere kvaliteten av datamaterialet ved å fortelle oss hvor representativt vårt utvalg er sett i relasjon til samtlige barnehager i Norge. Opplysningene er også av interesse som uttrykk for viktige sider ved barnehagenes kvalitet. Sist, men ikke minst, er opplysningene av interesse som mulige «årsaker», ved å fortelle oss hvilke egenskaper ved barnehagene som øker eller reduserer sannsynligheten for at de ulike kvalitetsindikatorene er på plass i barnehagen.

Tabell 3.1 viser barnehagenes størrelse, målt ved antall barn i barnehagen. Barnehagene er fordelt etter øvre verdi for fordelings desiler. Dersom vi rangerer barnehagene fra minst til størst, viser for eksempel verdien for første desil hvor mange barn det er i den barnehagen som befinner seg på den plass i rangeringen der ti prosent av barnehagene har like mange eller færre barn. Barnehager fordelt etter størrelse er en opplysning som mangler i offisiell barnehagestatistikk. Dersom vi rangerer alle barnehager fra den som har færrest til den som har flest barn, vil midtpunktet, også kalt medianverdien, dele barnehagene i to like store grupper. Tilsvarende vil alle desilverdiene dele barnehagene i ti like store størrelsesgrupper. Øvre grenseverdi for 5. desil er identisk med medianverdien. I våre tre tidligere undersøkelser i 2002, 2004 og 2008 var medianverdien henholdsvis 35, 37 og 46 barn. I 2012 var medianverdien 47 barn. I 2002 hadde hver tiende barnehage i utvalget minst 65 barn. I 2004 gikk denne grensen ved 70 barn, mens den i 2008 hadde økt til 84 barn. I 2012 var grenseverdien økt ytterligere, til 88 barn. Veksten i antall barn i hver barnehage, som vi tidligere har kunne registrere fram til 2008, har altså fortsatt. Over tid har barnehagene blitt større. Det kan i den forbindelse nevnes at største registrerte barnetall i 2002 var 111. I 2004 var det en halv prosent av barnehagene som hadde et høyere barnetall enn det registrerte maksimaltall i 2002, med 156 som

høyeste antall. I 2008 var det høyeste antall barn som vi registrerte 215. Videre hadde 3,6 prosent av barnehagene flere barn enn maksimaltallet i 2002, og 1,3 prosent hadde flere barn enn høyeste antall i 2004. I 2012 var høyest registrerte barnetall i utvalget 273. Det var 4,8 prosent av barnehagene som hadde flere barn enn det registrerte maksimaltall i 2002, men bare 0,5 prosent og 0,2 prosent av barnehagene som hadde flere barn enn maksimaltallene i henholdsvis 2004 og 2008. Fram til 2008 var det først og fremst kommet til flere store barnehager. De 20 prosent av barnehagene som hadde færrest barn, hadde ikke blitt større enn i 2002. Alle markeringspunktene i fordelingen fra midten og oppover viste imidlertid fra 9 til 13 flere barn i 2008 sammenliknet med 2004. Mellom 2008 og 2012 er det en tendens til at også de minste barnehagene har tatt opp flere barn. De fem laveste markeringspunktene ligger høyere i 2012 enn i 2008, grenseverdiene for 6. og 7. desil er de samme, mens de to høyeste markeringspunktene har økt fra 2008 til 2012. Både de minste og de største barnehagene har altså blitt større i den siste perioden.

Tabell 3.1 Barnehager fordelt etter antall barn i barnehagen. Øvre grenseverdi for hvert desil (barnehager med ubesvart antall barn er ikke tatt med i tabellen). 2002, 2004, 2008 og 2012.

	1. d	2.d	3. d	4. d	5. d	6. d	7. d	8. d	9. d	N
2002	16	21	25	30	35	43	49	56	65	(389)
2004	17	20	25	31	37	44	53	61	70	(710)
2008	15	21	29	36	46	54	62	70	83	(699)
2012	18	25	32	41	47	54	62	74	88	(646)

Verken i 2002 eller 2004 hadde vi spørsmål om når barnehagen hadde startet opp. Som tabell 3.2 viser, var det i 2008 slik at barnetallet var størst i de nye barnehagene som var etablert i årene 2004 til 2008. Det var særlig i den øvre del av fordelingen at vi fant store barnehager blant de nyetablerte. Disse barnehagene var gjennomgående større enn barnehager startet i årene 1995–2003, som igjen er klart større enn barnehager startet opp mellom 1985 og 1994. Vi konkluderte derfor i forrige rapport med at jo nyere barnehage det dreide seg om, jo større var barnehagen, målt ut fra antall barn. Men også barnehager etablert før 2004, hadde i perioden 2004–2008 tatt opp flere barn enn tidligere. Det er vanskelig å trekke noen like entydig konklusjon ut

fra årets undersøkelse. Gjennomgående er barnehagene fra årene 2004–2008 større i 2012 enn tilsvarende gruppe barnehager i 2008. Men samtidig er barnehager startet etter 2008 noe mindre enn de som ble etablert i den foregående femårsperioden. Datagrunnlaget for de nyeste barnehagene er imidlertid noe spinkelt. Og fortsatt er det slik at barnehager etablert etter 2003 er større enn barnehager etablert tidligere.

Tabell 3.2 Barnehager fordelt etter antall barn i barnehagen og tidspunkt for oppstart. Øvre verdi for hvert desil (barnehager med ubesvart antall barn er ikke tatt med i tabellen). 2008 og 2012.

2008	1. d	2.d	3. d	4. d	5. d	6. d	7. d	8. d	9. d	N
Etter 2003	18	24	34	45	57	63	72	84	117	(98)
1995–2003	16	23	31	44	53	60	68	73	79	(122)
1985–1994	16	22	28	33	46	53	58	65	75	(235)
Før 1985	16	24	33	37	47	54	60	67	84	(192)
Ubesvart	8	10	12	15	17	19	26	38	81	(38)

2012	1. d	2.d	3. d	4. d	5. d	6. d	7. d	8. d	9. d	N
Etter 2008	25	26	31	41	56	56	80	85	121	(33)
2004–2008	24	36	46	58	68	74	79	85	100	(119)
1995–2003	17	26	30	45	51	58	68	76	95	(96)
1985–1994	18	25	32	39	43	50	54	60	69	(199)
Før 1985	17	23	30	39	45	51	59	74	90	(173)
Ubesvart	8	12	18	27	29	35	44	53	55	(26)

De tre tidligere undersøkelsene viste at status for kvalitetsarbeidet i barnehagene var avhengig av barnehagens størrelse. Jo større barnehagen var, jo flere av kvalitetstiltakene var på plass. Det ble i den forbindelse antatt at store barnehager, i større grad enn små, både ville ha behov for, og ressurser til, å ta i bruk formaliserte kvalitetssystemer og rutiner. Samtidig ble det antatt at et slikt behov ville kunne oppstå for om mulig å kompensere for mangelen på den nærhet og oversiktighet man finner i små barnehager. Gulbrandsen og Sundnes (2004) hevdet i den forbindelse at det ville være mer alarmerende om rutiner og redskaper ikke var på plass i store barnehager enn i små barnehager, ikke bare fordi det var flere barn som da ville bli berørt, men også fordi behovet for formalisering og etablering av rutiner sannsynligvis ville øke med økende størrelse.

For å gjøre slike analyser, må vi bestemme hva som skal være stort og smått. I de tre forrige undersøkelsene ble barnehagene inndelt i tre grupper ut fra størrelse: barnehager med maksimum 25 barn, barnehager med mellom 26 og 50 barn og barnehager med mer enn 50 barn. For å kunne sammenlikne med de tidligere undersøkelsene, bruker vi den samme inndelingen også i analysene av dataene fra undersøkelsen i 2012. I teksten vil vi noen ganger bruke betegnelsene små eller de minste om barnehager med inntil 25 barn, og store eller de største om barnehager med flere enn 50 barn. I 2008 ga dette som resultat at 26 prosent av barnehagene ble klassifisert som små, 29 prosent som mellomstore og 45 prosent som store. Dette ga en skjeve fordeling enn i 2004 da henholdsvis 31 prosent, 37 prosent og 32 prosent falt i hver av de tre størrelseskategoriene. I 2012 blir fordelingen enda skjeve, men vi velger likevel å beholde inndelingen av hensyn til å kunne sammenlikne over tid. I 2012 hadde 20 prosent av barnehagene 25 eller færre barn, 33 prosent hadde mellom 26 og 50 barn og 47 prosent hadde mer enn 50 barn. Med nesten halvparten av barna i den siste kategorien, kan det i noen sammenhenger være fornuftig å dele denne i to, ved for eksempel å sette et skille ved 75 barn. I 2008 hadde 31 prosent av barnehagene mellom 51 og 75 barn, og 14 prosent flere enn 75 barn. I 2012 hadde 28 prosent mellom 51 og 75 barn og 19 prosent mer enn 75 barn. Også disse beregningene viser tendensen til at flere barn tas opp i hver barnehage.

De tre tidligere undersøkelsene viste at det var flere barnehager som var eid av kommuner enn av private eiere. Sammenliknet med tilsvarende tall i KOSTRA, ga dette en overrepresentasjon av kommunalt eide barnehager. Statistisk sentralbyrås statistikk, basert på alle barnehager, viste per 15. desember 2002 at 49,6 prosent av barnehagene var privat eid. Blant de 6619 barnehagene som var registrert ved årsskiftet 2007–2008, var 44,4 prosent kommunalt eide, 54,6 privateide og én prosent eid av fylkeskommune eller stat. Da vi opprinnelig laget spørreskjemaet i 2002, var det den sistnevnte type barnehager vi regnet med å klassifisere ved hjelp av kategorien 'annen eier'. Den gang omfattet slike barnehager 1,5 prosent av barnehagene.

En viktig grunn til den tilsynelatende overrepresentasjon av kommunale barnehager, er at vi i KOSTRA-tallene også finner familiebarnehagene. Blant disse er privateide familiebarnehager sterkt overrepresentert sammenliknet

med de kommunale barnehager av samme type. Egen statistikk over familiebarnehager er ikke blitt publisert. Fra 2003 vet vi at av 1781 hjem registrert som familiebarnehager, var 79 prosent private, mens resten var organisert innenfor og klassifisert som et kommunalt tilbud (Statistisk sentralbyrå 2005). I KOSTRA publiseres tall om antall barn i familiebarnehager. Dette tallet synker stadig. Bare fra 2009 til 2011 ble antallet redusert fra 8308 til 6969. Av 6466 barnehager i KOSTRA ved utgangen av 2011 var 2980 kommunale barnehager, 3466 private og 20 statlige og fylkeskommunale barnehager. I adresseregisteret til Pedlex var det da utvalget ble trukket registrert 5514 barnehager, hvorav 2931 var kommunale barnehager, 2514 private barnehager og 69 bedriftsbarnehager. Avviket mellom de to datakildene kan altså tilskrives ulikt antall private barnehager. Dette må skyldes familiebarnehagene som Pedlex har registrert 792 av. Av de ordinære barnehagene hos Pedlex er 53 prosent kommunalt eide. Siden vårt utvalg er trukket fra denne datakilden, er dette også grunnlaget for en vurdering av representativiteten av det datamateriale vi sitter igjen med. Når vi får 49 prosent kommunale barnehager i utvalget, vil vi konkludere med at utvalget er ganske representativt, men også at private barnehager nok har hatt en litt høyere svarfrekvens enn de kommunale.

Tabell 3.3 Barnehagene fordelt etter eier. Prosent.

	2002	2004	2008	2012
Kommunen	56	57	53	49
Privat eier	35	35	41	46
Annen eier	9	7	5	5
Ubesvart	1	1	1	1
Antall:	(402)	(758)	(707)	(649)

For å ha en mulighet til å skille mellom ulike typer private barnehager, har vi fulgt opp med et spørsmål om eierform til de som enten svarte privateid eller annen eier. Det finnes et helt identisk spørsmål i årsmeldingsskjemaene. Fordelingen på de ulike eierformer for disse barnehagene er vist i tabell 3.4. Som vi ser er aksjeselskap eller andelslag de to dominerende eiertypene. Dette har ikke endret seg nevneverdig fra 2008 til 2012, men vi øyner en svak økning for aksjeselskapsformen.

Tabell 3.4 Barnehager eid av private eller av andre fordelt etter type eierform. 2008 og 2012.

	Fore- ning	Aksje- selskap	Stiftelse	Ansvarlig selskap	Samvirke/ andelslag	Eneeier- foretak	Annet	Ube- svart	
2008	12 %	31 %	10 %	4 %	25 %	5 %	11 %	2 %	(327)
2012	9 %	36 %	12 %	3 %	24 %	8 %	9 %	-	(332)

3.2 Personalets stabilitet og kvalifikasjoner

Høy personalmessig stabilitet sikrer få og stabile relasjoner mellom voksne og barn, med økte muligheter for den ansatte til å høste den nødvendige erfaring om hvert enkelt barns behov og egenart. De tidligere undersøkelsene inneholdt to spørsmål som kunne fortelle om personalmessig stabilitet. For det første ble styrerne spurt om hvor lenge de hadde vært styrer i den barnehagen de nå var ansatt. For det andre ble styrerne spurt om hvor mange av de ansatte som hadde sluttet i løpet av siste barnehageår.

Tabell 3.5 viser hvordan styrerne fordeler seg med hensyn til hvor lenge de hadde vært ansatt i barnehagen. Både når det gjelder dette spørsmålet og spørsmålet om hvor mange som har sluttet i løpet av siste barnehageår, må vi ta et forbehold om at ulike tidspunkt for datainnsamlingene kan ha påvirket resultatene. I 2002 spurte vi på et tidspunkt av året da barnehageåret ennå ikke var helt avsluttet. I 2004 knyttet vi spørsmålet til barnehageåret som startet høsten 2002 og sluttet sommeren 2003. I 2008 spurte vi om barnehageåret som startet høsten 2007 og sluttet sommeren 2008. Årets undersøkelse har på samme måte knyttet siste barnehageår til oppstart i 2011 og avslutning i 2012.

I 2002 ble svarkategoriene på dette spørsmålet laget ut fra en overdreven oppfatning av hvor ofte styrere skiftet jobb. Ved å bruke de kategoriene som er vist i kolonnen merket 2002, fikk vi i liten grad frem den faktiske variasjon som forekom. 61 prosent av de spurte hadde vært ansatt i mer enn to år. I 2004 fininndelte vi denne kategorien ytterligere, uten at det hjalp nevneverdig. Det var nå en nesten like stor andel som hadde vært ansatt i mer enn fire år som halvannet år tidligere hadde vært ansatt i mer enn to år. Vi regnet dessuten med at datainnsamlingstidspunktet kunne føre til at vi i 2004, av rent metodiske årsaker alene, ville kunne få en høyere andel som hadde vært ansatt under ett år. Vi konkluderte den gang med at det var stor

stabilitet blant styrere i barnehagene. I de to siste undersøkelsene har vi inndelt ytterligere den kategorien som representerte lengst ansettelsesforhold. Som vi ser av tabell 3.5 hadde 42 prosent vært ansatt i samme barnehage i mer enn åtte år, og 61 prosent i mer enn fire år. Tilsvarende tall i 2008 var 39 og 53 prosent. Vi finner altså en tendens til økende stabilitet blant styrerne.

Tabell 3.5 Barnehagene fordelt etter hvor lenge styrer har vært ansatt. Prosent.

	2002	2004	2008	2012
Under ett år	20	12	13	11
Ett til to år	12	12	12	6
Mer enn to år*	61	-	-	-
To til fire år**	-	17	19	20
Mer enn fire år***	-	55	-	-
Fem til åtte år****	-	-	14	19
Mer enn åtte år****	-	-	39	42
Ubesvart	6	3	4	2
Antall:	(402)	(758)	(707)	(649)

*) Kategorien ble ikke benyttet i 2004, 2008 og 2012

**) Kategorien ble ikke benyttet i 2002

***) Kategorien ble ikke benyttet i 2002, 2008 og 2012

****) Kategorien ble ikke benyttet i 2002 og 2004

I 2002 og 2004 var det slik at både størrelse og eierforhold påvirket hvor lenge styrerne hadde vært ansatt, men sammenhengene var svært svake. I 2008 var det ingen statistisk signifikant sammenheng mellom styrers stabilitet og barnehagens størrelse. Det samme er tilfelle i 2012. Andel styrere som har vært ansatt i mer enn åtte år, er høyest i de mellomstore barnehagene. Dersom vi inndeler de største barnehagene i barnehager med mellom 51 og 75 barn og i barnehager med mer enn 75 barn, skiller imidlertid de største seg klart fra de andre. Her har 30 prosent av styrerne mer enn åtte års styrer-erfaring fra barnehagen. Vi kan altså konkludere med at lang styrererfaring er minst utbredt i de største barnehagene. Dette skyldes sannsynligvis at mange av de største barnehagene er realt nye (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 26). Som i 2008 var det ingen forskjell mellom private og kommunale barnehager. Når det gjelder tabell 3.6 er denne, for de nyeste barnehagenes del, nærmest å regne som en konsistenssjekk av data. Ingen eller svært få

barnehager vil ha eksistert mer enn fire år blant barnehager etablert etter 2003 (i 2008) eller etter 2008 (i 2012). Når det gjelder barnehager etablert før 2004, er det ingen sammenheng mellom styrerstabilitet og barnehagens alder. Samtidig bør vi merke oss at sammenliknet med 2008, er det flere av styrerne i disse barnehagene som kan skilte med mer enn fire års ansettelse. Også når vi kontrollerer for barnehagens alder, finner vi altså en tendens til økt stabilitet blant styrerne.

Tabell 3.6 Andel barnehager der styrer har vært ansatt i mer enn fire år etter barnehagens oppstartsår.

2008	Før 1985	1985–1994	1995–2003	Etter 2003	
	62 %	65 %	60 %	5 %	
	(195)	(250)	(125)	(98)	
2012	Før 1985	1985–1994	1995–2003	2004–2008	Etter 2008
	74 %	70 %	70 %	50 %	3 %
	(171)	(194)	(95)	(116)	(33)

De forrige undersøkelsene avdekket stor stabilitet også blant det øvrige personalet. I 2004 var det for eksempel i 52 prosent av barnehagene ingen ansatte som hadde sluttet siste barnehageåret (året 2002–2003), mens kun én ansatt hadde sluttet i 28 prosent av barnehagene. I 2008 fant vi noe større gjennomtrekk blant de ansatte. Andelen barnehager der ingen hadde sluttet var redusert til 41 prosent², i 26 prosent har én ansatt sluttet og i 19 prosent hadde to sluttet. I 2012 var andelen barnehager der ingen hadde sluttet i løpet av siste barnehageår, 37 prosent. Én hadde sluttet i 33 prosent og to i 19 prosent av barnehagene. Blant hele gruppen av ansatte finner vi altså en svak tendens i retning av økt utskiftning, altså motsatt av hva vi fant for styrerne. Alt annet likt, skulle sannsynligheten for at noen slutter i løpet av året øke med størrelsen på barnehagen, og barnehagene har jo fortsatt vokst siden forrige undersøkelse. Samtidig vil sannsynligvis stabiliteten oppleves som større blant barn og foreldre dersom én person har sluttet i en stor

² Det var sju prosent som ikke hadde svart. Vi viser til diskusjonen avslutningsvis i kapittel 2, hvor vi argumenterer for at manglende svar på spørsmål av denne typen kan behandles som synonymt med svaret «ingen». Tilsvarende andel i 2012 var 5,3 prosent.

barnehage enn om vedkommende som sluttet hadde vært ansatt i en liten barnehage. Med hensyn til å oppnå størst mulig personalmessig stabilitet, vil en positiv korrelasjon mellom antall som slutter og antall barn i barnehagen være å foretrekke framfor ingen korrelasjon, og ikke minst framfor en negativ korrelasjon.

Undersøkelsene både i 2002, 2004 og 2008 viste at stabiliteten var størst i de minste barnehagene. På alle tre tidspunkt var også gjennomsnittstallet for antall ansatte som hadde sluttet, større i store barnehager enn i små. Uansett størrelse var det flere som hadde sluttet i 2008 enn i 2004. Økningen var også større jo større barnehage det dreier seg om, men i de aller største barnehagene, de med mer enn 75 barn, var det ikke nevneverdig flere som hadde sluttet enn i barnehager med mellom 51 og 75 barn. I 2012 finner vi samme sammenheng mellom andel som hadde beholdt samme personale gjennom hele året og barnehagens størrelse. Samtidig er gjennomsnittlig antall som har sluttet lavere i 2012 enn i 2008. Det gjennomsnittlige antall som hadde sluttet, økte imidlertid i de minste og mellomstore barnehagene, men ikke i de største. Til forskjell fra hva vi fant i 2008, var stabiliteten enda litt lavere i de aller største barnehagene. I barnehager med mer enn 75 barn, var det 26 prosent av barnehagene som hadde holdt fast på hele personalet, mens det i gjennomsnitt var 2,49 som hadde sluttet.

Tabell 3.7 Prosentandel barnehager der ingen ansatte har sluttet siste barnehageår og gjennomsnittlig antall som har sluttet etter barnehagens størrelse. 2008 og 2012

	2008			2012		
	< 26	26–50	> 50	< 26	26–50	> 50
Andel barnehager der ingen ansatte sluttet	53	45	30	54	41	29
Antall som sluttet (gjennomsnittstall)	0,74	1,16	1,86	0,66	1,02	1,80
N:	(181)	(203)	(315)	(130)	(214)	(302)

Verken i 2002, 2004 eller 2008 var det noen forskjell mellom kommunale og private barnehager med hensyn til hvor mange som hadde sluttet. I 2002 og 2004 var det heller ingen forskjell mellom små og store barnehager med ulik eierform. Uansett om barnehagen var kommunal eller privat, avtok personalstabiliteten med økende størrelse. Med ett eneste unntak gjaldt dette også i

2008. Det eneste unntaket var barnehager som vi har klassifisert som middels store. Her var det ingen som hadde sluttet i 51 prosent av de kommunalt eide barnehagene, mot i 39 prosent av de privateide av samme størrelse. I 2012 er det en liten forskjell i de privates disfavør i de minste og de mellomstore barnehagene. Denne forskjellen finner vi også i de største barnehagene hva angår andelen med stabilt personale. Det gjennomsnittlige antall som har sluttet er imidlertid her større i de kommunale enn i de private.

I 2008 hadde vi for første gang med et spørsmål om hvor mange av de som sluttet som hadde førskolelærerutdanning. Det gjorde oss i stand til å avgjøre om de ansatte med slik utdanning skiller seg fra andre ansatte. Tidligere har Retvedt m. fl. (1999) påvist at assistenter hadde et klart mer stabilt ansettelsesforhold i den enkelte barnehage enn pedagogiske ledere (Retvedt m.fl. 1999, s. 45). I barnehagemeldingen som introduserte den opprinnelige kvalitetssatsingen, ble det skissert en tiltaksplan for større rekruttering til og stabilitet i barnehagesektoren (St. meld. nr. 27, 1999–2000, s. 61). Også her ble det påpekt at assistentene var det mest stabile element i barnehagene. På grunnlag av registerdata og KOSTRA-data konkluderte imidlertid Gulbrandsen (2008) med at ansatte med førskolelærerutdanning synes å utgjøre en mer stabil arbeidskraft enn ansatte uten slik utdanning (Gulbrandsen 2008, s. 36). Dette ble til fulle bekreftet av registerdata over alle som hadde vært ansatt i barnehage i 2003, 2005 og 2007. Av barnehageansatte høsten 2003 uten førskolelærerutdanning var det 63 prosent som fortsatt jobbet i barnehage høsten 2007. Av de ansatte høsten 2003 med førskolelærerutdanning var det hele 84 prosent som fortsatt hadde sitt daglige virke i barnehage i 2007. Men dette funnet gjelder vel og merke barnehagesektoren som helhet, ikke den enkelte barnehage (Gulbrandsen, 2009, s. 50).

Siden vi har opplysninger om antall ansatte med førskolelærerutdanning, antall ansatte totalt sett, antall ansatte som sluttet siste barnehageår og antall av disse som hadde førskolelærerutdanning, kan vi beregne stabilitetsrater for ansatte med og uten førskolelærerutdanning. De med førskolelærerutdanning som sluttet utgjorde i 2012 seks prosent av alle ansatte med slik utdanning. I 2008 hadde de utgjort 9 prosent av førskolelærere. De ansatte uten slik utdanning som sluttet utgjorde i 2008 11 prosent av alle ansatte uten slik utdanning. I 2012 utgjorde de andre som sluttet

8 prosent av denne gruppen. Selv om forskjellen ikke er stor, kan vi i det minste slå fast at andre ansatte ikke lenger utgjør en mer stabil arbeidskraft enn ansatte med førskolelærerutdanning.

Vi nevnte innledningsvis i dette kapitlet at opplysninger om den enkelte barnehage kunne brukes til å vurdere utvalgets grad av representativitet. Problemet i den forbindelse er som nevnt mangel på statistikk der barnehagene er enhet. Barnehager er viktige virksomheter, men har likevel i liten grad blitt gjort til gjenstand for statistisk beskrivelse. Den offisielle barnehagestatistikken beskriver i langt større detalj barn og ansatte i barnehagene, ikke barnehagene som sådan. Det publiseres for eksempel som tidligere nevnt ingen statistikk som fordeler barnehager etter størrelse, og heller ikke etter hvilke åpningstider som tilbys eller er avtalt.

I de to første undersøkelsene ble det spurt om antall ansatte og antall utførte årsverk, samt antall ansatte med pedagogisk utdanning og hvor mange årsverk som var utført av personer med pedagogisk utdanning. Disse spørsmålene ble stilt separat for menn og kvinner. Vi kunne dermed registrere kjønns sammensetningen i den enkelte barnehage, både med hensyn til antall ansatte totalt sett og antall ansatte med pedagogisk utdanning. I 2008 ble dette spørsmålsbatteriet noe utvidet. Vi spurte om kjønn og utdanning for de ansatte i ulike stillingstyper. Vi hadde dårlige erfaringer med spørsmålene om antall årsverk, da disse ga usikre data. Disse spørsmålene ble derfor utelatt i 2008. I 2012 har vi kopiert spørsmålene fra 2008. Eneste endring fra den gang er at vi i tillegg har tatt med et spørsmål om hvor mange av assistentene som hadde fagarbeiderutdanning.

La oss starte med *styrerne*. I og med at det vil være én styrer, daglig leder eller virksomhetsleder per barnehage, vil vi ved å spørre om styrer både få opplysninger om barnehagen som sådan og om den personen av de ansatte som befinner seg i denne stillingsgruppen.

I 2012 var 92 prosent av styrerne kvinner, mot 90 i 2008. 93 prosent hadde fullført førskolelærerutdanning, mot 92 prosent i 2012. Vi spurte også om styrer hadde annen pedagogisk utdanning enn førskolelærerutdanning. Det var tilfelle med 30 prosent av styrerne, mot 32 prosent i 2008. For hovedtyngden av disse er dette sannsynligvis en eller annen form for tilleggsutdanning. 83 prosent av styrerne som ikke har fullført førskolelærer-

utdanning, har en annen pedagogisk utdanning. Vi vet ikke hvor mange av disse som fyller kravene ut fra de endringene av barnehageloven som ble vedtatt i 2005 (man kunne heretter være styrer også med annen høyskoleutdanning som gir barnefaglig eller pedagogisk kompetanse). Opplysninger om dispensasjoner kan imidlertid antyde innslaget av styrere som ikke har den foreskrevne utdanning. Tre prosent av styrerne hadde dispensasjon fra utdanningskravet til styrer, mot fem prosent i 2008. Både i 2008 og 2012 var det kun én prosent av styrerne som var under utdanning til førskolelærer.

Neste stillingsgruppe som vi har stilt spørsmål om, er *de pedagogiske lederne*. Det er fire barnehager som har svart eksplisitt null på spørsmålet om antall kvinnelige pedagogiske ledere, mens seks er registrert som ubesvart. Det er gode grunner til å tro at manglende utfylling er uttrykk for at det ikke er ansatt noen kvinner som pedagogiske leder, slik at vi kan behandle tomme ruter i skjemaet som synonymt med null. Dette kommer enda klarere fram dersom vi ser på antall mannlige pedagogiske ledere. Her har 202 av styrerne svart eksakt 0, mens 301 har latt dette være en blank rubrikk. Både her og i resten av spørsmålene om personalet, har vi valgt å behandle ubesvart som synonymt med at det var blitt svart null.

Dersom vi rangerer barnehagene etter antall pedagogiske ledere, er øvre grenseverdi for 1. kvartil to pedagogiske ledere (som i 2008), medianverdien er fire (tre i 2008), mens grenseverdien for 3. kvartil er seks (mot fem i 2008). Det er en svak økning mot flere pedagogiske ledere som kan synes større enn økningen av barnetallet og økningen av små barn alene skulle tilsi. Det kan også være en følge av departementets lovtolkning fra 2009 (stadfestet av Justisdepartementet i 2010) om at overskridelse av antall barn i pedagognormen skulle kompenseres med en hel stilling som pedagogisk leder, og ikke med en prosentdel av en stilling tilsvarende størrelsen av overskridelsen (NOU 2012:1, s. 49). I 23 prosent av barnehagene finnes det mannlige pedagogiske ledere, mot 16 prosent i 2008. Både i 2008 og i 2012 fantes det kvinnelige pedagogiske ledere i 98 prosent av barnehagene. Bare tre prosent av barnehagene er helt uten pedagogiske ledere som har fullført førskolelærerutdanning, mot sju prosent i 2008. I 16 prosent av barnehagene var det pedagogiske ledere som utdanner seg til førskolelærere, mot 10 prosent i 2008.

I hele 32 prosent av barnehagene finner vi minst én pedagogisk leder med dispensasjon fra utdanningskravet. Tallet var det samme som i 2008. I 22 prosent av barnehagene gjelder det kun én pedagogisk leder, i sju prosent to og i to prosent tre personer og i to prosent mer enn tre personer. Dette er også ganske likt den situasjonen vi beskrev i 2008. Det er ganske vanlig at pedagogiske ledere har annen utdanning og videreutdanning i barnepedagogikk. Slike pedagogiske ledere finner vi i 32 prosent av barnehagene, mot 36 prosent i 2008.

Neste stillingsgruppe er *assistentene*. I 41 prosent av barnehagene var det minst én mannlig assistent, en økning fra 34 prosent i 2008. I 97 prosent av barnehagene fantes det assistenter, det samme som i 2008 (96 prosent). Mens de tre markeringspunktene som delte barnehagene i fire like store grupper ut fra antall pedagogiske ledere i 2012 er 2, 4 og 6, er de tilsvarende tall for assistenter 4, 7 og 10. Som nevnt foran lå disse tallene litt høyere enn i 2008 for pedagogiske ledere. Tallene for assistenter er nøyaktig de samme som i 2008. I 16 prosent av barnehagene er det ansatt assistenter med fullført førskolelærerutdanning, mot 13 prosent i 2008. I 19 prosent av barnehagene finner vi assistenter under utdanning til førskolelærer, mot 13 prosent i 2008. Det mest vanlige, i 13 prosent av barnehagene, er at det dreier seg om én assistent. I 2012 tok vi med et nytt spørsmål om hvor mange assistenter som hadde fagarbeiderutdanning. Det fantes assistenter med slik utdanning i 78 prosent av barnehagene. Totalt sette utgjorde disse 29 prosent av alle assistentene.

Til sist har vi stilt spørsmål om *annet personale*. I 16 prosent av barnehagene er det minst én mann som av styrer er vurdert å tilhøre denne restkategorien. Tallet var det samme i 2008. I 52 prosent av barnehagene var det kvinner som tilhørte denne gruppen. Tallet i 2008 var 56 prosent.

Det viser seg at hele 23 prosent av barnehagene har ansatte i denne gruppen som har fullført førskolelærerutdanning, mot 26 prosent i 2008. Disse befinner seg sannsynligvis i stillinger som pedagog II eller førskolelærer II. Det er relativt sjelden at noen fra denne gruppen er under utdanning. I bare fire prosent av barnehagene finner vi noen i denne gruppen som utdanner seg til førskolelærere. Andelen i 2008 var også fire prosent.

Ser vi andel med fullført førskolelærerutdanning av alle ansatte, uansett stillingstype, er barnehagene fordelt som vist i tabell 3.8. I 77 prosent av barnehagene har under halvparten av de ansatte førskolelærerutdanning. Tallet var litt høyere i 2008, nemlig 81 prosent. Kvalitetsutvalget som avga innstilling i mars 2005 foreslo en opptrappingsplan der førskolelærerandelen i løpet av en femårsperiode skulle økes fra en tredjepart til halvparten (BFD, 2005). Samme mål ble formulert av Brenna-utvalget (NOU 2010:8), mens flertallet i Øie-utvalget hadde enda mer ambisiøse mål, ved at man ønsket 50 prosent førskolelærere, styrer ikke medregnet (NOU 2012:1). Sett i forhold til disse målene ligger man fortsatt langt etter. Men samtidig viser tabell 3.8 at det har skjedd en moderat bedring blant barnehagene. Denne økningen er lett å overse dersom man bare ser på det økte antall dispensasjoner. Veksten i sektoren, særlig veksten av antall små barn, har skapt et økt behov for førskolelærere, og avstanden mellom behovet og dekningen er blitt mindre i 2012 enn den var i 2008. Dette gjelder vel å merke ut fra den regeltolkning av bemanningsnormen som fortsatt gjaldt i 2008 (NOU 2012:1, s. 67).

Tabell 3.8 Barnehager fordelt etter den andel ansatte med fullført førskolelærerutdanning utgjør av alle ansatte. 2008 og 2012.

	1. desil	1. kvartil	Median	3. kvartil	9. desil
2008	19 %	27 %	35 %	43 %	60 %
2012	23 %	30 %	37 %	46 %	61 %

Tabellene 3.9 og 3.10 viser fordelingene av førskolelærerandelen etter barnehagenes eierform og størrelse i 2008 og 2012. Som vi ser av tabell 3.9 var det i 2008 ingen stor forskjell mellom kommunale og private barnehager, men det var større spredning i de private enn i de kommunale. Heller ikke i 2012 er det noen forskjell mellom private og kommunale, og spredningen er også lik. Vi bør imidlertid merke oss at uansett eierform har det skjedd en svak bevegelse i retning av økt pedagogandel. Av de ti markeringspunktene i tabell 3.9 ligger åtte høyere i 2012 enn i 2008, ett punkt er uendret og ett punkt ligger ett prosentpoeng lavere.

Tabell 3.9 Barnehager med ulik eierform fordelt etter hvor stor prosentandel av de ansatte som har fullført førskolelærerutdanning 2008 og 2012.

		1. desil (10 %)	1. kvartil (25 %)	Median (50 %)	3. kvartil (75 %)	9. desil (90 %)
2008	Kommunal	20	27	33	43	56
	Privat	17	27	36	46	63
2012	Kommunal	20	31	37	46	60
	Privat	21	30	37	47	62

Tabell 3.10 viser at uansett størrelse er det en svak endring i retning av økt førskolelærerandel fra 2008 til 2012. Det er også slik at endringen er størst i de minste barnehagene. I 2008 var fordelingen for de aller største barnehagene, de med mer enn 75 barn, nærmest identisk med fordelingen for de store (mer enn 50 barn) i tabell 3.10. Det samme var tilfelle med de aller største i 2012.

Tabell 3.10 Barnehager av ulik størrelse fordelt etter hvor stor prosentandel av de ansatte som har fullført førskolelærerutdanning

		1. desil (10 %)	1. kvartil (25 %)	Median (50 %)	3. kvartil (75 %)	9. desil (90 %)
2008	Små	8	20	33	43	60
	Mellomstore	21	29	36	44	64
	Store	21	28	35	43	56
2012	Små	20	27	40	50	64
	Mellomstore	22	31	37	46	67
	Store	26	31	37	44	57

Med nesten 90 000 ansatte er barnehagesektoren en stor arbeidsplass. Den enkelte barnehage er imidlertid en liten arbeidsplass. Både i 2002 og i 2004 hadde en fjerdedel av alle barnehagene fem eller færre ansatte, halvparten hadde ni eller færre ansatte og tre av fire hadde tretten eller færre ansatte. I 2008 hadde en fjerdedel av alle barnehager åtte eller færre ansatte, halvparten hadde 13 eller færre ansatte, og tre av fire hadde 18 eller færre ansatte. I 2012 hadde en fjerdedel ni eller færre ansatte, halvparten hadde 14 eller færre ansatte og tre av fire hadde 19 eller færre ansatte. Andelen med minst 20 ansatte hadde økt fra fem prosent i 2004 til 18 prosent i 2008, og videre til 21 prosent i 2012.

Sektoren er også først og fremst en kvinnearbeidsplass. I flere år har det vært en sentral målsetning å få flere menn i barnehagene. I følge siste

KOSTRA-tall var andelen menn blant ansatte til basisvirksomheten i barnehager, 8,3 prosent.

Samtidig er det i barnehagene et større innslag av menn enn det man lett kan få inntrykk av fra den offisielle totalstatistikk. Selv om bare sju prosent av ansatte i 2002 var menn, var det likevel på dette tidspunkt ansatt minst én mann i 33 prosent av barnehagene. I 2004 hadde denne andelen med minst én mannlig ansatt økt til 41 prosent. I 2008 var det minst én mannlig ansatt i 51 prosent av barnehagene. Denne andelen økte videre til 58 prosent i 2012. I 2008 var det 25 prosent av barnehagene som kun hadde én mann ansatt, mens andelen med to eller flere var 26 prosent. I 2012 var det fortsatt kun én mann i 25 prosent av barnehagene, mens andelen med to eller flere menn hadde økt til 32 prosent.

3.3 Personalutviklingstiltak

I hver av de fire undersøkelsene har spørreskjemabolken om barnehagen og dens ansatte inneholdt tre spørsmål som kartlegger forekomsten av ordninger og praksis som antas å gjøre de ansatte bedre i stand til å utføre jobben. Det dreier seg om gjennomgang av og refleksjon omkring praksis (medarbeider-samtaler), om forekomst av interne opplæringstiltak og om barnehagen har avsatt økonomiske ressurser til opplæring ved å ha et eget opplæringsbudsjett. Sett i forhold til kvalitetsarbeid er dette tiltak som kan virke positivt på kvalitet ved å utvikle og perfeksjonere den enkelte medarbeider. Særlig medarbeidersamtale vil også være et viktig hjelpemiddel for å utvikle og korrigere det daglige liv og samspill i barnehagen. Vi står her overfor tiltak som inngår i det vi kan definere som barnehagens egen personalutvikling.

Tabell 3.11 Forekomst av medarbeidersamtaler, interne opplæringstiltak og opplæringsbudsjett. Prosentandeler som svarer ja.

	2002	2004	2008	2012
Gjennomfører barnehagen medarbeidersamtaler med sine ansatte minst én gang årlig?	84	89	91	94
Har barnehagen noen former for interne opplæringstiltak?	72	77	79	85
Har barnehagen eget opplæringsbudsjett?	48	51	53	50
Antall:	(402)	(758)	(707)	(649)

Som vist i tabell 3.11 var årlige medarbeidersamtaler ganske vanlig allerede våren 2002. Senere har en stadig økende andel av barnehagene fått på plass årlig medarbeidersamtale. En tilsvarende utvikling ser vi når det gjelder interne opplæringstiltak. Her er det en statistisk signifikant økning fra 2008 til 2012. Sett i forhold til de to første spørsmålene har det vært klart færre av barnehagene som har hatt eget opplæringsbudsjett. Hele tiden har omtrent halvparten av barnehagene hatt et eget opplæringsbudsjett, og til forskjell fra de to andre indikatorene er det ingen økning i denne perioden.

Undersøkelsen i 2002 viste at forekomsten av de tre tiltakene var klart avhengig av barnehagens størrelse. Det ble den gang konkludert med at det kritiske skillet gikk mellom hva som ble definert som små barnehager på den ene siden og mellomstore og store barnehager på den andre siden (Gulbrandsen 2002, s. 26). I 2004 avtegnet det seg et klart «trappetrinns-mønster» der de minste barnehagene kom noe dårligere ut enn de mellomstore barnehagene som igjen ble distansert av de største (Gulbrandsen og Sundnes, 2004). Dette var et resultat av at den største endringen i retning av å få tiltakene på plass mellom 2002 og 2004 hadde skjedd i de største barnehagene, det hadde skjedd en mindre endring i samme retning blant de minste, mens det nesten ikke hadde skjedd noen endring i det hele tatt i de mellomstore barnehagene. «Trappetrinnsmonstret» kom særlig klart fram dersom vi ser på det å ha alle tre tiltak på plass. Dette gjaldt hver fjerde av de minste, drøyt halvparten av de største, mens de mellomstore barnehagene befant seg omtrent midt mellom disse to ytterpunktene. Som vi ser av tabell 3.12 liknet sammenhengene vi fant i 2008 svært mye på det trappetrinnsmonstret vi fant i 2004, men forskjellen mellom de små og mellomstore var større enn forskjellen mellom de mellomstore og de største. I 2012 var det liten eller ingen forskjell hva angår årlige medarbeidersamtaler, mens det for de øvrige to indikatorer framkommer et tilsvarende trappetrinnsmonster som i 2008. Når det gjelder å ha alle tre tiltak på plass, er sammenhengen med størrelse den samme i 2012 som i 2008.

Tabell 3.12 Forekomst av medarbeidersamtaler, interne opplæringstiltak, opplæringsbudsjett samt det å ha alle tre tiltak på plass etter barnehagens størrelse. Prosentandeler som svarer ja.

2008	<26	26–50	> 50
Gjennomfører barnehagen medarbeidersamtaler med sine ansatte minst én gang årlig?	83	93	94
Har barnehagen noen former for interne opplæringstiltak?	57	85	88
Har barnehagen eget opplæringsbudsjett?	35	54	63
Alle tre tiltak på plass	24	47	58
Antall:	(181)	(203)	(315)
2012	<26	26-50	> 50
Gjennomfører barnehagen medarbeidersamtaler med sine ansatte minst én gang årlig?	88	94	96
Har barnehagen noen former for interne opplæringstiltak?	65	87	93
Har barnehagen eget opplæringsbudsjett?	33	45	58
Alle tre tiltak på plass	25	42	56
Antall:	(130)	(214)	(302)

Undersøkelsen i 2002 viste at medarbeidersamtaler fant sted litt oftere i kommunale barnehager enn ellers, samtidig som kommunale barnehager litt oftere hadde interne opplæringstiltak enn private. Forekomsten av opplæringsbudsjett var ikke avhengig av eierform (Gulbrandsen 2002, s. 26). Resultatet i 2004 var nærmest identisk, og det samme gjaldt 2008. I 2012 var det skjedd en ytterligere økning av årlige medarbeidersamtaler, men økningen var kun statistisk signifikant i de kommunalt eide barnehagene. For interne opplæringstiltak er det en økning, uansett om det er kommunen eller private som er eier, men økningen er ikke statistisk signifikant. Det å ha eget opplæringsbudsjett er ikke blitt mer vanlig, samtidig som private og kommunale barnehager i så henseende er ganske like.

Tabell 3.13 Forekomst av medarbeidersamtaler, interne opplæringstiltak, opplæringsbudsjett samt det å ha alle tre tiltak på plass etter barnehagens eierform. Prosentandeler som svarer ja.

2008	Kommune	Privat	Annen
Gjennomfører barnehagen medarbeidersamtaler med sine ansatte minst én gang årlig?	90	91	87
Har barnehagen noen former for interne opplæringstiltak?	82	77	68
Har barnehagen eget opplæringsbudsjett?	54	52	57
Alle tre tiltak på plass	47	44	43
Antall:	(372)	(290)	(37)
2012			
Gjennomfører barnehagen medarbeidersamtaler med sine ansatte minst én gang årlig?	95	92	100
Har barnehagen noen former for interne opplæringstiltak?	87	83	84
Har barnehagen eget opplæringsbudsjett?	49	48	50
Alle tre tiltak på plass	48	42	47
Antall:	(316)	(298)	(32)

Det er korrelasjon mellom eierform og størrelse. Gjennomgående er kommunale barnehager større enn de private. I tabell 3.14 har vi presentert forekomsten av de tre indikatorene i barnehager av ulik størrelse og med ulik eierform. Med referanse til våre tidligere kommentarer har vi gruppert sammen kategoriene privat og annen eier.

Tabell 3.14 Forekomst av medarbeidersamtaler, interne opplæringstiltak og opplæringsbudsjett etter barnehagens eierform og størrelse. Prosentandeler som svarer ja. 2008 og 2012

	< 26		26–50		> 50	
2008	Kommune	Privat	Kommune	Privat	Kommune	Privat
Medarb. samtale	82	84	93	94	94	94
Oppl. tiltak	63	52	88	82	89	87
Oppl. Budsjett	40	30	55	48	60	66
Antall:	(89)	(91)	(109)	(92)	(171)	(140)
2012						
Medarb. samtale	89	87	98	91	96	97
Oppl. tiltak	69	63	91	83	91	94
Oppl. Budsjett	33	33	53	39	52	64
Antall:	(54)	(66)	(99)	(114)	(163)	(138)

Når det gjaldt årlig medarbeidersamtale har dette nå blitt så utbredt at vi kan konkludere med at det forekommer i så godt som alle barnehager av en viss størrelse, og nesten alltid i de minste. Når det gjelder å ha på plass interne opplæringstiltak, var det i 2008 de minste barnehagene som skilte seg ut fra de andre, særlig gjaldt dette de små private barnehagene. For store barnehager hadde det ingen betydning om barnehagen er kommunal eller privat. Tabell 3.14 viser at det fortsatt stort sett er slik. Når det gjelder eget opplæringsbudsjett, var i 2008 de minste og mellomstore private barnehagene på etterskudd sammenliknet med de kommunale, men blant de største er eget opplæringsbudsjett litt oftere på plass i private enn i kommunale. I 2012 er det liten forskjell på de minste barnehagene, i de mellomstore forekommer dette oftest i de kommunale, mens de største private oftere har eget opplæringsbudsjett enn de største kommunale barnehagene.

I tabell 3.15 har vi presentert hvordan kommunale og private barnehager av ulik størrelse fordeler seg på et sammensatt, additivt mål for hvor mange av tiltakene som er på plass.

Tabell 3.15 Antall personalutviklingstiltak etter barnehagens eierform og antall barn. Prosent.

2008	< 26		26–50		> 50	
	Kommune	Privat	Kommune	Privat	Kommune	Privat
Ingen	11	11	3	1	2	3
Ett	23	32	9	14	9	8
To	36	39	38	41	35	28
Tre	30	19	51	44	54	61
Antall:	(89)	(91)	(109)	(92)	(171)	(140)
2012	< 26		26–50		> 50	
Ingen	7	11	2	3	2	1
Ett	24	18	6	16	8	4
To	39	49	40	47	39	34
Tre	30	22	52	34	51	61
Antall:	(54)	(66)	(99)	(114)	(163)	(138)

I 2008 var det å ha alle tiltak på plass avhengig av barnehagens størrelse, særlig var dette tilfelle i de private barnehagene. Dette har ikke endret seg i 2012. Fortsatt er færrest av tiltakene på plass i de minste private, mens de barnehagene som oftest har alle tre tiltak på plass, er de største private.

4 Barnehagens oppfølging av Rammeplanen

Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver redegjør for barnehagens samfunnsmandat både i nåtid og i et fremtidsperspektiv. Den gir forpliktende retningslinjer for barnehagens verdigrunnlag, innhold og oppgaver samtidig som den fungerer som retningsgivende for barnehagepersonalet, foreldre, eiere og tilsynsmyndigheter når man enten planlegger aktiviteter, gjennomfører dem eller vurderer barnehagens virksomhet. For å underlette barnehagens planlegging av et variert og allsidig tilbud til barna, har man delt opp kravene til det pedagogiske innholdet i syv fagområder. Fagområdene i barnehagen er med på å danne et kunnskapsgrunnlag for de fagene barna vil få på skolen og er delt opp på følgende måte; Kommunikasjon, språk og tekst; Kropp, bevegelse og helse; Kunst, kultur og kreativitet; Natur, miljø og teknikk; Etikk, religion og filosofi; Nærmiljø og samfunn; Antall, rom og form.

Selve innholdet i barnehagen skal bygge på et helhetlig læringssyn hvor omsorg, lek og læring er helt sentralt. Målet er å fremme menneskelig likeverd, likestilling, åndsfrihet, toleranse, helse og forståelse for bærekraftig utvikling. Omsorg, lek og læring betegner den generelle delen av rammeplanen, og er delt inn i seks undertemaer som både er overordnet barnehagens virksomhet og som anbefales å bli integrert i barnehagens arbeidsmetoder: Omsorg og oppdragelse; Lek; Læring; Sosial kompetanse; Språklig kompetanse; Barnehagen som kulturarena. Vi har spurt styrerne i hvilken grad de jobber systematisk med disse undertemaene, og de har kunnet velge mellom de tre svarkategoriene, arbeidet lite med, arbeidet noe med og arbeidet mye med. Som vi kan se av tabell 4.1, er det både i 2008 og 2012 få barnehager som svarer at de arbeider lite med et område, unntaket er området «Barnehagen som kulturarena». I 2008 var «Språklig kompetanse» det området der flest svarer at det jobber de mye med, litt over to tredjedeler av barnehagene prioriterer dette området. I 2012 var denne førsteplassen overtatt av «Sosial kompetanse». Med unntak av temaområdet «Barnehagen som kulturarena» som det var like få barnehager som jobbet mye med i 2012

som i 2008, ser vi for alle de andre temaområdene en tendens til at en høyere andel jobber mye med temaområdene i 2012 sammenliknet med 2008. Det kan tolkes i den retning at barnehagene forsøker å få til en tettere oppfølging av Rammeplanen.

Tabell 4.1 Svarfordeling på spørsmål om barnehagen har arbeidet systematisk med ett eller flere av disse temaområdene fra kapitlet om Omsorg, lek og læring, 2008 og 2012.

		Arbeidet lite med	Arbeidet noe med	Arbeidet ganske mye med	Ubesvart
Omsorg og oppdragelse	2008	3	29	62	6
	2012	2	23	71	4
Lek	2008	3	36	56	6
	2012	1	25	72	3
Læring	2008	2	34	57	7
	2012	1	31	63	5
Sosial kompetanse	2008	1	27	67	5
	2012	1	14	82	4
Språklig kompetanse	2008	2	24	70	4
	2012	2	18	77	3
Barnehagen som kulturarena	2008	28	46	18	8
	2012	26	50	18	6

Vi skal for øvrig merke oss at økningen vi finner på språklig kompetanse og på læring (7 og 6 prosentpoeng), er mindre enn økningen på lek og på sosial kompetanse (16 og 15 prosentpoeng). Dette viser at tradisjonelle barnehageverdier forsvares i barnehagene, og at vi ikke finner noen forsterket dreining i det som av og til kalles «skolsk» retning.

Tabell 4.2 viser hvor mye barnehagene jobber med de syv fagområdene i Rammeplanen. Resultatene fra undersøkelsene i 2008 og 2012 blir, i den grad det er mulig, sammenlignet med resultatene fra 2002 og 2004. I de to tidligere undersøkelsene spurte man naturlig nok kun om de fem fagområdene som fantes i den daværende Rammeplan. I 2008 og 2012 spurte vi om de syv fagområdene den nåværende Rammeplan inneholder. I 2008 konstaterte vi at andelen ubesvarte hadde økt sammenliknet med de tidligere undersøkelsene. Vi spekulerte på om årsaken til dette kunne være at barnehagen ikke jobber systematisk med de aktuelle områdene, men samtidig var

klar over at det var et høyt prioritert område og derfor velger å la være å svare (Winsvold og Gulbrandsen, 2009: s. 47). Både den gang og tidligere i denne rapporten har vi argumentert for at manglende svar nettopp kan tolkes som ensbetydende med at man ikke har arbeidet med fagområdet. Når det er sagt, viser for øvrig tabell 4.2 at andelen ubesvart er klart lavere i 2012 enn i 2008. En mulig annen forklaring på de høyere andeler ubesvart i 2008, kan derfor også være at det i 2008 fortsatt var nye fagområder som skulle innpasses.

Vi ser av tabell 4.2 at for fagområdet «Kommunikasjon, språk og tekst» har det skjedd en økning fra 2008 til 2012. For hele tiårs perioden er dette et fagområde som har fått økt oppmerksomhet og som i økende grad må prege barnehagenes hverdag. Andelen som arbeider mye med dette fagområdet har i løpet av ti år økt fra 51 til 79 prosent. Andelen barnehager som rapporterer at de arbeider ganske mye med «Kropp, bevegelse og helse», hadde gått ned med 13 prosentpoeng mellom 2004 og 2008, men er nå igjen oppe på nivået fra 2004. I 2002 var dette det fagområdet som flest barnehager jobbet mye med. Når det gjelder fagområdet «Kunst, kultur og kreativitet» (som vi sammenligner med den tidligere kategorien estetiske fag), hadde andelen barnehager som jobber systematisk med dette sunket betraktelig, fra 50 prosent i 2004 til 33 prosent i 2008. Etter 2008 har andelen igjen økt, men ikke nådd helt samme nivå som i 2002 og 2004. Systematisk arbeid med fagområdet «Natur, miljø og teknikk» hadde også gått ned i 2008 sammenlignet med 2002 og 2004, men har i 2012 igjen nådd det tidligere nivået. Da de to første undersøkelsene ble fortatt, inneholdt Rammeplanen fagområdet «Samfunn, religion og etikk». I 2008 var spørsmålet utformet slik at det dekket de to nye fagområdene «Etikk, religion og filosofi» samt «Nærmiljø og samfunn». Dette gjør det vanskelig å sammenlikne over tid. Etter at religion og etikk ble fjernet fra «samfunnsområdet» kan det imidlertid se ut som om dette fagområdet, altså nærmiljø og samfunn, har fått en større plass i flere barnehager. Samtidig er etikk, religion og filosofi det fagområde som færrest barnehager jobber mye med.

Tabell 4.2 Svarfordelinger på spørsmål om hvilke av Rammepanens fagområder barnehagen har jobbet lite, noe eller mye med i inneværende år. Horizontal prosentuering.

		Arbeidet lite med	Arbeidet noe med	Arbeidet ganske mye med	Ubesvart
Kommunikasjon, språk og tekst	2012	1	17	79	4
	2008	1	22	67	10
*	2004	2	32	64	1
*	2002	2	45	51	2
Kropp, bevegelse og helse	2012	1	30	66	3
	2008	3	34	52	11
**	2004	2	31	65	2
**	2002	2	32	62	2
Kunst, kultur og kreativitet	2012	6	49	40	5
	2008	9	47	33	11
***	2004	4	43	50	3
***	2002	6	43	48	4
Natur, miljø og teknikk	2012	4	42	50	4
	2008	8	41	41	11
	2004	5	41	52	2
	2002	4	39	56	2
Etikk, religion og filosofi	2012	19	53	22	5
	2008	22	51	15	12
Nærmiljø og samfunn	2012	8	47	41	5
	2008	11	45	33	12
****	2004	11	64	23	3
****	2002	16	60	21	3
Antall, rom og form	2012	5	43	48	5
	2008	7	40	43	11

* I 2002 og 2004 het fagområdet «Språk, kommunikasjon og tekst»

** I 2002 og 2004 het fagområdet «Fysisk aktivitet og helse»

*** I 2002 og 2004 het fagområdet «Estetiske fag»

**** I 2002 og 2004 het fagområdet «Samfunn, religion og etikk». Fra og med 2008 har spørsmålet blitt delt opp i to fagområder.

Tabell 4.3 viser prosentandelene som i 2012 har arbeidet ganske mye med de ulike fagområder etter barnehagens størrelse og eierform. I 2008 var det slik at kommunale barnehager, uansett størrelse, oftere rapporterte at de arbeidet ganske mye med fagområdet «Kommunikasjon, språk og tekst». I 2012 var dette fortsatt tilfelle for små og mellomstore barnehager, men det var ikke lenger noen forskjell blant de største. I 2008 rapporterte private barnehager

oftere enn kommunale at de arbeider ganske mye med «Kropp, bevegelse og helse» samt «Kunst, kultur og kreativitet». Dette gjaldt først og fremst i de minste barnehagene (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 50). Dette mønstret er ikke lenger så klart i 2012, men i de største private barnehagene jobbes det oftere mye med disse to fagområdene enn i de største kommunale. I 2008 var andelen barnehager som arbeider ganske mye med «Etikk, religion og filosofi» høyere i private barnehager enn i kommunale, uansett størrelse. I 2012 gjelder dette bare barnehager med mer enn 25 barn. For fagområdet «Nærmiljø og samfunn» er det, som i 2008, ingen systematiske forskjeller mellom kommunale og private barnehager, ei heller når det gjelder størrelse. Når det gjelder «Antall, rom og form» var det i 2008 flere av de store barnehagene som rapporterte at de jobber ganske mye med dette sammenlignet med de små, men disse forskjellene eksisterte ikke lenger i 2012.

Tabell 4.3 Prosentandeler som har arbeidet ganske mye med de ulike fagområder etter barnehagens størrelse og eierform. 2012

	< 26		26–50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
Kommunikasjon, språk og tekst	81	70	83	72	82	80
Kropp, bevegelse og helse	63	64	66	64	64	72
Kunst, kultur og kreativitet	28	30	33	43	36	56
Natur, miljø og teknikk	39	38	42	59	47	62
Etikk, religion og filosofi	19	9	14	35	18	32
Nærmiljø og samfunn	33	29	37	43	47	46
Antall, rom og form	48	46	43	45	53	49

Vi har sammenfattet informasjonen om barnehagens innhold ved å lage en variabel som kartlegger hvorvidt barnehagene har arbeidet noe eller ganske mye med hvert av de områdene som er angitt i Rammeplanen. Jo skjevare denne fordelingen er, jo mer er alle områder dekket. Denne tabellen var meget skjev både i 2002 og 2004, da det var fem fagområder vi spurte om. I 2004 svarte 79 prosent av barnehagene at de hadde arbeidet noe eller ganske mye med alle fem fagområdene. I 2008 var det syv fagområder inkludert og fordelingen er her mindre skjev enn tidligere. Dette kan ha sammenheng med den relativt store andelen ubesvarte. I 2012 har vi imidlertid fått en økt skjevhet i fordelingen. 72 prosent av barnehagene har jobbet noe eller mye

med alle fagområdene, og 92 prosent har jobbet noe eller mye med minst seks av de sju fagområdene. Sett i forhold til bruk av rammeplanen betyr økt skjevhet større og mer allsidig bruk. I så måte har det skjedd en positiv utvikling fra 2008 til 2012.

Tabell 4.4 Barnehager fordelt etter hvor mange av Rammeplanens fagområder som det er jobbet ganske mye eller noe med i inneværende år. Horisontal prosentuering. 2002 og 2004.

	Ingen	Ett	To	Tre	Fire	Fem
2002	1	1	5	2	20	71
2004	1	1	2	6	13	79

Tabell 4.5 Barnehager fordelt etter hvor mange av Rammeplanens fagområder som det er jobbet ganske mye eller noe med i inneværende år. 2008 og 2012 Horisontal prosentuering.

	Ingen	Ett	To	Tre	Fire	Fem	Seks	Syv
2008	9	*	1	3	5	11	15	55
2012	2	*	1	2	3	8	17	66

* Under 0,5 %

I 2002 og 2004 var det ikke noen forskjell etter størrelse og eierform på dette sammensatte målet (Sundnes og Gulbrandsen, 2004). I 2008 var små og middels store barnehager like i denne sammenheng, uansett om de ble eid av kommunen eller av private. I de største barnehagene var det imidlertid i de private at det oftest ble arbeidet med alle sju fagområdene. Det var særlig de største barnehagene, de med mer enn 75 barn, som bidro her. I disse barnehagene var det totalt sett 65 prosent som hadde arbeidet med alle fagområdene. I så store kommunale barnehager var det 60 prosent som hadde jobbet med alle områder. I private barnehager av samme størrelse var andelen 70 prosent i 2008. I 2012 finner vi ingen signifikante forskjeller etter eierform, men fortsatt skårer de minste barnehagene lavere enn de mellomstore og de største. Når det gjelder de største barnehagene er det heller ikke noen forskjell mellom private og kommunale. De privates tidligere forsprang i de aller største barnehagene, de med mer enn 75 barn, er nå endret til at 71 prosent av de kommunale får toppskåre mot 66 prosent blant de private.

Tabell 4.6 Andel barnehager som har jobbet noe eller mye med alle sju fagområdene i Rammeplanen, avhengig av størrelse og eierform. 2012.

	Kommunal			Privat		
	< 26	26–50	> 50	< 26	26–50	> 50
2008	47 % (89)	57 % (109)	55 % (171)	47 % (91)	57 % (92)	62 % (140)
2012	52 % (54)	68 % (99)	67 % (163)	58 % (76)	72 % (114)	70 % (138)

I 2008 kunne vi observere en betydelig reduksjon i andelen barnehager som oppga at de arbeidet noe eller ganske mye med alle fagområdene, nemlig fra 79 prosent i 2004 til 55 prosent i 2008. Vi lanserte da en mulig forklaring om at dette kunne bunne i at det i 2008 var flere områder å dekke, da antall fagområder i Rammeplanen var blitt utvidet fra fem til sju. Det var den gang de store private barnehagene som inkluderte flest fagområder i sitt arbeid. Det viser seg nå at Rammeplanen i sin fulle bredde blir langt oftere brukt i 2012 enn i 2008. I den grad bruk av Rammeplanen er en strukturell forutsetning for det vi kan kalle innholdskvalitet, kan vi påvise en klar forbedring i denne perioden.

5 Barnehagens rutiner og arbeidsmåter

5.1 Behandling av informasjon

God informasjonsflyt mellom barnehage og foreldre, mellom de ansatte og mellom barn og ansatte, er meget viktig for en barnehages virksomhet. Gode rutiner for behandling av informasjon er dermed av vesentlig betydning for kvaliteten av de tjenester barnehagen tilbyr sine brukere. Det viktigste tema for informasjonen vil selvsagt være barna og deres trivsel og utvikling. Informasjon må innhentes, bearbeides, formidles og ikke minst bevares som erfarings- og vurderingsgrunnlag. Av den grunn er det viktig at rutiner formaliseres i skriftlig form, slik at man unngår problemet med såkalt taus, personavhengig kunnskap.

Allerede i 2002 hadde de fleste barnehager utarbeidet skriftlige rutiner for hvordan viktig og nødvendig informasjon skulle formidles til dem som kom til barnehagen for første gang. Dette gjaldt i særlig grad informasjon til nye foreldre. I 2008 var prosentandelen av barnehagene som hadde nedskrevne rutiner for å informere nye foreldre om barnehagens innhold og arbeidsmåter på samme høye nivå som i 2004, på 96 prosent. Samtidig hadde det siden 2004 skjedd en liten økning når det gjelder det å ha på plass nedskrevne rutiner for å informere nye barn og nye ansatte. Når vi i 2012 kan registrere at 97 prosent svarer at de har nedskrevne rutiner, og samtidig at ubesvart er med i basis, kan vi konkludere med at dette er noe man har fått på plass i alle barnehager. Nesten alle barnehager har nedskrevne rutiner for å informere nye barn, og det samme er nå tilfelle når det gjelder nye ansatte. På det siste området har det vært klar vekst etter 2002. På dette området har det altså skjedd en formalisering av en viktig del av det interne informasjonsarbeidet.

Tabell 5.1 Forekomst av nedskrevne rutiner for å behandle informasjon. Prosentandeler som har svart ja.

	2002	2004	2008	2012
Barnehagen har nedskrevne rutiner for å informere nye foreldre om barnehagens innhold og arbeidsmåter	94	96	96	97
Barnehagen har nedskrevne rutiner for å informere nye barn om barnehagens innhold og arbeidsmåter	84	83	87	87
Barnehagen har nedskrevne rutiner for å informere nye ansatte om barnehagens innhold og arbeidsmåter	74	79	83	89

I undersøkelsen fra 2002 var det særlig de små barnehagene som hang etter med å utarbeide nye rutiner for å informere nyansatte om barnehagens innhold og arbeidsmåter. Da var slike rutiner nedskrevet i 59 prosent av de små, og i 88 prosent av de store barnehagene. I 2004 hadde det skjedd en økning i forekomsten av nedskrevne rutiner for de små barnehagene. Slike rutiner var da på plass i 68 prosent av de små og 89 prosent av de store barnehagene. I 2008 var det 71 prosent av de små og fortsatt 89 prosent av de store barnehagene som hadde nedskrevne rutiner på dette området. Mellom 2002 og 2008 har altså de minste barnehagene nærmet seg de største. En prosentdifferanse på 29 prosentpoeng i 2002 er blitt redusert til 16 i 2008. Denne forskjellen var redusert til ytterligere 10 prosentpoeng i 2012. Da var andelen 84 i de minste, 86 i de mellomstore og 94 i de største. Verken i 2002, 2004 eller 2008 var det noen forskjell mellom kommunale og private barnehager på dette området. Det samme var tilfelle i 2012.

Som vi kan se av tabell 5.2 har det fra 2002 til 2012 vært en økning i forekomst av nedskrevne rutiner for løpende informasjonsutveksling mellom barnehage og foreldre. Mens tabellen viser omtrent uendret status i 2004 sammenliknet med 2002, skjedde det en økning i 2008 på ni prosentpoeng for rutiner for løpende informasjon *til* foreldrene og på 18 prosentpoeng når det gjelder å ha på plass nedskrevne rutiner for å behandle informasjon fra foreldrene. Når det gjelder informasjon fra foreldre, er det dessuten en signifikant økning mellom 2008 og 2012. Over tid har barnehagene i særlig grad bedret seg når det gjelder å ha nedskrevne rutiner for hvordan informasjon *fra* foreldre skal behandles.

Tabell 5.2 Forekomst av nedskrevne rutiner for løpende informasjonsutveksling. Prosentandeler som har svart ja.

	2002	2004	2008	2012
Barnehagen har nedskrevne rutiner for behandling av løpende informasjon til foreldre	57	59	68	71
Barnehagen har nedskrevne rutiner for behandling av løpende informasjon fra foreldre	32	33	51	59

I 2002 ble det registrert at store barnehager i større grad hadde nedskrevne rutiner for løpende informasjon *fra* foreldre (41 prosent) enn tilfellet var i små barnehager (29 prosent). I 2004 var det ikke lenger noen slik forskjell,

det hadde da skjedd en svak økning i de minste og en tilsvarende nedgang i de største. I 2008 hadde andelen med nedskrevne rutiner for hvordan man skal behandle informasjon fra foreldrene økt til 47 prosent for de små barnehagene og til 56 prosent for de store barnehagene. I 2012 fant vi ingen systematiske forskjeller mellom barnehager av ulik størrelse.

Tabell 5.3 viser forekomst av formelle kontaktpunkter mellom foreldre og barnehage. For to av de tre spørsmålene, spørsmålet om det var foreldresamtale minst to ganger per år og spørsmålet om møter i samarbeidsutvalget med tilsvarende hyppighet, var andelen som svarte ja omtrent den samme på de tre første tidspunktene. I 2012 var det imidlertid en signifikant økning på begge indikatorer. I 2008 fant vi at litt færre av barnehagene avholdt foreldremøte minst to ganger per år, men her økte forekomsten igjen i 2012. I 2002 var det en svak tendens til at alle tre indikatorene oftere var på plass i kommunale enn i private barnehager. I 2004 var det ikke lenger noen slik forskjell. I 2008 lå de kommunale barnehagene gjennomgående noen prosentpoeng over de private på alle tre indikatorene. For foreldresamtaler var forholdet 88 versus 82 prosent, for foreldremøter var det 82 versus 76 prosent, og for møter i samarbeidsutvalg var det 82 versus 76 prosent. I 2012 var disse beskjedne forskjellene utvisket. Bortsett fra møte i samarbeidsutvalget to ganger årlig, som klart økte med størrelse, fra 75 prosent i de minste til 93 prosent i de største, har størrelsen på barnehagen nå liten betydning for den formaliserte kontakten.

Tabell 5.3 Forekomst av formalisert kontakt mellom barnehage og foreldre. Prosentandeler som svarer ja.

	2002	2004	2008	2012
Barnehagen har foreldresamtale minst to ganger per år	88	88	86	94
Barnehagen arrangerer foreldremøte minst to ganger per år	87	90	80	85
Det avholdes møte i samarbeidsutvalget minst to ganger per år	78	83	80	86

Brukerundersøkelser er et hjelpemiddel for å få kunnskap om foreldrenes synspunkter om barnehagen. I 2002 var det til sammen 68 prosent av barnehagene som oppga å ha benyttet en slik undersøkelse siste år, og flertallet av disse hadde tidligere utført flere brukerundersøkelser. I 2004 hadde til

sammen 75 prosent fått slike undersøkelser på plass. I 2008 stilte vi spørsmålene annerledes enn tidligere. Det vanskeliggjør en direkte sammenligning med tidligere år, men vi kan konstatere at andelen som utfører brukerundersøkelser hvert år har gått ned, fra 60 prosent i 2004 til 42 prosent i 2008. Omtrent like mange har brukerundersøkelser hvert andre eller tredje år. Samlet sett var det i 2008 nesten 90 prosent av barnehagene som benytter seg av brukerundersøkelser, selv om det ikke skjer på en regelmessig årlig basis. Dette resultatet gjentok seg i 2012.

Tabell 5.4 Bruk av brukerundersøkelser blant foreldre. Prosent. 2012.

	2008	2012
Ja, hvert år	42	45
Ja, hvert annet eller tredje år	39	42
Ja, men på ad hoc basis	7	4
Nei, ikke i løpet av de siste 3–4 årene	9	7
Ubesvart	2	3
Antall	707	649

I 2002 var brukerundersøkelser mest vanlig i kommunale barnehager, og oftest i de store barnehagene. Og det var i de små private barnehagene at brukerundersøkelser i minst grad var tatt i bruk. I 2004 var det 62 prosent av de små barnehagene som gjennomførte brukerundersøkelser, mot ca. 80 prosent i de mellomstore og store barnehagene. I 2008 var fremdeles brukerundersøkelser mest brukt i de store og mellomstore kommunale barnehagene, der nesten alle benyttet slike regelmessig eller på ad hoc basis. Store og mellomstore private barnehager lå fra fire til syv prosentpoeng bak. I de minste barnehagene var det en enda mindre forskjell, men her i de privates favør. I 2012 er så godt som alle forskjeller utvisket.

Tabell 5.5 Prosentandeler som har benyttet brukerundersøkelser innen de tre-fire siste årene, både regelmessig og uregelmessig, for foreldre etter barnehagens størrelse og eierform. Kategorien privat rommer både private og «andre» eiere.

	< 26		26–50		> 50	
	Kommune	Privat	Kommune	Privat	Kommune	Privat
2002	67	51	71	71	81	74
2004	63	62	82	76	80	82
2008	78	81	92	88	96	89
2012	84	83	92	93	99	95
Antall:	(49)(108)(89)(54)	(69)(105)(91)(76)	(97)(160)(109)(99)	(59)(101)(92)(114)	(70)(145)171(163)	(39)(82)(140)(138)

I tabell 5.6 har vi sammenfattet alle spørsmålene om informasjon i en additiv indeks, der vi summerer forekomsten av de ulike informasjonsrutiner og informasjonstiltak. En barnehage kan her ha svart positivt på ett eller flere av spørsmålene om skriftlige rutiner for å informere nye brukere og ansatte (se tabell 5.1), og på spørsmålene om skriftlige rutiner for å behandle løpende informasjon til og fra foreldre (se tabell 5.2). Vi har videre inkludert forekomst av foreldresamtaler, foreldremøter og samarbeidsutvalgsmøter. Når det gjaldt brukerundersøkelser, registrerte vi de barnehager som inntil tidspunktet for undersøkelsen hadde gjennomført slike undersøkelser. En barnehage som svarer positivt på alle spørsmål, ville oppnå ni poeng på denne indeksen. Som vi ser var indeksen allerede i 2002 høyreskjev med en overvekt av barnehager med høye verdier på indeksen, en skjevhet som senere har blitt sterkere for hver undersøkelse. Flere barnehager har altså fått flere tiltak på plass, og langt flere barnehager har fått alle ni tiltakene på plass. I 2002 var det 30 prosent av barnehagene som hadde minst åtte av ni tiltak på plass. I 2004 var denne andelen økt til 39 prosent, i 2008 hadde andelen økt ytterligere til 53 prosent, mens den i 2012 hadde nådd 60 prosent.

Tabell 5.6 Barnehagene fordelt etter antall informasjonsrutiner og -tiltak som foreligger. Horisontal prosenttuering.

	Null -To	Tre	Fire	Fem	Seks	Sju	Åtte	Ni
2002	1	4	6	11	22	26	18	12
2004	1	2	5	9	19	25	24	15
2008	4	1	6	4	11	20	23	30
2012	2	*	2	4	11	20	22	38

* < 0,5 prosent

Tabell 5.7 viser hvordan andelen av barnehagene med minst åtte av ni tiltak på plass fordeler seg etter størrelse og eierform. For alle tre undersøkelser fram til 2008 kan vi se en tydelig sammenheng mellom antall informasjons-tiltak og barnehagenes størrelse og en liten, men gjennomgående, sammenheng mellom antall informasjonstiltak og eierform. I 2002 hadde de kommunale barnehagene et forsprang på de privateide, men i 2004 hadde denne forskjellen jevnet seg mer ut. Undersøkelsen i 2008 viser at denne situasjonen hadde endret seg markant da de private nå hadde flere indikatorer på plass enn de kommunale, både i de minste og i de mellomstore

barnehagene. I 2012 er den tidligere sammenhengen med størrelse forsvunnet, særlig gjelder dette de private. Ser vi hele perioden under ett, har økningen vært størst i de private barnehagene, og blant disse igjen aller størst i de minste.

Tabell 5.7. Prosentandeler av barnehager med minst åtte informasjonsrutiner og informasjonstiltak på plass etter barnehagens størrelse og eierform.

	< 26		26–50		> 50	
	Kommune	Privat	Kommune	Privat	Kommune	Privat
2002	30	15	29	24	50	38
2004	29	25	41	43	46	46
2008	40	47	48	55	60	61
2012	44	66	66	66	57	72
Antall:	(50)(108)(89)(54)	(69)(105)(91)(76)	(97)(160)(109)(99)	(59)(101)(92)(114)	(70)(145)(171)(163)	(39)(82)(140)(138)

Langt på vei alle barnehager har i 2012 formalisert informasjonsutvekslingen ved hjelp av nedskrevne rutiner når det gjelder det vi kan kalle «oppstartinformasjon». I økende grad gjelder dette også den daglige og løpende informasjon, samt brukerundersøkelser. Forekomsten av foreldremøter og samarbeidsutvalgsmøter hadde minsket i 2008 sammenliknet med 2004, men i 2012 hadde både disse og forekomsten av foreldresamtaler økt. I alle undersøkelsene fram til 2008 var forekomsten av informasjonstiltakene avhengig av størrelse og eierform. Det er ikke lenger tilfelle i 2012. Forekomsten har økt mest i de private barnehagene, og både i de minste og de største er forekomstene størst i de private barnehagene.

5.2 Kartlegging av barnas trivsel og utvikling

Det viktigste kriteriet for kvalitet i barnehagen er at barna trives og utvikler seg i positiv retning. Vi har derfor sett på hvilke metoder som blir benyttet for å kartlegge barnas trivsel og utvikling i barnehagen. Undersøkelsen fra 2012 viser at «observasjon» som metode fortsatt dominerer i norske barnehager, og at bruken av metoden har vært økende over tid. Når det gjelder bruk av «barneintervju» er det en metode som hovedvekten av barnehagene bruker lite, men vi ser likevel at andelen barnehager som benytter «barneintervju» en del har vært økende. «Praksisfortellinger» som metode benyttes i økende grad, men i langt mindre grad enn «observasjon». Andelen som bruker

«praksisfortellinger» ganske mye eller en del, har økt fra 38 prosent i 2002 til 62 prosent i 2012. Sammenlignet med tidligere undersøkelser er det ingen økning i bruken av «systematiske samtaler». Fra og med undersøkelsen i 2008 har vi inkludert metoden «pedagogisk dokumentasjon». Av barnehagene er det nå 93 prosent som oppgir at de bruker denne metoden ganske mye eller en del. Nest etter «observasjon» er det denne metoden som nå brukes mest.

Tabell 5.8 Metoder som barnehagen benytter for å kartlegge barnas trivsel og utvikling. Horizontal prosenttuering.

		Brukes ganske mye	Brukes en del	Brukes lite	Brukes ikke	Ubesvart
Observasjon	2002	59	36	5	-	*
	2004	60	34	5	1	1
	2008	67	26	3	*	3
	2012	71	24	2	-	3
Barneintervju	2002	3	20	34	35	8
	2004	5	23	38	27	7
	2008	5	27	46	16	6
	2012	3	34	47	13	4
Praksisfortellinger	2002	11	27	24	24	13
	2004	12	33	24	22	9
	2008	18	36	31	9	7
	2012	21	41	28	4	5
Systematiske samtaler	2002	19	31	22	18	10
	2004	19	31	23	15	11
	2008	16	37	29	10	8
	2012	17	37	33	8	6
Pedagogisk dokumentasjon	2008	55	35	5	1	4
	2012	57	36	4	*	3
Annet	2002	13	22	6	8	50
	2004	20	18	6	5	52
	2008	16	18	6	6	54
	2012	16	21	7	3	53

- : forekommer ikke, *: mindre enn 0,5 prosent

Tabell 5.9 viser hvilke av de ulike metodene som brukes i barnehager av ulik størrelse og med ulik eierform. Vi har valgt å vise prosentandelene som har brukt de ulike metodene ganske mye eller en del. Siden 95 prosent av barnehagene har brukt «observasjon» og 93 prosent har brukt «pedagogisk dokumentasjon», har vi utelatt disse metodene fra tabellen rett og slett fordi den høye forekomsten gir lite rom for variasjon. I 2002 og 2004 var det

relativt liten forskjell mellom de ulike barnehagene. Når det gjelder bruk av «barneintervju» er det samme tilfelle både i 2008 og 2012. Bruk av «praksisfortellinger» har økt generelt i barnehagene, og i 2012 er dette mest utbredt i store barnehager, uansett eierforhold. Effekten av størrelse er sterkere i kommunale enn i private barnehager. Når det gjelder bruk av «systematiske samtaler» var det tidligere ingen forskjell mellom små og store barnehager, uansett eierform. Dette gjelder fortsatt i 2012, men de største private skiller seg her positivt ut fra de øvrige.

Tabell 5.9. Prosentandeler som bruker de ulike metoder ganske mye eller en del avhengig av barnehagens størrelse og eierform.

	< 26		26–50		> 50	
	Kommune	Privat	Kommune	Privat	Kommune	Privat
Barneintervju						
2004	19	26	31	26	31	32
2008	39	33	31	32	33	32
2012	35	33	39	33	44	34
Praksisfortellinger						
2004	35	43	44	51	47	51
2008	48	48	54	62	59	52
2012	43	58	58	59	71	70
Systematiske samtaler						
2004	56	51	48	52	44	56
2008	53	52	49	58	52	54
2012	52	50	48	52	52	62
Antall:	(108)(89)(64)	(105)(91)(76)	(160)(109)(99)	(101)(92)(114)	(145)(171)(163)	(82)(140)(138)

Kartlegging av barnas trivsel og utvikling skjer stort sett på tradisjonelt vis, gjennom observasjon. Det er en tendens til økende bruk både av barneintervju, praksisfortellinger og systematiske samtaler.

5.3 Brukermedvirkning

Den informasjon som hentes inn gjennom barnehagenes daglige virksomhet må bearbeides for å kunne brukes på en fruktbar måte. En viktig side ved slik bearbeiding er vurdering av den foreliggende informasjon. I følge Rammeplanen skal barnehagenes årsplaner inneholde en beskrivelse av de rutiner som gjelder for dette vurderingsarbeidet. Her vil personalets vurdering være svært viktig, men for å kunne gjøre en helhetlig vurdering er også syns-

punkter fra andre aktører meget viktige. Vi har ønsket å undersøke i hvilken grad eier eller myndighetsorgan er med på vurderingsarbeidet, i hvilken grad foreldre trekkes inn, og hvor mye plass som gis til barna. Tabell 5.10 viser hvordan styrerne vurderer de ulike aktørers aktivitet i vurderingsarbeidet. Vi kan se at personalet er helt sentrale i dette arbeidet, men også at andre over tid har økt sin deltagelse i vurderingsarbeidet. Når vi legger sammen kategoriene «deltar mye» og «deltar noe», har andelen barnehager der barn er med på vurdering økt fra 46 prosent i 2004 til 59 prosent i 2008, for så å falle til 53 prosent i 2012. Som naturlig og ventet, er personalets medvirkning meget høyt for alle fire undersøkelsene. Ut fra tabellen kan man lese at det har vært en relativt kraftig økning for barnehageeiers medvirkning i vurderingsarbeidet fram til 2008, men denne andelen har senere ikke økt. Kommunale myndigheters medvirkning i vurderingsarbeidet økte også fram til 2008, men ikke fra 2008 til 2012.

Tabell 5.10 Oversikt over hvem som deltar i vurderingsarbeidet (horisontal prosenttering).

		Deltar mye	Deltar noe	Deltar lite	Deltar ikke	Ubesvart
Barn	2002	5	29	30	21	16
	2004	5	41	27	14	13
	2008	8	51	26	8	7
	2012	6	46	31	11	6
Foreldre	2002	23	53	15	3	5
	2004	24	56	13	2	6
	2008	18	67	12	0,5	2
	2012	14	67	14	1	3
Personalet	2002	93	4	*	*	3
	2004	93	4	*	*	3
	2008	95	3	*	*	2
	2012	92	4	-	-	3
Barnehageeier	2002	15	25	28	20	12
	2004	14	26	27	19	13
	2008	21	34	26	12	6
	2012	23	35	27	9	6
Kommunal myndighet	2002	4	14	25	42	15
	2004	3	15	27	38	17
	2008	5	24	31	33	8
	2012	6	28	35	25	6

* under 0,5 %

- ingen tilfeller

Tabell 5.11 viser andelen av barnehager der barn deltar i det minste noe i vurderingsarbeidet, fordelt etter størrelse og eierform. Både i 2002 og 2004 var det de små kommunale barnehagene og store private barnehager som representerte ytterpunktene med hensyn til barns medvirkning i vurderingsarbeidet. Hvis vi sammenligner år 2008 med år 2004 hadde det skjedd en relativt kraftig økning av barns medvirkning i vurderingsarbeidet innenfor alle typer av barnehager, unntatt i små private barnehager. Fra 2008 til 2012 har derimot veksten vært sterkest i de minste private barnehagene, mens det har vært nedgang eller status quo i de andre barnehagetyperne i tabellen. Det er særlig i de kommunale barnehagene vi ser nedgang.

Tabell 5.11 Prosentandel barnehager der barn deltar mye eller noe i vurderingsarbeidet etter barnehagens størrelse og eierform. (Kategorien privat rommer både private og «andre» eiere.)

	< 26		26–50		> 50	
	Kommune	Privat	Kommune	Privat	Kommune	Privat
2002	20	30	39	29	36	59
2004	37	47	50	47	50	55
2008	51	45	65	67	63	61
2012	39	54	52	51	54	55
N:	(49)(108)(89)(54)	(69)(105)(91)(76)	(97)(160)(109)(99)	(59)(101)(92)(114)	(70)(145)(171)(163)	(39)(82) (140)(138)

Vi har også spurt om det finnes skriftlige rutiner eller regler for hvordan resultatene fra vurderingsarbeidet skal brukes i den påfølgende årsplanen. Som vi kan se av tabell 5.12, er denne type formalisering relativt lite utbredt, men hadde økt mellom 2004 og 2008. Resultatet i 2012 var imidlertid det samme som i 2008.

Tabell 5.12 Forekomsten av skriftlige rutiner eller regler for hvordan resultater fra vurdering skal brukes i den påfølgende årsplan. Prosent.

	2002	2004	2008	2012
Ja	27	28	37	37
Nei	69	68	60	58
Ubesvart	4	4	4	5
Antall:	(402)	(758)	(707)	(649)

I tabell 5.13 kan vi se at når det gjelder medvirkning i planleggingen av barnehagens innhold og aktiviteter, er den vanligste oppfatningen blant

styrerne at foreldre deltar noe. Andelen barnehager der styrer oppfatter at foreldrene deltar mye i planlegging, er imidlertid klart nedadgående. Barns deltagelse i planlegging av aktiviteter hadde, i følge styrerne, økt betydelig fram til 2008. I 2008 oppga 86 prosent av barnehagene at de inkluderte barna mye eller noe i planleggingen. Men heller ikke her er det noen økning mellom 2008 og 2012.

Tabell 5.13 Barn og foreldres deltagelse i planlegging av barnehagens innhold og aktiviteter. Horisontal prosentuering.

		Deltar mye	Deltar noe	Deltar lite	Deltar ikke	Ubesvart
Foreldre	2002	14	60	21	4	*
	2004	15	61	20	3	2
	2008	8	65	24	1	2
	2012	4	65	27	1	3
Barn	2002	17	47	28	7	2
	2004	12	57	24	5	3
	2008	23	63	8	2	4
	2012	24	61	11	1	3

* under 0,5 prosent

Vi har konstruert et samlet mål for foreldres og barns medvirkning ved å klassifisere barnehagene etter om foreldre og barn deltar mye eller noe i vurdering og planlegging. En barnehage får poengsummen fire dersom både foreldre og barn deltar minst noe i begge aktiviteter, og kan ellers oppnå verdiene 3, 2, 1 eller 0, alt etter hvem sin deltagelse styrerne rapporterer om. En kritisk innvending mot å slå sammen barns og foreldres deltakelse, er funnet hos Bratterud m.fl. 2012, om at foreldre har en mer positiv vurdering av barnas trivsel enn barna selv har. Med dette forbehold i mente, viser tabell 5.14 fordelingen for dette sammensatte målet for årene 2002, 2004, 2008 og 2012. Fra 2002 til 2008 har det vært en jevn økning i brukernes deltagelse. Andelen barnehager hvor både foreldre og barn deltar i begge aktiviteter, har økt fra 23 prosent i 2002 til 43 prosent i 2008. Denne veksten har imidlertid stanset opp etter 2008. Den fallende deltagelsen må forøvrig sees i forhold til foreldrenes eget ønske om deltagelse. I 2008 hadde godt over halvparten av foreldrene ikke noe ønske om å delta mer enn de allerede gjorde i barnehagens virksomhet (TNS Gallup 2008, s. 24).

Tabell 5.14 Barnehagene fordelt på sammensatt mål som viser barn og foreldres deltagelse i vurderingsarbeid og i planlegging av innhold og aktiviteter. Horisontal prosentuering 2002, 2004, 2008 og 2012.

	Null	En	To	Tre	Fire
2002	5	13	32	26	23
2004	5	10	25	28	31
2008	3	7	17	30	43
2012	4	8	19	33	36

Tabell 5.15 viser innslaget av barnehager som oppnår fire poeng på dette målet i ulike typer barnehager i 2002, 2004, 2008 og 2012. Fram til 2008 var det slik at andelen med det vi kan kalle bred deltagelse både fra barn og foreldre, økte betydelig i alle typer barnehager. Økningen var minst i de små private barnehagene. Mellom 2008 og 2012 ser vi en nedgang i alle typer barnehager, med ett unntak: de små private. I 2012 er det i disse barnehagene vi finner høyest innslag av barnehager med høyest verdi på dette målet.

Tabell 5.15 Prosentandel barnehager der både foreldre og barn deltar mye eller noe både i vurderingsarbeid og planlegging etter størrelse og eierform.

	< 26		26- 50		> 50	
	Kommune	Privat	Kommune	Privat	Kommune	Privat
2002	14	22	26	17	26	44
2004	26	32	34	32	31	33
2008	33	31	53	46	44	47
2012	26	37	37	35	36	37
N:	(49)(108)(89)(54)	(69)(105)(91)(76)	(97)(160)(109)(99)	(59)(101)(92)(114)	(70)(145)(171)(163)	(39)(82)(140)(138)

6 Fysisk miljø og vedlikehold

I en barnehage er det fysiske miljøet, det vil si både lokaler og uteområder, av stor betydning. I undersøkelsene vi har gjennomført, har vi ikke kunnet beskrive eller vurdere den faktiske tilstand til lokalitetene. Vi har begrenset oss, kanskje med unntak av den vurderingen som må ligge til grunn for å kunne besvare spørsmålet om det fysiske miljø er tilrettelagt for alle barn, til spørsmål om krav i offentlige regler og forskrifter er oppfylt og om planer for kontroll og vedlikehold er blitt utarbeidet. Vi har stilt i alt åtte spørsmål hvor styrerne foruten svarkategoriene ja og nei, også er blitt presentert for svaralternativet «vet ikke». I 2008 erstattet vi det ene spørsmålet om barnehagens fysiske miljø med to spørsmål, ett om barnehagens fysiske innemiljø og ett om barnehagens fysiske utemiljø. Spørsmålene ble dessuten litt omformulert fra å gjelde alle barn til å gjelde alle barn og aldersgrupper.

For spørsmålet om barnehagen er blitt godkjent i henhold til Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler, har det i hver undersøkelse vært en viss oppslutning om «vet ikke», dog er den minkende. I 2002 var det en «vet ikke» andel på 16 prosent, i 2004 på tolv prosent, i 2008 var den på ni prosent og i 2012 sju prosent. Fram til 2008 fant vi den nest høyeste «vet ikke»-andelen på spørsmålet om barnehagens uteområder var godkjent etter Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr. Her var «vet ikke»-andelen på henholdsvis åtte og ni prosent i de to tidligere undersøkelsene, mens den i 2008 var på seks prosent. I 2012 var andelen sju prosent, det samme som for spørsmålet om miljørettet helsevern. For alle spørsmålene i 2012 var det dessuten en ubesvart andel på én eller to prosent. I de etterfølgende tabeller vil de barnehagene der styrer har svart «vet ikke» eller har ubesvart på ett eller flere av spørsmålene, inngå i den basis som andel «ja»-svar prosentueres ut fra.

Tabell 6.1 viser svarfordelingen på de sju spørsmålene på de fire tidspunktene. For fire av spørsmålene har andelen barnehager som svarer «ja» økt siden første undersøkelse i 2002. Størst økning finner vi for spørsmålet om barnehagens fysiske miljø. Vi skal i den forbindelse merke oss at vi i 2008 og 2012 stiller strengere krav enn før ved både å spørre eksplisitt om ute- og innemiljø, og alle aldersgrupper. Vi finner en nesten like stor økning når det

gjelder spørsmålet om barnehagen er godkjent etter Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler, fra 73 prosent i 2002 til 88 prosent i 2012. Det som ikke har økt, er spørsmålet om barnehagen har utarbeidet eller holder på å utarbeide en plan for internkontroll, men her har ja-andelen hele tiden ligget svært nær 100 prosent. Det er heller ingen økning på spørsmålet om årlige inspeksjoner fra brannvesenet. Ansvar for brannsikkerhet ligger delvis på den enkelte barnehage (i henhold til forskrift om brannsikkerhet, nr. 11.1.0). En ansvarlig brannvernslleder skal, sammen med barnehagens eier, sikre at myndighetenes og forsikringsselskapenes krav til brannforebygging blir oppfylt.

Tabell 6.1 Svarfordeling på ulike spørsmål som angår uteområder og bygninger. Prosentandeler som svarer ja.

	2002	2004	2008	2012
Er barnehagens uteområder godkjent etter Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr?	85	85	85	90
Er barnehagens fysiske miljø tilrettelagt for alle barn?	75	80	88*	92*
Er barnehagen godkjent etter Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler?	73	78	84	88
Har barnehagen utarbeidet eller holder på med å utarbeide en plan for internkontroll?	95	97	94	97
Har barnehagen årlig inspeksjon fra brannvesenet?	77	79	80	81
Har barnehagen utarbeidet en plan for systematisk ettersyn og vedlikehold?	74	78	79	82
Er det siste år foretatt eller planlagt større forbedringer/påkostninger utover normalt vedlikehold?	41	39	50	48

* I undersøkelsen 2008 inkluderte vi både ute- og innemiljø. I tabellen har vi brukt spørsmålet om utemiljø. Prosentandelen som svarte bekreftende på spørsmålet om innemiljø var 88 prosent i 2008 og 91 prosent i 2012.

Vi har samlet kvalitetsindikatorene i et felles additivt mål. Av indikatorene i tabell 6.1 utelater vi spørsmålet om faktisk utførte forbedringer eller påkostninger utover normalt vedlikehold, og summerer de andre seks. Siden det fra 2008 er to spørsmål om fysisk miljø, har vi bare brukt det ene av dem, nemlig spørsmålet om utemiljø, siden dette gir det beste sammenlikningsgrunnlaget med 2008. Ut fra fordelingene i tabell 6.2 ser vi at de fleste barnehagene klumper seg rundt de høyeste verdiene som det er mulig å oppnå. Vi ser også at andelen barnehager som har alle seks tiltak på plass, har

økt fra 36 prosent i 2002 til 55 prosent i 2012. Andelen med fem eller seks tiltak på plass har i samme periode økt fra 66 til 88 prosent.

Tabell 6.2 Barnehager fordelt etter antall krav om bygninger og utearealer som er oppfylt. Horizontal prosenttuering.

	Ingen	Ett	To	Tre	Fire	Fem	Seks
2002	1	1	4	9	19	30	36
2004	1	1	3	6	17	30	42
2008	2	1	2	6	12	25	52
2012	1	*	1	3	10	30	55

* = mindre enn 0.5%

Tabell 6.3 viser innslaget av barnehager som oppfyller alle seks kriterier i ulike typer barnehager. Fra 2002 til 2008 skjedde det en betydelig forbedring i kommunale barnehager, men minst i de største. I de private var det først og fremst i de minste vi fant økning. I 2012 er bildet noe mer komplekst. Det å ha alle tiltakene på plass øker med barnehagens størrelse, samtidig som størrelse har sterkere effekt i de private enn i de kommunale. Effekten av eierform er imidlertid avhengig av størrelse. I små barnehager er det de kommunale som oppnår høyest skår, i store barnehager er det de private som oftest har alt på plass.

Tabell 6.3 Prosentandel barnehager der alle seks krav til bygninger og utemiljø er oppfylt etter størrelse og eierform.

	< 26		26–50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
2002	18	20	26	48	54	54
2004	25	32	47	36	53	52
2008	32	40	51	53	61	60
2012	46	33	54	49	59	70
	(49)(108)(89)(54)	(69)(105)(91)(76)	(97)(160)(109)(99)	(59)(101)(92)(114)	(70)(145)(171)(163)	(39)(82)(140)(138)

7 Samarbeid mellom barnehagen og barnehagens eier

Å oppnå bedre kvalitet i barnehager vil i siste instans være eiers ansvar. Ser vi bort fra familiebarnehager, eies flertallet av barnehagene av kommunen. Det er i den sammenheng krav om, og samtidig en utfordring for kommunen å skille mellom sin rolle som eier og sin rolle som lokal barnehagemyndighet. Særlig i store kommuner kan avstanden bli stor mellom kommunen som eier og den enkelte barnehage, men samtidig kan økende kommunestørrelse gjøre det lettere for kommunen å skille mellom eier- og tilsynsrollen. Når det gjelder private barnehager er det en stor variasjon i eiertyper, men gjennomgående er nok avstanden mellom eier og den enkelte barnehage mindre enn i de kommunale barnehagene. Dette forhold bør vi ha i mente når vi senere i kapittel 14 skal presentere styrernes vurdering av hvordan eierne ivaretar sitt ansvar og sine plikter.

Tabell 7.1 Spørsmål om samarbeid mellom barnehagen og barnehagens eier. Prosentandeler som svarer ja.

	2002	2004	2008	2012
Har eier fastsatt retningslinjer for lokal tilpasning av Rammeplanen?	39	38	37	42
Har eier et felles system for kvalitetssikring av barnehager?	45	55	58	65
Har eier et felles system for kvalitetssikring av alle sine tjenester?	33	43	37	45
Har eier utarbeidet planer for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	43	51	52	56
Har barnehagen satt i verk tiltak for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	52	56	65	74

Tabell 7.1 viser svarfordelingene i 2002, 2004, 2008 og 2012 på våre relativt enkle faktaspørsmål om samarbeid mellom barnehage og eier. Når det gjelder spørsmålet om lokal tilpasning av Rammeplanen, behøver det ikke nødvendigvis å være slik at det ene svaret betinger høyere kvalitet enn det andre. Men aktivitet for å få til en lokal tilpasning kan i det minste være et uttrykk for en bevisst holdning fra eiers side til Rammeplanen og dens

innhold og betydning. Som vi ser av tabellen har det her ikke vært noen endring fra 2002 til 2012. Fortsatt er det et mindretall av barnehagene der eier har benyttet seg av anledningen til å fastsette retningslinjer for lokal tilpasning. Når det gjelder de andre spørsmålene, kan vi for samtlige registrere økning fra 2002 til 2012.

Tabell 7.2 Prosentandeler som svarer ja på ulike spørsmål om samarbeid mellom barnehagen og barnehagens eier etter eierform.

2004	Kommune	Privat
Har eier fastsatt retningslinjer for lokal tilpasning av Rammeplanen?	42	34
Har eier et felles system for kvalitetssikring av barnehager?	69	35
Har eier et felles system for kvalitetssikring av alle sine tjenester?	48	32
Har eier utarbeidet planer for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	56	25
Har barnehagen satt i verk tiltak for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	62	48
2008		
Har eier fastsatt retningslinjer for lokal tilpasning av Rammeplanen?	43	30
Har eier et felles system for kvalitetssikring av barnehager?	73	42
Har eier et felles system for kvalitetssikring av alle sine tjenester?	42	31
Har eier utarbeidet planer for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	65	36
Har barnehagen satt i verk tiltak for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	72	58
2012		
Har eier fastsatt retningslinjer for lokal tilpasning av Rammeplanen?	46	39
Har eier et felles system for kvalitetssikring av barnehager?	76	55
Har eier et felles system for kvalitetssikring av alle sine tjenester?	45	45
Har eier utarbeidet planer for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	66	46
Har barnehagen satt i verk tiltak for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	74	74

Når det gjelder felles system for kvalitetssikring av barnehager og felles system for kvalitetssikring av alle tjenester, må nødvendigvis eier ha minst to barnehager og levere minst to ulike typer tjenester dersom spørsmålet skal gi mening. Vi skulle forvente at dette er mest aktuelt i kommunale barnehager, noe da også tabell 7.2 viser for både 2004 og 2008. På begge områder er det en høyere andel ja-svar i 2004 enn det var i 2002, men noen tilsvarende økning fram mot 2008 fant vi ikke. I 2012 er det fortsatt slik når det gjelder

system for kvalitetssikring av barnehager, men ikke lenger noen forskjell når det gjelder felles system for kvalitetssikring av tjenester. Det er vanskelig å si noe bestemt om hva dette skyldes, men det som kan ligge til grunn er en mulig konsentrasjon av eierskap i den private sektor ved at store eieraktører har kjøpt opp barnehager.

Når det gjelder planer om og tiltak for opplæring og etterutdanning, var det fram til 2008 en klar forskjell mellom de private og kommunale barnehagene (tabell 7.2). I 2012 er det fortsatt en slik forskjell når det gjelder eiers planer for opplæring og etterutdanning av de ansatte. Dette er imidlertid et ansvar som også påligger kommunen som barnehagemyndighet. Ved at private barnehager gjør bruk av kommunens tilbud, kan manglende aktivitet, og i mange tilfeller sannsynligvis også manglende forutsetninger blant de private eiere, kompenseres på denne måten. Både i 2002, 2004 og 2008 fant vi at det var tilfelle (Gulbrandsen 2002, s. 50, Gulbrandsen og Sundnes 2004, s. 67, Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 77). I neste kapittel vil vi vise at de private barnehagene fortsatt synes å kompensere en slik mangel gjennom bruk av opplæringstilbud fra kommunens side. Sett fra kommunens side er dette også en plikt for kommunen i henhold til kravet om likebehandling av kommunale og private barnehager.

Når det gjelder tiltak i den enkelte barnehage, har det skjedd en bemerkelsesverdig endring mellom 2008 og 2012. Forekomsten av slike tiltak har økt ganske sterkt i de private barnehagene slik at det ikke lenger er noen forskjell mellom private og kommunale barnehager.

Tabell 7.3 viser at det i 2012 fortsatt er en klar sammenheng mellom fire av disse kvalitetstiltakene og størrelsen på barnehagen. Det ene unntaket er fastsettelse av retningslinjer for lokal tilpasning av Rammeplanen, og det unntaket var der også i 2002 og på de to andre tidspunktene som er vist i tabellen. Når det gjelder opplæringstiltak i den enkelte barnehage, er det fortsatt slik at dette forekommer oftere i store enn i små barnehager. Forskjellen mellom små og store er imidlertid blitt mindre i 2012 enn i 2004 og 2008.

Tabell 7.3 Prosentandeler som svarer ja på ulike spørsmål om samarbeid mellom barnehagen og barnehagens eier etter barnehagens størrelse.

2004	< 26	26–50	> 50
Har eier fastsatt retningslinjer for lokal tilpasning av Rammeplanen?	40	34	40
Har eier et felles system for kvalitetssikring av barnehager?	52	53	57
Har eier et felles system for kvalitetssikring av alle sine tjenester?	32	42	48
Har eier utarbeidet planer for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	36	42	51
Har barnehagen satt i verk tiltak for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	45	51	73
2008			
Har eier fastsatt retningslinjer for lokal tilpasning av Rammeplanen?	37	34	40
Har eier et felles system for kvalitetssikring av barnehager?	49	58	64
Har eier et felles system for kvalitetssikring av alle sine tjenester?	31	30	45
Har eier utarbeidet planer for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	35	50	62
Har barnehagen satt i verk tiltak for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	46	63	78
2012			
Har eier fastsatt retningslinjer for lokal tilpasning av Rammeplanen?	40	40	45
Har eier et felles system for kvalitetssikring av barnehager?	55	61	73
Har eier et felles system for kvalitetssikring av alle sine tjenester?	37	44	50
Har eier utarbeidet planer for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	44	49	66
Har barnehagen satt i verk tiltak for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?	65	72	80

De fem indikatorene som er behandlet så langt i dette kapitlet har noe ulik karakter, og kan derfor ikke uten videre slås sammen i et samlet mål for eiers aktivitetsnivå i forbindelse med kvalitetsutvikling. Det at eier har utarbeidet planer for opplæring eller etterutdanning, og det at barnehagen har satt i verk tiltak med tilsvarende formål, kan sies å være planer og tiltak som skal bidra til økt kvalitet gjennom kompetanseutvikling blant de ansatte. Spørsmålet om fastsettelse av retningslinjer for lokal tilpasning av Rammeplanen, er noe mer usikkert. Vi tar det likevel med fordi det som tidligere nevnt kan være en indikator på at eier har et bevisst forhold til Rammeplanen og dens innhold.

De to siste spørsmålene vil vi ikke ta med i et sammensatt mål. Et felles system for kvalitetssikring av barnehager forutsetter som nevnt at eier har minst to barnehager, samtidig som et felles system for kvalitetssikring av alle tjenester forutsetter at eier tilbyr andre tjenester enn barnehager. For et betydelig antall barnehager, særlig for de privateide, vil dette ikke være aktuelt. Skal barnehager sammenliknes, må det skje på likt grunnlag. Vi ender derfor opp med et sammensatt mål basert på tre av spørsmålene der barnehagene, eller rettere sagt deres eiere, gis poeng etter om de har vedtatt retningslinjer for lokal tilpasning av Rammeplanen, om de har utarbeidet planer for opplæring og videreutdanning for de ansatte og om det er satt i verk tiltak med samme formål.

Tabell 7.4 viser barnehagenes fordeling på dette sammensatte målet i 2002, 2004, 2008 og 2012. På de tre første tidspunktene er det en ganske jevn fordeling på de ulike verdier på indeksen. I 2012 har fordelingen blitt litt mer høyreskjev enn tidligere. Andelen som skårer null er nesten halvert sammenliknet med 2008, og andelen som skårer 2 eller 3 har i samme periode økt fra 53 til 60 prosent.

Tabell 7.4 Barnehagenes fordeling på sammensatt mål for omfang av samarbeidstiltak mellom eier og barnehage. Horisontal prosentuering.

	0	1	2	3
2002	27	31	24	18
2004	25	31	27	18
2008	20	27	32	21
2012	12	28	34	26

Tabell 7.5 viser fordelingene på det sammensatte målet for barnehager av ulik størrelse og med ulik eierform. Det sammensatte målet gir samme informasjon som de foregående tabellene 7.2 og 7.3. Fram til 2008 var det først og fremst eierform som var av betydning. Uansett størrelse var det kommunale barnehager som skåret høyest, både dersom vi ser på andel som oppnår tre poeng, og i enda større grad dersom vi ser på andel som scorer minst to poeng. Tilsvarende analyse av data fra 2002 ga helt identiske resultater med hva som er vist for 2004 i tabell 7.5 (Gulbrandsen 2002, s. 45).

Tabell 7.5. Fordeling på sammensatt mål for omfang av samarbeidstiltak mellom eier og barnehage i barnehager av ulik størrelse og med ulik eierform. Prosent. 2004, 2008 og 2012.

2004	< 26		26–50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
Ingen	23	38	21	43	8	26
Ett	22	37	28	30	32	35
To	38	17	35	15	26	24
Tre	17	8	16	12	34	15
Antall:	(108)	(105)	(160)	(101)	(145)	(82)
2008	< 26		26–50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
Ingen	24	42	15	30	8	16
Ett	24	36	23	36	18	31
To	28	18	37	23	42	34
Tre	25	4	26	11	32	19
Antall:	(89)	(91)	(109)	(92)	(170)	(140)
2012	< 26		26–50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
Ingen	11	24	9	19	9	6
Ett	24	37	23	37	21	27
To	46	20	33	27	37	36
Tre	17	20	29	16	33	30
Antall:	(54)	(76)	(99)	(114)	(163)	(138)

I 2012 er det ikke lenger den klare forskjellen mellom private og kommunale barnehager. I små og mellomstore barnehager ligger de kommunale fortsatt noe foran de private, i alle fall dersom vi ser på det å ha minst to tiltak på plass. I de største barnehagene er det ingen nevneverdig forskjell betinget av eierskap.

8 Om samarbeid mellom barnehagen og kommunen (bydelen) som lokal barnehagemyndighet

I forbindelse med at kommunen er den lokale barnehagemyndighet, har den godkjennings- og tilsynsoppgaver ovenfor barnehagene. Dette ansvaret omfatter blant annet de krav som barnehageloven og Rammeplanen stiller til innhold og kvalitet av det pedagogiske tilbudet i barnehagene. Kommunene har ansvar for å legge forholdene til rette for å styrke de ansattes kompetanse, gi støtte til utviklingsarbeid, gjøre tilsynsbesøk, og understøtte den formaliserte kontakten gjennom møter, veiledning og informasjonstiltak, samt gi tilbakemeldinger på årsplaner barnehagene sender inn.

I undersøkelsene har vi spurt om de enkelte barnehagene har søkt om kommunale midler til utviklingsarbeid. Spørsmålet er stilt uten noen tidsavgrensning, og som vi kan se av tabellen er det en relativ liten andel som søker om ekstra midler til utviklingsarbeid. Selv om det mellom 2004 og 2008 skjedde en økning på seks prosentpoeng av andelen som har søkt om midler og fått innvilget søknaden, har det store flertall aldri søkt om noe tilskudd. Dette har ikke endret seg nevneverdig i 2012. Vi har ikke stilt spørsmålet om hvorfor, men en nærliggende forklaring kan være at dette er en budsjettpost som de fleste kommunene ikke opererer med. Vi kan også se at det kun er et lite antall som søker og ikke får midler. Antallet har ligget stabilt mellom fem og sju prosent i alle tre undersøkelsene. Grunnen til at få søker midler kan være flere, men ofte er nok midlene svært begrenset sett i forhold til antall barnehager og antall ansatte. Sett i forhold til det nye finansieringssystemet, er situasjonen på dette punkt tilsynelatende uforandret.

Tabell 8.1 Om barnehagen har søkt om kommunale midler til utviklingsarbeid. Prosent.

	2002	2004	2008	2012
Ja, og har fått midler	15	15	21	23
Ja, men har ikke fått midler	7	6	5	6
Nei, har ikke søkt	75	76	70	69
Ubesvart	3	3	4	2
N	(402)	(758)	(707)	(649)

Når det gjelder å søke ekstra midler kan man i undersøkelsen for 2008 se en tydelig forskjell mellom store og små barnehager, mens de mellomstore barnehagene befinner seg et sted midt i mellom. Samlet sett hadde 30 prosent av de store kommunale barnehagene søkt og fått midler, mens kun 15 prosent av de små kommunale har gjort det samme. Denne forskjellen fant vi også i de private barnehagene, men forskjellene var langt mindre enn i kommunale barnehagene (se tabell 8.2). Sammenlikner vi 2008 og 2012, har det ikke skjedd noen endring i de små private barnehagene, men i alle andre barnehagetyper som er vist i tabellen ser vi en økning som dog ikke er statistisk signifikant. Som i 2008 var det de store kommunale barnehager som oftest søkte om slike midler.

Tabell 8.2 Prosentandel av barnehagene som har søkt om kommunale midler til utviklingsarbeid etter størrelse og eierform. 2008 og 2012.

	< 26		26–50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
2008	15	14	22	17	30	21
	(89)	(91)	(109)	(102)	(171)	140
2012	26	14	29	26	38	30
	(54)	(76)	(99)	(114)	(163)	(138)

I undersøkelsene har vi spurt om det formelle samarbeidet mellom kommunene og barnehagene. Spørsmålene ble stilt med svaralternativene «ja» og «nei» og i tabell 8.3 vises svarfordelingene. Sett i forhold til 2008 har det i 2012 enten vært uendret eller litt økt kontakt. Årsplanen sendes til kommunen i omtrent samme utstrekning som tidligere, det vil si at nesten ni av ti barnehager sender sin årsplan til kommunen. I tidligere rapporter har vi påpekt den relativt lave forekomst av tilbakemeldingene fra kommunen. Både i 2002, 2004 og 2008 fikk bare ca. hver tredje barnehage tilbakemelding fra kommunen. Nå får over halvparten tilbakemelding på årsplanen.

De tre forrige undersøkelsene viste at en stadig synkende andel av barnehagene hadde hatt tilsynsbesøk fra kommunen det siste barnehageåret. Problemet med manglende tilsyn ble også påpekt av Riksrevisjonen (2009), og var, sammen med pedagogmangelen, det forhold som Riksrevisjonen trakk fram da revisjonsrapporten ble presentert (Aftenposten, 17. juni 2009). Når det gjelder tilsynsbesøk, kan vi nå registrere at pilen har snudd, men

fortsatt har mindre enn halvparten av barnehagene hatt tilsynsbesøk siste året. Kommunens ansvar for tilsyn, rettleiding og kontroll kan nok i noen grad ivaretas på uformelt vis, men det kan synes merkelig at dette ansvaret kan ivaretas uten noen form for fysisk besøk i barnehagen. Allerede i barnehemmeldingen fra desember 1999 ble det nevnt at stadig flere kommuner hadde etablert gode rutiner for tilsynet (St. meld, nr. 27, 1999–2000: 27), men andelen med årlig tilsynsbesøk har altså gått ned fra 2002 til 2008, og bare økt med fem prosentpoeng fra 2008 til 2012.

Opplæringstilbudet fra kommunen forekommer derimot svært hyppig, og også i økende grad. Den klart lavere forekomst av tiltak for opplæring og etterutdanning i private sammenlignet med kommunale barnehager, kan altså i noen grad synes å bli kompensert ved at de ansatte også i private barnehager kan nytte seg av tiltak satt i gang av kommunen.

Tabell 8.3 Prosentandeler som svarer ja på spørsmål som belyser samarbeid mellom barnehagen og kommunen.

	2002	2004	2008	2012
Sendes barnehagens årsplan til kommunen?	87	86	85	87
Får barnehagen noen tilbakemelding fra kommunen?	34*	36*	33*	46*
Gir kommunen de ansatte i barnehagen tilbud om å delta i opplæringstiltak?	83	83	90	92
Har barnehagen hatt tilsynsbesøk fra kommunen det siste barnehageåret?	51	48	43	49

* Tallet er beregnet kun ut fra de som sier ja til at de sender årsplan til kommunen.

Ved hjelp av de fem spørsmålene som er presentert i tabellene 8.1 og 8.3, har vi konstruert en additiv indeks som er ment å skulle måle omfang av kontakt og samarbeid mellom barnehage og kommune. Det gis ett poeng dersom (1) barnehagen har fått kommunale midler til utviklingsarbeid, (2) barnehagen har sendt årsplanen til kommunen, (3) barnehagen har fått tilbakemelding på årsplanen fra kommunen, (4) kommunen har gitt de ansatte i barnehagen tilbud om å delta i opplæringstiltak og (5) om barnehagen har hatt tilsynsbesøk av kommunen i det siste barnehageåret. Fordelingen på indeksen, som er vist i tabell 8.4, var for de tre første undersøkelsestidspunktene tilnærmet normalfordelt. I 2012 har imidlertid tyngdepunktet beveget seg noe mot

høyre ende av fordelingen, noe som tilsier økt kontakt mellom barnehagene og kommunen. I 2008 skåret 22 prosent 4 eller 5 på indeksen, i 2012 var det 36 prosent som oppnådde så høy skår.

Tabell 8.4 Barnehagene fordelt på sammensatt mål for samarbeid og/eller kontakt mellom barnehage og kommune (horisontal prosentuering).

	Ingen	Ett	To	Tre	Fire	Fem
2002	2	11	32	32	18	5
2004	3	13	32	28	21	4
2008	3	10	33	32	16	6
2012	1	10	24	29	29	7

I tabell 8.5 har vi presentert sammenhengen mellom dette sammensatte målet og barnehagens størrelse og eierform. I 2002 var det en tendens til at det blant de private barnehagene var mer samarbeid og kontakt mellom kommunen og små barnehager enn mellom kommunen og store barnehager. Den tendensen fant vi ikke igjen i dataene fra 2004. Da fant vi den største forskjellen mellom store kommunale og private barnehager, der 31 versus 13 prosent hadde minst fire indikatorer på plass. Gjennomgående hadde flere kommunale enn private barnehager minst fire indikatorer på plass. Denne tendensen fant vi også i 2008, da det var en tydelig forskjell mellom de kommunale og private barnehagene, uansett størrelse. De kommunale barnehagene lå åtte til ti prosentpoeng høyere enn de private når vi slår sammen de to høyeste skårene. I 2012 (tabell 8.5) finner vi ikke lenger noen slik klar forskjell i små og mellomstore barnehager. I store barnehager er det imidlertid fortsatt mer vanlig å ha slik kontakt og samarbeid i kommunale enn i private barnehager.

Tabell 8.5 Barnehagenes fordeling på et sammensatt mål for samarbeid/kontakt mellom barnehage og kommune etter barnehagens størrelse og eierform. Prosent. 2012.

	< 26		26–50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
Ingen	2	1	1-	-	1	1
Ett	11	7	9	20	5	11
To	30	32	19	19	18	30
Tre	28	22	36	31	28	32
Fire	26	36	27	26	33	23
Fem	4	3	7	4	15	4
Antall:	(54)	(76)	(99)	(114)	(163)	(138)

I 2008 la vi inn tre nye spørsmål om samhandling mellom barnehage og kommune. I 2012 var det 75 prosent av barnehagene som svarte bekreftende på spørsmål om kommunen innkaller barnehagen til kontaktmøte minst én gang per år. I 2008 var andelen 68 prosent. 56 prosent (mot 53 prosent i 2008) svarte bekreftende på spørsmålet om barnehagen mottar veiledning fra kommunen. 59 prosent (mot 53 prosent i 2008) svarte bekreftende på spørsmål om kommunen stiller krav om at barnehagen rutinemessig informerer om barnehagens personalsituasjon. Alle tre spørsmål måler viktige sider ved det vi kan karakterisere som helt nødvendige betingelser for at kommunen skal ivareta sin rolle som lokal barnehagemyndighet. Det hadde sannsynligvis vært ønskelig med noe høyere ja-svar på disse tre spørsmålene, men i samtlige tilfeller får vi høyere andel ja i 2012 enn i 2008.

I tabell 8.6 har vi vist fordelingene på disse tre nye spørsmålene etter barnehagenes eierform og størrelse. I 2008 var det liten eller ingen forskjell mellom små og store barnehager innenfor det kommunale segmentet. Når det gjelder det at kommunen innkaller til kontaktmøte minst én gang årlig, skjedde dette i omtrent tre av fire kommunale barnehager, uansett størrelse (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 79). Nesten to tredjedeler av de samme barnehagene mottok veiledning fra kommunen eller opplevde at det var et kommunalt krav at barnehagen informerte om sin personalsituasjon. Uansett størrelse skåret de private barnehagene klart lavere på disse tre spørsmålene enn de kommunale. Når det gjelder årlige kontaktmøter, er det i 2012 klart mindre forskjell mellom de kommunale og de private barnehagene. Når det gjelder kommunal veiledning, er imidlertid forskjellen mellom de kommunale og private økt i de mellomstore, forblitt uendret i de store og endret i privat favør blant de minste. Når det gjelder krav om å informere om personalsituasjonen, er dette fortsatt mest vanlig i de kommunale barnehagene. Men samtidig er dette blitt mer vanlig i alle barnehager, uansett størrelse og eierform.

Tabell 8.6 Forekomst av formalisert kontakt mellom barnehagen og kommunen etter størrelse og eierform. Prosent. 2012.

	< 26		26–50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
Årlige kontaktmøter	67	66	81	68	85	74
Kommunal veiledning	50	58	67	54	66	43
Informerer om personalsituasjonen	74	53	75	54	65	46
	(54)	(76)	(99)	(114)	(163)	(138)

I 2008 konkluderte vi med at når det gjaldt forholdet mellom barnehagene og kommunen som lokal myndighet, fant vi ikke den samme forbedring som på andre områdene vi hadde undersøkt. Dette gjaldt både manglende tilsynsbesøk og at kontakthypighet var langt større mellom kommunen og kommunale barnehager enn mellom kommunen og private barnehager (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 123). Nesten alle kommuner ga imidlertid de ansatte i alle barnehager mulighet til å delta i opplæringstiltak. På det siste punktet synes tilstanden fortsatt å være like bra. Den nedadgående tendens i tilsynsbesøk har snudd, og forskjellene i kontakthypighet er blitt redusert.

9 Mobbing i barnehagen – forekomst og tiltak

9.1 Mobbing i barnehagen?

Mobbing i barnehager er et relativt nytt tema både innenfor forskningen og som begrep i praksisfeltet. Begrepet mobbing innenfor denne konteksten kom på dagsorden i 1997 i og med Reidar Pettersens bok 'Mobbing i barnehagen' som hevdet at mobbing også forekommer blant barna i barnehagene. Dette var en kontroversiell påstand og utløste en debatt som pågår fremdeles både blant forskere og blant barnehagepersonale. Blant annet blir det diskutert om selve mobbebegrepet er relevant i en barnehagekontekst. Mye av det vi i dag vet om mobbing, er først og fremst basert på forskning innenfor skolekonteksten. Forskning fra skolene viser imidlertid at det er de yngste barna som er mest utsatt for mobbing (Pettersen 1997, Midtsand, Monstad og Søbstad 2004). Dette tilsier at mobbing også kan være et relevant tema for forskning innenfor barnehagesektoren. Det er vanlig at små barn slåss og krangler og at noen barn fremstår som mer aggressive enn andre, men barnehagepersonalet vegrer seg ofte for å kalle vedvarende konflikter for mobbing. Mange blant barnehagepersonalet uttrykker ubehag ovenfor begrepet og føler det fremmed, og oppfatter at det å takle konflikter inngår i den sosiale treningen (Kristensen 2008).

Det finnes flere ulike definisjoner av hva mobbing innebefatter, og dette inkluderer også ulike alvorlighetsgrader. Den mest vanlige oppfatningen er at mobbeatferd dreier seg om systematisk plaging, og ikke innbefatter vilkårlig erting eller tilfeldig aggressiv atferd. Pettersen (1997) påpeker at mobbing ikke behøver å dreie seg om verken ondskap eller kalkulert beregning. Det er tilstrekkelig at det er en ubalanse i maktforholdet, det vil si at den som plages ikke så lett kan forsvare seg. Videre vil ikke det systematiske aspektet nødvendigvis peke på annet enn at plagingen gjentar seg over en viss tid. Pettersen sammenfatter karakteristikken av mobbeatferd slik: 1) En person blir utsatt for fysiske eller psykiske ubehagelige handlinger fra en annen person, eller aller helst en gruppe, 2) dette gjentar seg over tid og 3) offeret er

underlegen. Midler i mobbingen kan være av både fysisk og psykisk art, og kan dreie seg om både slag og spark, utestengning, erting og grimaser. En undersøkelse fra 2004 (Midtsand m. fl. 2004) viste på grunnlag av observasjoner, intervjuer og spørreskjemaer, at mellom 10 og 20 prosent av barn i barnehagen (intervjuobjektene var mellom fire og fem år gamle) opplevde det forfatterne definerte som mobbing én gang i uken eller oftere. Over halvparten svarte at de av og til eller ofte ble avvist i leken, mens 6–8 prosent svarte at de følte seg plaget av andre barn. I nylige undersøkelsen om barns medvirkning og trivsel svarer drøyt 10 prosent av de eldste barnehagebarna at de blir plaget ofte og i tillegg svarer mellom 40 og 50 prosent at de blir plaget noen ganger (Bratterud m.fl, 2012, s. 69).

I følge foreldreundersøkelsen som inngår i evalueringen av implementeringen av Rammeplanen (Østrem m.fl. 2009), svarte 54 prosent av foreldrene at barna hadde fortalt om negative erfaringer fra samvær med andre barn i barnehagen. I denne studien har forfatterne lagt sammen «konflikter» og «blir holdt utenfor», selv om en konflikt kan bety en jevnbyrdlig konflikt uten at noe plaging forekommer. Uansett indikerer resultatet at konflikter med andre barn er en del av erfaringene man gjør i barnehagen. Fire prosent av foreldrene rapporterte at dette, i følge hva barna fortalte fra barnehagen, var ofte forekommende, 22 prosent opplevde det noen ganger, 36 prosent av og til, og 36 prosent sjelden eller aldri. Samtidig viser en brukerundersøkelse fra TNS Gallup (2008) at 97 prosent av foreldrene var fornøyde med barnas trivsel i barnehagen, hvorav 90 prosent var meget eller svært godt fornøyde, kun tre prosent er misfornøyde. Det sosiale miljøet i barnehagen ble også vurdert som meget bra av foreldrene, 94 prosent sa seg fornøyd hvorav 79 prosent var meget eller svært godt fornøyd.

9.2 Forekomst av mobbing i barnehagene

I undersøkelsene fra og med 2004 har vi ønsket å tallfeste kunnskap om mobbing i barnehager og har i den forbindelse spurt styrerne om forekomst av mobbing og hvilke arbeidsmetoder som brukes for å motvirke mobbing. Disse to spørsmålene verken kan eller bør regnes som en egen mobbeundersøkelse, kun et begrenset bidrag til forskningen om mobbing i barnehager.

Spørsmålet om forekomst var formulert som følger: «Har du i løpet av det siste året opplevd mobbing mellom barn i barnehagen?» Styrerne hadde tre svarkategorier å velge mellom. Tabell 9.1 viser hvordan styrerne vurderer omfanget av mobbing mellom barn i barnehagen i 2004, 2008 og 2012. På alle tre tidspunkt er det et klart flertall som sier seg enig i svaralternativet som sier at mobbing har forekommet, men svært sjelden. Andelen som svarer at mobbing ikke forekommer i det hele tatt, steg fra 22 prosent til 30 prosent mellom 2004 og 2008, men er nå igjen nede på samme nivå som i 2004. Vi bør også merke oss at en større andel enn før ikke finner å kunne svare på spørsmålet. Med et slikt spørsmål er det vanskelig å si om man måler endret forekomst av mobbing eller om resultatene er en følge av at oppfatningen av hva som er mobbing har endret seg. Men uansett bør man merke seg at hver tiende styrer mener at mobbing forekommer jevnlig. Hvis dette forekommer i hver tiende barnehage, er det en såpass høy forekomst at problemet krever oppmerksomhet.

Det at vi kun har spurt styrerne om forekomst av mobbing i barnehagen, er selvfølgelig en begrensning. For å få et mer helhetlig bilde bør flere aktører rapportere. Hvis flere øyne ser noe som en styrer ikke ser, kan forekomsten være enda høyere. Men samtidig forutsetter vi at styrer, med lederansvar for barnehagen, bør skaffe seg nok kunnskap til å kunne gi oss et rimelig dekkende bilde av hvordan barnas samhandling oppfattes i den enkelte barnehage. Det er altså mer presist å forstå funnene som kunnskap om *rapportert* forekomst av mobbing, altså forekomst slik styrerne ser det.

Tabell 9.1 Rapportert forekomst av mobbing mellom barna i barnehagen. Prosent. 2004, 2008 og 2012

	2004	2008	2012
Nei, aldri	22	30	22
Har forekommet, men svært sjelden	68	58	60
Forekommer jevnlig	7	9	9
Ubesvart	4	3	8
N:	(758)	(707)	(649)

Tabell 9.2 viser forholdet mellom rapportert forekomst av mobbing i forhold til barnehagens eierform og størrelse. I 2008 var det slik at den bekreftende svarprosenten på spørsmålet om forekomst av mobbing lå på mellom seks og

åtte prosent uavhengig av eierform og størrelse. Ett unntak var de mellomstore kommunale barnehagene hvor 15 prosent svarte bekreftende på at mobbing forekom jevnlig. Det var ingen forskjell etter eierform i de største barnehagene, men i små og mellomstore barnehager forekom det oftere mobbing i kommunale enn i private barnehager (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 84). I 2012 er imidlertid disse forskjellene ikke lenger til stede. Uansett eierform og størrelse viser tabell 9.2 at mobbing forekommer like ofte.

Tabell 9.2 Rapportert forekomst av mobbing betinget av eierform og størrelse. Prosent. 2012

	< 26		26 – 50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
Nei aldri	22	25	20	22	20	25
Har forekommet, men svært sjelden	61	54	56	61	65	61
Forekommer jevnlig	9	8	13	10	7	9
Ubesvart	7	13	11	8	8	6
Antall:	(54)	(76)	(99)	(114)	(163)	(138)

9.3 Bruk av arbeidsmetoder for å forebygge mobbing

Vi har undersøkt hvilke arbeidsmåter barnehagene benytter for å fremme sosial kompetanse og i så måte sannsynligvis motarbeider mobbing. Skolen har etter hvert fått en god del forskningsaktivitet knyttet til fenomenet mobbing, og i dag finnes det omfattende tiltakspakker. Som sagt vet man ikke så mye om omfanget i barnehagen, men vi vet at det forekommer, og som Søbstad (2002) påpeker, at selv om mobbing ikke er noe stort og altoverskyggende problem i barnehagen, er det et alvorlig problem for dem det gjelder og det er derfor viktig at alle barnehager utvikler en strategi mot mobbing. Det finnes flere typer program og arbeidsmåter som med ulike vinklinger har til hensikt å fremme sosial kompetanse hos barn og motvirke mobbing. Noen er utviklet for skolebarn, mens andre er mer rettet mot førskolebarn. I spørreskjemaet fikk styrerne en liste over ulike arbeidsmetoder og program, og ble bedt om å krysse av for de av disse som barnehagen benyttet. Det skiller litt mellom 2004 og 2008 i henhold til hvilke program som står på listen. I samråd med oppdragsgiver ble ett program lagt til og ett annet tatt bort. I 2012 brukte vi samme liste som i 2008.

Tabell 9.3 viser fordelingen av hvilke tiltak barnehagene har tatt i bruk. Både i 2004, 2008 og 2012 var det tiltaket «Du og jeg og vi to» som i størst grad ble benyttet. Det er et program utviklet for å fremme barns sosiale kompetanse, samtidig som det har fokus på kompetanseutvikling for personalet (Lamer 1997). I 2004 brukte over halvparten dette tiltaket. Andelen ble redusert til 42 prosent i 2008 og har siden holdt seg på dette nivået. Fra 2004 til 2008 kan vi se en fordobling, fra 16 til 32 prosent, av antall barnehager som benytter «Steg for steg», et program for utvikling av sosiale ferdigheter. Andelen som brukte dette programmet steg ytterligere fram til 2012. I år 2004 var det 40 prosent av barnehagene som benyttet seg av «Systematisk observasjon av samspill». I samråd med oppdragsgiver ble dette programmet ikke tatt med i undersøkelsen for 2008. I stedet har vi spurt om arbeidsformen «Systematisk arbeid med relasjoner», utviklet av Berit Bae, men det var kun fem prosent av barnehagene som benyttet denne. Dette er ikke et program, men en arbeidsform rettet mot bevisstgjøring, hvor personalet driver systematisk refleksjonsarbeid over samspillsepisoder fra egen hverdag i forhold til begreper fra relasjonsteori (Bae, 2009). Andelen som benyttet denne arbeidsformen i 2012 var sju prosent. Andelen barnehager som benytter avdøde Karsten Hundeides «Åtte temaer for godt samspill/ledet samspill» har gått ned fra 11 prosent i 2004 til seks prosent i 2008, og deretter holdt seg på dette nivået. Dette er en tilnærming som både er rettet mot samspillet mellom omsorgsgiver og barn, samt mot barnehagens veiledning av foreldres samspill med barna sine. Som vi kan se av tabellen blir programmene Olweus, Zero og MOD i hele perioden i svært liten grad benyttet, noe som kan forklares med at dette er programmer som i utgangspunktet er utviklet for skolesektoren. I 2004 var det 29 prosent av barnehagene som oppga at de bruker «annet». I undersøkelsen for 2008 spurte vi litt mer detaljert, og det viste seg at 16 prosent av barnehagene da benyttet seg av egenutviklede programmer og seks prosent benyttet andre eksterne tilbud. Begge har økt i 2012, med 25 prosent på egenutviklet program og 12 prosent på annet eksternt tilbud.

Tabell 9.3 Bruk av arbeidsmåter for å motvirke mobbing. Prosent.

	2004	2008	2012
Du og jeg og vi to (Lamer)	57	42	41
Olweus-programmet	1	1	1
Zero-programmet (Roland)	0,3	0,1	0,3
MOD (utdanningsforbundet)	0,1	1	1
Steg for steg (Nasjonalforeningen for folkehelsen)	16	32	37
Åtte temaer for godt samspill/ledet samspill (Hundeide)	11	6	7
Systematisk observasjon av samspill	40	*	*
Systematisk arbeid med relasjoner (Bae)	*	5	7
Annet	29	*	*
Annet eksternt tilbud	*	7	12
Egenutviklet program	*	16	25

* Spørsmålet ble ikke benyttet i den aktuelle undersøkelsen det året.

Tabell 9.4 viser hvordan bruken av de mest benyttede arbeidsmåtene varierer mellom private og kommunale barnehager av ulik størrelse. I 2004 ble Lamers og Hundeides programmer benyttet i større grad i de kommunale barnehagene enn i de private (Gulbrandsen og Sundnes, 2004, s. 78). I 2008 var det små eller ingen forskjeller mellom kommunale og private barnehager, men størrelsen på barnehagene hadde desto større innvirkning på bruk av hvilke program. Når det gjelder «Du og jeg og vi to» var bruken av programmet nesten dobbelt så høyt i de store barnehagene sammenlignet med de små, uansett om det var kommunale eller private barnehager. Bruken av denne arbeidsmåten var minst utbredt i de små private barnehagene, mens det for de store barnehagene var tilnærmet uten betydning om barnehagen var eid av kommunen eller av private (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 87). I 2012 var det fortsatt kommunale barnehager som oftest brukte Lamers program, en forskjell vi nå også fant i de store barnehagene. I 2008 forekom bruk av egenutviklede program oftest i private barnehager. I 2012 fant vi denne forskjellen mellom kommunale og private kun i små og mellomstore barnehager.

Tabell 9.4 Bruk av arbeidsmåter betinget av barnehagens eierform og størrelse. 2012.

	< 26		26–50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
Du og jeg og vi to (Lamer)	37	24	47	41	49	38
Steg for steg (Nasjonalforeningen for folkehelsen)	52	22	35	35	34	46
Åtte temaer for godt samspill/ledet samspill (Hundeide)	4	-	6	6	12	7
Systematisk arbeid med relasjoner (Bae)	2	3	15	4	12	4
Annet eksternt tilbud	11	9	15	11	12	14
Egenutviklet program	20	25	20	30	26	25
	(54)	(76)	(99)	(114)	(163)	(138)

9.4 Sammenheng mellom bruk av arbeidsmetoder og rapportert forekomst av mobbing

I og med at barnehagene benytter seg av ulike arbeidsmåter for å motvirke mobbing, har vi også ønsket å undersøke hvilke forhold som finnes mellom bruk av arbeidsmåter og rapportert forekomst av mobbing. I den sammenhengen har vi slått sammen svarene «Har forekommet, men svært sjelden» (60 prosent) og «Forekommer med jevne mellomrom» (10 prosent), og har kalt dette et ja-svar – en bekreftelse av at styrer mener mobbing forekommer i barnehagen. Samlet for alle barnehagene er det 70 prosent som svarer at mobbing forekommer. Sammenhengen mellom rapportert forekomst av mobbing og bruk av arbeidsmåter for å motvirke mobbing, kommer klart frem ved å se på hvordan rapportert forekomst av mobbing er betinget av antall arbeidsmetoder som brukes. Som tabell 9.5 viser, er det meget små forskjeller mellom de tre tidspunktene, samtidig som det er en klar tendens til at jo flere arbeidsmåter som benyttes, jo høyere er prosenten som rapporterer mobbing.

Tabell 9.5 Rapportert forekomst av mobbing betinget av antall arbeidsmåter. Prosent. 2004, 2008 og 2012.

Mobbing rapportert	Ingen	En	To	Flere
2004	52	74	78	84
2008	47	73	74	85
2012	46	73	77	84

Med den type data vi har til rådighet er det nærmest umulig å fastslå noe årsaksforhold mellom forekomst av mobbing og bruk av arbeidsmåter for å motvirke mobbing. På den ene side er det mulig å tolke resultatene dit hen at barnehagenes bruk av programmene har blitt motivert nettopp av at man har registrert mobbing. Samtidig er det verdt å merke seg at de programmene som brukes mest ikke handler spesifikt om mobbing, men generelt dreier seg om å fremme sosial kompetanse og gode relasjoner og godt samspill. En annen mulig tolkning er at bruk av slike programmer henger sammen med høyere bevissthet om mobbeproblematikk i barnehagen. Om personalet arbeider systematisk med barnas samspill og sosiale kompetanse, er det sannsynlig at styrer og det øvrige personalet også er mer disponert for å oppfatte forekomst av mobbing. Det er mulig at bruk av denne typen arbeidsmåter gir forståelsesmåter og begreper om barnas sosiale atferd som fremmer en mer nyansert opplevelse av det som skjer mellom barna.

Å snakke om mobbing i barnehager, er som sagt en relativt ny og omdiskutert måte å tenke på når det gjelder små barns samvær. Kanskje har de barnehagene som er mest orientert mot kvalitet også et begrepsapparat der mobbing inngår i forståelsesmønsteret? På bakgrunn av denne tolkningen kan man konkludere med at en barnehage av god kvalitet ikke nødvendigvis er en barnehage helt fri for mobbing, men en barnehage som tar problemet på alvor og gjør noe for å motvirke og forebygge mobbing.

10 Overgang fra barnehage til skole

I Rammeplanen er det en klar målsetting å styrke sammenhengen mellom barnehage og skole for å skape en god overgang for barn som skal begynne på skolen. Et samarbeid mellom barnehagene og skolene ansees nødvendig både for å skape en trygghet for barnet og for å gi et godt grunnlag for videre læring. Tidligere rettet man oppmerksomheten mot det individuelle barnets forutsetninger for å være klar for skolen, i senere år har man blitt mer bevisst på at det å bli klar for skolelivet må sees i sammenheng med barnets omgivelser, familie, jevnaldrende, barnehage og lærerne i skolen. Kunnskapsdepartementet har i den forbindelse utarbeidet en veileder om hvordan samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole bør fungere. I veilederen fremheves det at i overgangen fra barnehage til skole er det særlig noen forhold som ansees viktige for å legge opp til et helhetlig læringsløp som samtidig ivaretar det enkelte barns behov på best mulig måte. Det vil blant annet si at barnet bør bli kjent med skolen i god tid før første skoledag, helst gjennom fysiske besøk i skolen, og at barnet får hilse på lærere og andre elever. Det bør være sammenheng og progresjon i utdanningssystemet for barnehagen og skolen. Det vil si at barnehagene får lagt et kunnskapsgrunnlag som skolene kan bygge videre på. Barnehagetiden bør avsluttes på en god måte og skolen (og eventuelt fritidsordningen) skal på ulike måter forberede seg til å ta i mot barnet. Skolen bør få god informasjon om hvert enkelt barn før skolestart slik at skolene kan planlegge best mulige løsninger for det enkelte barn. Det anbefales at foreldrene får en aktiv rolle i overgangen, de skal ha muligheter til å delta i informasjonsutvekslingen, de skal også godkjenne informasjonsoverføring fra barnehage til skole. Deltagelse i en slik informasjonsutveksling vil ikke minst være viktig for foreldre til minoritetspråklige barn og barn med særskilte behov. Kommunen, skolen og barnehagen har et felles ansvar for at overgangen skjer på best mulig måte, og det anbefales at man har felles møteplasser for forventningsavklaringer, kompetanseutvikling og felles planlegging (Kunnskapsdepartementet 2008). Det å kjenne til hverandres mål og arbeidsmetoder bidrar til å skape en konstruktiv dialog og en felles plattform å bygge videre på. Det finnes ulike måter å

overføre informasjon på, skriftlig, gjennom samtaler og dokumentasjon, og barnehagene står fritt til å velge metoder og omfang av overføringene.

Vi har spurt styrerne om hvordan deres barnehage har tilrettelagt for overgangen mellom barnehage og skole. I tabell 10.1 viser vi prosentandelene av barnehagene som har svart bekræftende på spørsmålene vi har stilt. Av tabellen kan vi se at det mellom 2004 og 2008 skjedde betydelige forbedringer av rutiner og tiltak for å lette overgangen mellom barnehage og skole. Denne forbedringen har fortsatt fram til 2012. Allerede i 2008 hadde nesten alle barnehager etablert skoleforberedende tiltak for 5-åringer, så her var det ikke mer å hente. Mens det i 2004 var under en tredjedel av barnehagene som hadde etablert rutiner for kunnskapsoverføring mellom barnehage og skole, var det i 2008 nesten tre av fire barnehager som hadde etablert slike rutiner. I 2012 var denne andelen økt ytterligere til 90 prosent. For nesten to av tre barnehager er det nå etablert felles møteplasser for lærere i barnehage og skole, mot 45 prosent i 2008. En tilsvarende økning finner vi når det gjelder etablering av rutiner som skal sikre sammenheng og progresjon i læringsinnholdet mellom barnehage og skole. I 2008 oppga 82 prosent av barnehagene at det var etablert rutiner for tidlig samarbeid for å tilrettelegge for barn som hadde særskilte behov. I 2012 var andelen økt til 89 prosent. I Rammeplanen er det lagt vekt på at foreldre skal involveres og være en aktiv part i denne overgangen. I 2008 hadde 60 prosent av barnehagene etablert rutiner for å involvere foreldrene, en andel som har økt til 82 prosent i 2012. Det er en meget sterk økning når det gjelder rutiner for samarbeid mellom barnehage og skole på kommunalt nivå, fra 35 prosent i 2004, via 62 prosent i 2008 til 82 prosent i 2012. På bakgrunn av at kommunene både er lokal barnehagemyndighet og skoleeier, vurderte vi i forrige rapport andelen vi fant i 2008 som for lav (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 90). Som vi ser av tabellen har det vært en betydelig økning mellom 2008 og 2012. Vi konkluderte i 2008 med at det siden 2004 samlet sett hadde vært en betydelig økning i samarbeidet, men at det samtidig fantes store potensialer for forbedringer. Resultatene fra 2012 tyder i høyeste grad på at dette potensialet er godt utnyttet av barnehageeiere og kommuner.

Tabell 10.1 Spørsmål om tiltak for å lette overgangen mellom barnehage og skole.
Prosentandeler som svarer ja.

	2004	2008	2012
Barnehagen har skoleforberedende tiltak for 5-åringene	72	96	98
Det er etablert rutiner for kunnskapsoverføring mellom barnehage og skole	31	72	90
Det er etablert felles møteplasser for lærere i barnehage og skole	*	45	63
Det er etablert rutiner/utarbeidet planer som sikrer sammenheng og progresjon i læringsinnholdet i barnehage og skole	*	41	59
Det er etablert rutiner for samarbeid mellom barnehage og skole på kommunalt nivå	35	62	82
Det er etablert rutiner for tidlig samarbeid mellom barnehage og skole dersom barn har behov for særskilt tilrettelagt omsorg	*	82	88
Det er etablert rutiner for involvering av foreldre	*	60	81
Nei, ingen spesielle tiltak	10	*	*

* Spørsmålet ble ikke stilt i de aktuelle undersøkelsene.

I foreldreundersøkelsen i evalueringen av implementering og bruk av Rammeplanen (Østrem m fl 2009), ble foreldrene til barn med nær forstående skolestart spurt om de var enige i påstanden om at barnehagen samarbeider med skolen om overgangen mellom de to institusjonene. Undersøkelsen var gjennomført i mai 2008, og blant foreldre med barn som skulle begynne på skolen samme høst var 79 prosent helt eller delvis enige i at de to institusjonene samarbeidet. 48 prosent sa seg helt enig i påstanden, mens 31 prosent var delvis enige. Av foreldrene var det åtte prosent som ikke visste noe om hvordan samarbeidet fungerte, og 12 prosent stilte seg negative til hvordan skolen og barnehagen samarbeidet.

I tabell 10.2 viser vi forekomst av ulike former for tiltak i kommunale og private barnehager av ulik størrelse. Siden så godt som alle barnehagene svarte positivt på spørsmålet om barnehagen har skoleforberedende tiltak for 5-åringer, kan det heller ikke bli noen variasjon i dette spørsmålet. Vi har derfor valgt å utelate spørsmålet fra tabellen. Dette er også et spørsmål som det er opp til barnehagen å beslutte. For de øvrige spørsmålene er det mer snakk om rutiner og ordninger som fordrer aktivt samarbeid mellom barnehage, skole, kommune og foreldre. Når det gjelder det siste av spørsmålene, kan nok dette oppfattes å ha en videre referanseramme enn overgangen

barnehage skole. Vi har tatt det med her fordi det var plassert i denne bolken av spørreskjemaet, og nok derfor er blitt oppfattet av styrerne som relevant for dette temaet. Hvis det er riktig, er det også et mål for foreldreinvolvering på dette området.

I 2008 var det et klart og gjennomgående funn at de kommunale barnehagene skåret høyere på alle spørsmålene enn de private barnehagene. Vi kommenterte den gang at dette sannsynligvis var langt lettere å få til i kommunale barnehager ettersom barnehage og skole har samme eier og ofte også kan være plassert i samme kommunale etat. Men likevel fikk barn i private barnehager i mindre grad nyte godt av slike tiltak, som ut fra lovens bokstav bør tolkes som en naturlig del av likebehandling og sannsynligvis også av barns rettigheter med hensyn til opplæring (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 92).

Tabell 10.2 Forekomst av om tiltak for å lette overgangen mellom barnehage og skole etter barnehagenes eierform og størrelse. 2012.

	< 26		26–50		< 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
Det er etablert rutiner for kunnskapsoverføring mellom barnehage og skole	89	83	93	84	94	92
Det er etablert felles møteplasser for lærere i barnehage og skole	72	54	74	53	63	51
Det er etablert rutiner/ utarbeidet planer som sikrer sammenheng og progresjon i læringsinnholdet i barnehage og skole	61	53	69	57	63	51
Det er etablert rutiner for samarbeid mellom barnehage og skole på kommunalt nivå	83	68	91	75	91	76
Det er etablert rutiner for tidlig samarbeid mellom barnehage og skole dersom barn har behov for særskilt tilrettelagt omsorg	87	80	92	85	93	87
Det er etablert rutiner for involvering av foreldre	85	74	85	82	85	76
	(54)	(76)	(99)	(114)	(163)	(138)

I 2012 er ikke lenger denne forskjellen mellom kommunale og private barnehager så påfallende. På spørsmålet om rutiner for kunnskapsoverføringer mellom barnehage og skole har det vært en økning i alle typer

barnehager, men klart mest i de private, slik at det bare er i mellomstore barnehager at de kommunale har et forsprang. Et slikt forsprang for de kommunale mellomstore barnehager gjelder for øvrig alle spørsmålene. I små og store barnehager er de kommunale barnehagenes forsprang fra 2008 enten blitt sterkt redusert, eller har forsvunnet helt.

Vi har samlet de sju spørsmålene om tiltak for å lette overgang mellom barnehage og skole i en additiv indeks basert på de sju spørsmålene. Av denne kan vi se hvor store prosentandeler av barnehagene som har hvor mange tiltak på plass. Tabell 10.3 viser at indeksen er sterkt høyreskjev, og denne skjevheten har økt etter 2008. I 2008 falt 28 prosent av barnehagene på dens fire laveste verdier mot 9 prosent i 2012. I 2008 falt 73 prosent på dens fire høyeste verdier, mot 93 i 2012. I 2008 hadde en drøy tredel, 37 prosent, enten høyeste eller nest høyeste verdi på indeksen. I 2012 var denne andelen økt til 62 prosent. En betydelig større andel av barnehagene har etablert flere tiltak for å lette overgangen mellom barnehagen og skolen enn tilfelle var for fire år siden.

Tabell 10.3 Barnehagenes fordeling på additiv indeks som måler tilstedeværelse av tiltak og rutiner som kan lette overgangen mellom barnehage og skole. 2008 og 2012

	0	1	2	3	4	5	6	7
2008	2 %	6 %	11 %	9 %	17 %	19 %	19 %	18 %
2012	1 %	*	2 %	5 %	12 %	17 %	26 %	36 %

* < 0,5 %

I tabell 10.4 viser vi hvordan barnehager som skårer 6 eller 7 på indeksen fordeler seg på kommunale og private barnehager av ulik størrelse. I 2008 var det som vi ser stor forskjell mellom private og kommunale barnehager, og i den sammenhengen hadde barnehagens størrelse svært liten betydning. I 2012 har fortsatt størrelsen lite å si, men forskjellen mellom kommunale og private barnehager har blitt langt mindre. Den gjennomsnittlige prosent-differansen mellom kommunale og private ble redusert fra 26 prosentpoeng i 2008 til 16 prosentpoeng i 2012.

Tabell 10.4 Andel barnehager som skårer 6 eller 7 på indeks som måler tilstedeværelse av tiltak og rutiner som kan lette overgangen mellom barnehage og skole etter størrelse og eierform, 2012

	< 26		26-50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
2008	49 % (89)	19 % (91)	50 % (109)	25 % (92)	48 % (171)	26 % (140)
2012	67 % (54)	50 % (76)	75 % (99)	54 % (114)	69 % (163)	54 % (138)

Når det gjelder tiltak som kan lette overgangen mellom barnehage og skole, har det skjedd store endringer siden 2004. Den gang hadde 72 prosent av barnehagene skoleforberedende tiltak for femåringene. Nå er dette på plass i så godt som alle barnehager. Det har også vært en økning i etablerte rutiner for samarbeid mellom barnehage og skole på kommunalt nivå og for kunnskapsoverføring mellom barnehage og skole. Skoleforberedende tiltak er fortsatt mer utbredt i kommunale enn i private barnehager, men forskjellen er blitt klart mindre i 2012 enn den var i 2008.

11 Barnehagens organisering

Som tidligere nevnt, finnes det lite statistikk om barnehager. Selv om grunnlaget for det som tidligere årlig ble publisert i serien Norges offisielle statistikk var årsmeldingsdata om den enkelte barnehage, var disse data vanligvis enten aggregert til høyere nivå, som kommune, fylke eller hele Norge, eller disaggregert i form av opptellinger av personer, enten antall barn med plass eller antall ansatte (Gulbrandsen 2005).

En av de største endringer som i de siste åra har skjedd med norske barnehager, er den store veksten av antall barn under tre år. I løpet av knappe 25 år har barnehagene endret seg fra å være et sted der hovedtyngden av barna var svært nær skolestart, til å bli et sted der de helt minste barna har fått en langt større plass. Endringen er dekkende beskrevet i tabell 11.1, som viser hvor stor andel av barnehagebarna som til en hver tid var under tre år i tidsrommet fra 1980 til 2011.

Tabell 11.1 Andel av barna i barnehagen som ennå ikke hadde fylt 3 år ved utgangen av året

1980	1990	2002	2007	2011
3,7 %	13,6 %	24,5 %	33,8 %	36,4 %

Vi vet lite om hvordan den enkelte barnehage har møtt denne endringen. Har man opprettholdt en organisering med faste avdelinger, eller har man forsøkt med mer fleksible organisasjonsformer i form av avdelingsfrie barnehager der barn og ansatte er knyttet til mer løse grupper, ofte kalt basebarnehage? I hvilken grad skiller barnehager barna i avdelinger og grupper etter alder, eller settes små og store barn sammen i det som ofte er blitt kalt søskengrupper?

Det første spørsmålet, om barnehagen er en avdelingsbarnehage eller en avdelingsfri (med baser) barnehage, viser at et klart flertall av barnehagene er organisert med avdelinger. For 79 prosent ble det svart avdeling, 13 prosent avdelingsfri, 5 prosent svarte annet og ytterligere 3 prosent hadde ubesvart på dette spørsmålet. I 2008 var det en liten forskjell etter eierform. Avdelingsandelen var 82 i kommunale og 77 i private barnehager. Nå er de to andelene 83 og 80 prosent. Det var forskjell etter størrelse. Bruk av

avdelinger økte med økende størrelse opp til barnehager med 75 barn, for deretter å avta. Vi finner samme resultat i 2012. I 2008 var det relativt sett mange ubesvarte i de aller største barnehagene. Det er ikke lenger tilfelle i 2012. Alt i alt får vi nærmeste identiske resultater i 2008 som i 2012.

Tabell 11.2 Barnehagens organisering etter størrelse. 2012.

	< 26	26–50	51–75	>75
Avdeling	62 %	86 %	88 %	73 %
Avdelingsfri	22 %	8 %	7 %	21 %
Annet	11 %	3 %	3 %	4 %
Ubesvart	5 %	3 %	1 %	2 %
N:	(130)	(214)	(178)	(124)

Vi presenterer ikke noen trivariat tabell over sammenheng mellom eierform, størrelse og organisering. Dette rett og slett fordi den sammenhengen vi viser i tabell 11.2 langt på vei er den samme både i kommunalt og i privat eide barnehager.

I 2008 forventet vi at avdelingsfrie barnehager var en ny organisasjonsform som oftest ville kjennetegne helt nye barnehager. Det var ikke tilfelle. Uansett når barnehagen ble startet opp, lå andelen som var organisert med avdelinger rundt 80 prosent. I 2012 ser vi imidlertid den forventede samvariasjon med barnehagens alder. For alle barnehager startet før 2004, lå andelen med avdelinger rundt 85 prosent, uansett barnehagens alder for øvrig. I barnehager startet mellom 2004 og 2008, lå andelen med avdelinger på 67 prosent. I de få barnehager vi har med i undersøkelsen som ble etablert etter 2008, er avdelingsandelen 74 prosent.

Spørsmålet om organisering ble fulgt opp med et spørsmål om hvordan gruppene var sammensatt. For hver gruppe eller base ble styrerne bedt om å oppgi antall barn som per 1.10.2008 ikke hadde fylt tre år, antall barn som hadde fylt tre år per samme dato og antall ansatte som var knyttet til gruppen/basen. Det var anledning til å svare for åtte grupper, avdelinger eller baser. De som hadde flere enn åtte grupper, ble bedt om å svare på tilleggsark.

Det er ikke helt uproblematisk å gjenskape barnehagenes avdelings- og gruppestruktur ut fra dette spørsmålssettet (se spørsmål 42 i appendix 1). Det må gjøres enten ut fra opplysningene vi finner i svarrubrikkene for antall barn, for antall ansatte eller begge deler. Et problem er om en tom rute er et

uttrykk for at en gruppe ikke eksisterer, eller om styrer ikke har tilstrekkelig opplysninger til å skrive et tall i ruten. En tom rute kan altså enten være et uttrykk for at tallet faktisk er null, eller så kan det også representere ubesvart.

Vi har gått gjennom de avgitte svarene for alle åtte gruppene. Dersom det i første gruppe ikke finnes tall i noen av gruppene, har vi tolket dette som en barnehage som enten ikke har grupper eller som vi, på grunn av manglende svar fra styrers side, ikke har klart å måle på denne variabelen. Som vi ser av tabell 11.3 gjelder dette fem prosent av barnehagene. Vi går deretter gjennom spørsmålssettet og identifiserer antall grupper ut fra hvor mange av grupperubrikkene det finnes svar for enten barn under tre år, barn over tre år eller for begge grupper. Fordelingen som vi får ved å benytte denne fremgangsmåten er vist i tabell 11.3.

Tabell 11.3 Barnehagene fordelt etter antall grupper/baser. Prosent. 2012.

0*	1	2	3	4	5	6	7	8**
5	16	21	20	21	9	4	2	2

*) Enten ingen eller ubesvart

**) Kan også innebefatte barnehager med mer enn 8 grupper/baser

Tabell 11.4 viser sammenhengen mellom barnehagens størrelse og antall grupper/baser. Ikke uventet er det en meget sterk positiv korrelasjon mellom størrelse og antall grupper. 90 prosent av de minste barnehagene har én eller to grupper/baser. I barnehager med mellom 25 og 50 barn har 86 prosent av barnehagene to eller tre grupper. I neste størrelseskategori har 79 prosent tre eller fire grupper, mens 70 prosent av de største har fem grupper eller mer.

Tabell 11.4 Antall grupper/baser fordelt etter barnehagens størrelse. Prosent. 2012.

	< 26	26–50	51–75	> 75
0	9	5	2	6
1	68	6	2	1
2	22	47	6	-
3	1	39	21	3
4	1	2	58	20
5	-	1	10	33
6	-	-	2	16
7	-	-	-	9
8	-	0,5	-	12
N:	(130)	(214)	(178)	(124)

I tabell 11.5 viser vi fordelingen av antall barn i hver gruppe, avdeling eller base, avhengig av antall grupper/baser som barnehagen er inndelt i. For hver gruppe viser vi størrelsen av de mest vanlig brukte markeringspunkter i en rangert fordeling som desiler og kvartiler. Med hensyn til spredning er denne ikke så forskjellig i gruppene. Men vi ser noen mønstre. Dersom det er to grupper/baser/avdelinger, er ofte den første gruppen mindre og den andre gruppen større enn den ene gruppen i barnehager med bare én gruppe/avdeling. Dette avspeiler sannsynligvis at slike barnehager ofte har en gruppe for små og en for store barn. Vi har i tabell 11.5 nøyd oss med kun å presentere fordelingene for barnehager med mindre enn sju grupper/avdelinger.

Tabell 11.5 Fordeling av antall barn i hver gruppe/avdeling etter antall grupper i barnehagen. 2012.

Antall grupper	Gr. nr	1. desil	1. kvartil	Median	3. kvartil	9. desil	N:
1	1	10	13	17	22	34	(105)
2	1	8	9	12	17	23	(139)
	2	10	14	18	22	28	"
3	1	9	9	12	14	19	(128)
	2	11	14	17	19	20	"
	3	11	15	18	20	26	"
4	1	9	10	14	16	20	(135)
	2	9	12	14	18	20	"
	3	10	15	18	20	24	"
	4	10	15	18	21	25	"
5	1	9	11	14	15	20	(60)
	2	9	11	14	18	20	"
	3	10	15	18	20	24	"
	4	10	14	18	20	24	"
	5	10	12	17	20	26	"
6	1	9	10	14	17	18	(24)
	2	9	9	14	15	21	"
	3	9	13	15	19	21	"
	4	12	14	17	18	20	"
	5	11	13	17	19	26	"
	6	9	12	15	19	28	"

I tabell 11.6 har vi fremstilt de samme gruppene/basene etter hvor aldershomogene gruppene/avdelingene er. Vi har valgt å inndeke gruppene etter andel barn som per 1.10.2008 ennå ikke hadde fylt tre år. Vi definerer en småbarnsavdeling som en avdeling der 100 eller nær 100 prosent av barna er under tre år. En avdeling for store barn er definert som en avdeling der ingen

eller nesten ingen av barna er under tre år. Vi har operasjonalisert nær alle og nær ingen som henholdsvis 91–99 prosent og 1–10 prosent. Barnehager der mellom 11 og 90 prosent er under tre år, har vi definert som aldersblandede avdelinger/grupper. I tabell 11.6 ser vi for eksempel at i barnehager med tre grupper er 68 prosent av første gruppe småbarnsgruppe, 40 prosent av gruppe nr. 2 er aldersblandet og 59 prosent av gruppe nr. 3 er forbeholdt barn over 3 år.

Tabell 11.6. Andel av barn under 3 år i hver gruppe/avdeling/base etter antall grupper i barnehagen. 2012.

Antall grupper	Gr. Nr	0	1–10 %	11–90 %	91–99 %	100 %	N
1	1	3	8	86	-	4	105
	2	10	4	23	1	62	138
2	1	47	7	20	1	24	138
	2	10	1	14	-	75	128
	3	29	8	52	1	10	128
3	1	60	6	22	-	12	128
	2	10	5	16	1	68	135
	3	19	3	27	-	51	135
	4	46	2	29	-	23	135
4	1	46	5	23	-	26	135
	2	17	3	7	-	73	59
	3	18	7	12	-	63	59
	4	52	8	27	-	13	59
	5	52	15	13	-	20	59
5	1	62	7	15	-	17	59
	2	13	4	25	-	58	24
	3	8	4	25	4	58	24
	4	25	-	33	-	42	24
	5	58	4	25	-	13	24
	6	50	8	25	-	17	24
6	1	63	-	13	-	25	24
	2	18	-	18	-	64	11
	3	18	-	45	-	36	11
	4	18	9	27	-	45	11
	5	18	18	27	-	36	11
	6	55	9	36	-	-	11
	7	55	-	18	-	27	11
7	1	55	27	-	-	9	11
	2	19	-	19	-	63	16
	3	25	-	25	-	50	16
	4	13	6	19	-	63	16
	5	38	-	31	-	31	16
	6	44	19	13	-	25	16
	7	50	-	13	6	31	16
	8	44	6	19	6	25	16
8	1	63	-	13	-	25	16
	2	63	-	13	-	25	16

Disse fordelingene forteller oss hvordan barnehagene har organisert sine avdelinger/grupper med hensyn til barnas alder. Dersom 100 prosent eller null prosent av barna på en avdeling, i en gruppe eller base, er under 3 år, er det klart at dette er en organisering basert på skarpe alderbestemte skiller mellom avdelingene. Det er da enten en småbarnsavdeling eller en avdeling for store barn. Nå har vi spurt om situasjonen per 1. oktober 2012, og det vil ikke bryte med en streng alderbestemt organisering dersom et begrenset antall barn på en småbarnsavdeling har rukket å fylle tre, eller et begrenset antall på en avdeling for store barn ennå ikke har fylt tre år. For å ta høyde for dette har vi definert aldersbestemt gruppe/avdeling som en gruppe der enten 10 prosent eller mindre er under tre år (avdeling for store barn) eller der 90 prosent eller flere er under tre år (småbarnsavdeling).

I tabell 11.7 er avdeling eller gruppe de enheter som er talt opp. Tabellen viser andel aldersbestemte grupper avhengig av antall grupper/avdelinger i barnehagen. I små barnehager med kun én gruppe/avdeling, er det aldersdeling som er det vanlige. Det forteller oss at det er svært sjelden at en barnehage satser enten på bare små eller bare store barn. Samtidig er det en tendens til at innslaget av det vi kan kalle alderssegregerte grupper øker med økende antall grupper. Dette gjelder dog bare opp til og med fem grupper.

Tabell 11.7 Andel av grupper/avdelinger/baser som er aldershomogene betinget av antall grupper/avdelinger/baser i barnehagen. Prosent. 2012.

1	2	3	4	5	6	7	8
7 %	72 %	65 %	72 %	77 %	72 %	65 %	76 %
(105)	(278)	(384)	(540)	(300)	(144)	(77)	(128)

I tabell 11.8 viser vi tilsvarende fordelinger for private og kommunale barnehager. Opp til og med fire grupper er det ingen forskjell mellom private og kommunale barnehager. Når det gjelder barnehager med flere enn fire grupper/avdelinger, er det, med ett unntak, mer vanlig med aldershomogen organisering i private enn i kommunale barnehager.

Tabell 11.8 Andel av grupper/avdelinger/baser som er aldershomogene betinget av antall grupper/avdelinger/baser i barnehagen og barnehagens eierforhold. Prosent. 2012.

	1	2	3	4	5	6	7	8
Kommunal	2 (42)	65 (108)	63 (186)	68 (300)	77 (150)	72 (108)	70 (70)	81 (80)
Privat	10 (63)	76 (168)	67 (195)	77 (236)	77 (150)	69 (36)	14 (7)	67 (48)

Resultatene viser at det er mest vanlig å organisere barnehagen i avdelinger. Hele 79 prosent av barnehagene har delt opp barnehagen i avdelinger, mens 13 prosent svarer at de er en avdelingsfri barnehage. Det er mest vanlig at barnehagen er delt opp i aldershomogene grupper eller avdelinger.

12 Språk

12.1 Språkkartlegging

I Rammeplanens fagområde «Kommunikasjon, språk og tekst» poengteres at tidlig og god språkstimulering er en viktig del av barnehagens innhold, og at barnehagen har et ansvar for at barna utvikler et godt språk. Som nevnt tidligere i rapporten, er det også dette fagområdet flest, og et samtidig økende antall barnehager, prioriterte høyest. Småbarnsalderen er den grunnleggende perioden for utvikling av språk, og forskning har vist at den som har et godt ordforråd i tidlig alder med stor sannsynlighet vil ha det også i voksen alder, mens det motsatte er tilfelle for barn med dårlig utviklet ordforråd (Aukrust 2005, ref. i Borg m. fl. 2008, s. 26). Det er viktig at de barna som har sen språkutvikling, kommunikasjonsvansker eller andre språkproblemer, får tidlig og god hjelp. Språket er såpass avgjørende for en persons videre utvikling at man prioriterer å være tidlig ute med støtte og eventuelle hjelpetiltak. Språk og språkutvikling har kommet ytterligere i fokus i og med at mange nye barn i barnehagen har et annet morsmål enn norsk, og dermed har norsk som andrespråk. Samtidig som personalet skal støtte barnas bruk av sine morsmål, skal de også arbeide aktivt med å fremme deres norskspråklige kompetanse. Begge deler er med på å utvikle barnas begrepsforståelse og uttrykksmåte.

For å stimulere språkutviklingen er det en stor fordel at barnehagepersonalet er bevisst hvordan de bruker språket, at de tilrettelegger for meningsfull kommunikasjon, skaper et språkstimulerende miljø, oppmuntrer til språklige aktiviteter, at de påser at de barna som har språkvansker, er lite språklig aktive, eller har sen språkutvikling, får den støtte de trenger. I Østrem m.fl. (2009) rapporterte barnehagene at de synes det var lite krevende å jobbe med dette fagområdet, og at tradisjonelle metoder som bruk av rim, sang og regler ble mest brukt.

For å undersøke om et barn har problemer med språket og for å avdekke om barnet trenger ekstra hjelp, blir barnehagene oppmuntret til å utføre språkkartlegging av barna. For å kunne gjøre dette trenger personalet kunnskap om hva som er barns normale språkutvikling, de trenger

språkkartleggingsverktøy, og de trenger opplæring i hvordan man bruker verktøyene. Kommunene har det øverste ansvaret for at personalet får eller har den nødvendige kompetansen for å vurdere og eventuelt stimulere språkutviklingen. Dette må være en del av kommunens rolle som lokal barnehagemyndighet.

I spørreundersøkelsen spurte vi om barnehagens rutiner for å kartlegge barns språk. Tabell 12.1 viser prosentandelene som krysset av for de ulike svaralternativene. I 2008 kartla 60 prosent av barnehagene alle barn i barnehagen rutinemessig, mens en tredjedel av barnehagene valgte å kartlegge barn etter observert behov. I 2012 har det skjedd en dreining mot det siste alternativet, mot mer behovsbasert kartlegging.

Tabell 12.1. Forekomst av faste rutiner for kartlegging av barns språk. Prosent 2012.

	2008	2012
Ja, alle barn kartlegges rutinemessig, også norskspråklige	60	50
Ja, alle barn med minoritetsspråklig bakgrunn testes, men ikke norskspråklige	1	2
Nei, ingen faste rutiner som gjelder alle, men barn velges ofte ut etter observasjon og behovsvurdering fra personale eller foreldre	33	42
Nei, ingen faste rutiner som gjelder alle, og kun sporadisk (sjelden) kartlegging av barns språk	2	2
Ubesvart	4	4
Antall:	(707)	(649)

I tabell 12.2 viser vi hvordan forekomst av rutinemessig språkkartlegging er fordelt i barnehager av ulik størrelse og ulik eierform. Både i 2008 og i 2012 var slik rutinemessig kartlegging mer vanlig i kommunale enn i private barnehager, så lenge det dreier seg om små og mellomstore barnehager. I de største barnehagene var det i 2008 en forskjell i motsatt retning, men denne forskjellen var nærmest borte i 2012. Det er bare i små og store barnehager, uansett eierform, at det er blitt mindre vanlig å kartlegge alle barn. I mellomstore skjer det like ofte nå som i 2008.

Tabell 12.2 Andel av barnehagene som rutinemessig kartlegger språket hos alle barna etter størrelse og eierform. 2008 og 2012.

	< 26		26 – 50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
2008	65 % (89)	57 % (91)	62 % (109)	50 % (92)	59 % (171)	66 % (140)
2012	57 % (51)	49 % (73)	59 % (97)	53 % (109)	44 % (163)	47 % (137)

Det er svært viktig at barn med behov for ekstra hjelp blir oppdaget så tidlig som mulig. Resultatene i denne undersøkelsen viser at 94 prosent av barnehagene kartla barnas språkutvikling, i hvert fall ved behov. Tabell 12.3 viser at sammenliknet med 2008 er det en lavere andel av barnehagene som utfører kartleggingen så pass regelmessig som én gang i året eller oftere. En økende andel svarer at de utfører kartleggingen kun ved behov. I 99 prosent av barnehagene som kartlegger blir resultatene av denne skriftlig dokumentert. Med hensyn til å kartlegge så ofte som minst én gang årlig, er det ingen klar forskjell mellom private og kommunale barnehager, og det er heller ingen nevneverdige forskjeller etter størrelse. Dette er samme resultat som i 2008.

Tabell 12.3. Hvor ofte gjennomføres kartleggingen? Prosent. 2008 og 2012.

	2008	2012
En gang i året eller oftere	65	59
Sjeldnere, men minst en gang i løpet av tiden barnet er i barnehagen	8	7
Kun ved behov	26	32
Vet ikke, Ubesvart	3	2
Antall	(707)	(649)

Av tabell 12.4 kan vi se at pedagogisk leder på begge tidspunkt er med og utfører kartlegging i 97 prosent av tilfellene. Andelen av barnehagene som også benytter assistenter i språkkartleggingen, er redusert fra halvparten til en tredjedel. Begge ganger oppga en fjerdedel av barnehagene at de benytter andre i barnehagen som har spesialkompetanse, men vi har ikke oversikt over hva slags kompetanse dette er. Andelen som oppga at det er andre med spesialkompetanse utenfor barnehagen som utfører kartleggingen, har økt fra 16 til 25 prosent.

Tabell 12.4. Hvem utfører kartleggingen. Prosent. 2008 og 2012.

	2008	2012
Pedagogisk leder	97	97
Assistenter	51	33
Andre i barnehagen med spesialkompetanse	25	27
Andre utenfor barnehagen med spesialkompetanse	16	25
Antall	(707)	(649)

I tabell 12.5 viser vi fordelingen på en indeks som viser hvor mange yrkesgrupper som deltar i språkkartleggingen. Sett sammen med tabell 12.4 antyder tabellen at pedagogiske ledere i økende grad står alene for kartleggingen, men samtidig at de pedagogiske ledere oftere enn før får hjelp fra folk utenfra med spesialkompetanse.

Tabell 12.5 Barnehagenes fordeling på indeks som viser hvor mange yrkesgrupper som deltar i språkkartleggingen. 2008 og 2012.

	1	2	3	4
2008	33 %	46 %	16 %	4 %
2012	39 %	39 %	17 %	4 %

I 2008 fant vi at bred deltakelse fra flere yrkesgrupper økte med barnehagens størrelse, både i private og kommunale barnehager. Samtidig var bred deltakelse mest utbredt i kommunale barnehager. Som vi ser av tabell 12.6, finner vi det samme i 2012.

Tabell 12.6 Andel barnehager der tre eller fire yrkesgrupper deltar i språkkartlegging etter størrelse og eierform. 2008 og 2012.

	< 26		26 – 50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
2008	15 % (89)	2 % (91)	22 % (109)	11 % (92)	32 % (171)	22 % (140)
2012	17 % (54)	9 % (76)	22 % (99)	13 % (114)	33 % (163)	19 % (138)

Vi har undersøkt hvilke kartleggingsverktøy som benyttes i barnehagene. Som utgangspunkt for spørsmålet i 2008 hadde vi hatt tre ulike verktøy. TRAS, som står for «Tidlig registrering av språk i dagliglivet», var den gang det verktøyet som klart flest brukte. Hele 90 prosent av barnehagene som

utførte kartlegging benyttet dette. Materialet er utviklet for å kunne vurdere barns språkutvikling i forhold til hvert alderstrinn fra to opp til fem år. En fjerdedel av barnehagene benyttet kartleggingsverktøyet Askeladden som er en språkscreeningstest for barn i alderen 2–6 år. Verktøyet skal påvise språklige avvik og teste ut noen årsaksfaktorer i forhold til avviket. SATS er et verktøy som omfatter barnas språkforståelse, verktøyet er kun utviklet til å brukes i kartlegging av toåringer. Undersøkelsen viste at kun fire prosent av barnehagene benytter dette. Både i to- og fireårsalderen er det også vanlig at barna blir kartlagt på helsestasjonene. 26 prosent av barnehagene oppga at de benyttet andre kartleggingsverktøy og ti prosent brukte egenutviklede verktøy. Fire prosent av barnehagene oppga ikke bruk av noe språkkartleggingsverktøy i 2008.

Etter 2008 har flere slike verktøy blitt tatt i bruk. Disse er også evaluert av en arbeidsgruppe ledet av den danske pedagogen Peter Østergaard Andersen, som forøvrig konkluderte med at ingen av de åtte språkkartleggingsverktøyene som ble vurdert, imøtekom de kravene som måtte stilles til språkkartlegging (Kunnskapsdepartementet 2011). I 2012 utvidet vi svarkategoriene til å omfatte samtlige verktøy som ble vurdert av arbeidsgruppen. Av denne grunn blir ikke spørsmålene helt ut sammenliknbare i 2008 og 2012. Den største endringen fra 2008 er bruken av «Alle med». Dette er en økning som ikke kan tas opp av de 26 prosent som i 2008 brukte et annet verktøy enn vi hadde med i vår opplisting. I 2008 var dette verktøyet ganske nytt (utgitt i 2006), men har tydeligvis vunnet stor oppslutning i de seneste årene.

Tabell 12.7. Hvilke språkkartleggingsverktøy brukes. Prosent 2008 og 2012

	2008	2012
Askeladden	25	27
Tras	90	90
SATS	4	3
Språk 4	-	5
ASQ	-	4
Reynells språktest	-	16
Alle med	-	56
Lær meg norsk før skolestart	-	7
Egenutviklede	10	9
Andre	26	10
Vet ikke	*	

* Under 0,5 prosent, - ikke stilt

I 2008 var det 52 prosent av barnehagene som oppga at de kun brukte ett språkkartleggingsverktøy. I 46 prosent av barnehagene dreide dette seg om Tras. Tras ble først og fremst brukt sammen med Askeladden (24 prosent av barnehagene) eller med andre kartleggingsverktøy (22 prosent). Kombinasjonen Tras og egenutviklet verktøy fant vi i åtte prosent av barnehagene, mens så godt som alle som brukte SATS også brukte Tras.

I 2012 har vi som sagt spurt om flere verktøy. I tabell 12.8 har vi tatt utgangspunkt i de fire mest brukte, og vist hvilke av de andre som samtidig er i bruk. Barnehager som bruker ett av de tre mest hyppig brukte utenom Tras, bruker nesten alltid dette sammen med Tras. Bruk av «Alle med» synes i stor grad å ha kommet til som et supplement til Tras, men de som bruker Reynells språktest skiller seg fra de øvrige med langt høyere bruk av «Askeladden».

Tabell 12.8 Andre språkkartleggingsverktøy som brukes sammen med de fire språkkartleggingsverktøytene som brukes mest. 2012

	Askeladden	Tras	Alle med	Reynell
Askeladden	-	30	29	53
Tras	98	-	92	96
SATS	7	3	3	5
Språk 4	7	5	5	5
ASQ	7	5	5	6
Reynells språktest	31	17	16	-
Alle med	59	57	-	57
Lær meg norsk før skolestart	10	8	9	14
Egenutviklede	4	7	7	7
Andre	14	10	10	13
N:	(164)	(535)	(331)	(94)

Tabell 12.9 viser hvordan barnehagene fordeler seg på en additiv indeks over antall språkverktøy som brukes. Sammenliknet med 2008, da 52 prosent av barnehagene kun brukte ett verktøy, er situasjonen nå langt mer preget av at flere verktøy brukes i kombinasjon. 60 prosent av barnehagene bruker to eller tre verktøy. Av dem som kun bruker ett, er det 77 prosent som bruker «Tras», 13 prosent «Alle med», 6 prosent egenutviklet og 3 andre verktøy. Blant de barnehagene som bruker to verktøy, brukes «Tras» i 95 prosent. Kombinasjonen «Tras» og «Alle med» brukes av 66 prosent av barnehagene som bruker to verktøy. Sammenliknet med 2008 står «Tras» tilnærmet like sterkt, men brukes mindre enn før alene. Det er særlig verktøyet «Alle med» som har kommet til som et supplement.

Tabell 12.9 Antall språkkartleggingsverktøy som brukes. Prosent 2012.

0	1	2	3	4	5	6
3	24	36	24	9	3	1

Når barnets språkutvikling har blitt kartlagt, er det viktig å følge opp dersom det er grunn til bekymring. Hvis det er mistanke om forsinket språkutvikling eller dårlig språkforståelse, skal barnet henvises til videre utredning. Vi har spurt barnehagene om de har skriftlige rutiner for å gå videre med saken og informere eller henvise til andre hvis resultatene fører til bekymring. Resultatene i 2008 og 2012 er omtrent de samme. Det er bare når det gjelder rutiner for å informere foreldre at vi finner en statistisk signifikant forskjell mellom resultatene i 2008 og 2012. Nesten alle barnehagene oppga at de hadde etablert rutiner for å følge opp barn som trenger særskilt tilrettelagt tilbud. Her vil vi poengtere at mangel på skriftlige rutiner ikke behøver å utelukke at barnehagene informerer foreldre eller noen av instansene som er nevnt nedenfor, men skriftlige rutiner er utvilsomt med på å sikre at slik informasjon finner sted. Tabell 12.10 viser at foreldre og PP-tjenesten er høyest prioritert, 87 prosent av barnehagene har skriftlige rutiner for å informere foreldrene og 74 prosent for å informere PP-tjenesten. Det er få barnehager som har skriftlige rutiner for å informere skole og helsestasjon, selv om de fleste barnehagene oppgir at de samarbeider med skolen før skolestart. Vi skal også merke oss at en lavere andel svarer benektende på spørsmålet i 2012 enn i 2008.

Tabell 12.10. Har barnehagen skriftlige rutiner for å informere noen av de følgende dersom kartlegginger og resultater fører til bekymring? Prosent som svarer ja. 2008 og 2012

	2008	2012
Foreldre	82	87
Skole	32	33
PPT	71	74
Helsestasjon	20	20
Andre	12	13
Nei	13	7
Vet ikke	1	1

12.2 Språkmiljø og språkstimulering

For å kunne utføre en tilfredsstillende kartlegging og kunne stimulere en eventuell forsinket språkutvikling, kreves det kompetanse hos personalet. Som tidligere nevnt vil det si at personalet må ha kunnskap om hva som er barns normale språkutvikling, hvordan man bruker kartleggingsverktøy og språkstimuleringsverktøy, og hvordan man tilpasser disse til barna. Som tidligere nevnt er det kommunene som har det øverste ansvaret for at personalet har eller får den nødvendige kompetansen for å vurdere og eventuelt stimulere språkutviklingen. Tabell 12.11 viser i hvilken grad barnehagene har deltatt i kompetansetiltak og hvorvidt dette har ført til endringer i barnehagens arbeidsmåter i forhold til språk og språkutvikling. Som vi ser av tabellen får vi nærmest identiske resultater i 2008 og 2012. To tredeler av barnehagene har deltatt i slike kompetansetiltak og drøyt 60 prosent (av alle barnehager) oppgir at dette har ført til endringer i barnehagens språkstimuleringstilbud. Den siste andelen tilsvarer 88 prosent av de barnehager som faktisk har deltatt i slike tiltak.

Tabell 12.11 Barnehagenes deltagelse i og utbytte av kompetansetiltak knyttet til språk og språkmiljø, samt egen tilrettelegging for språkstimuleringstilbud. Prosentandeler som svarer bekreftende. 2008 og 2012.

	2008	2012
Barnehagen har deltatt i kompetansetiltak knyttet til språk og språkmiljø	69	67
Kompetansetiltakene har ført til endringer i barnehagens arbeid med språkstimulering	62	61
Barnehagen har lagt til rette for/opprettet særskilte språkstimuleringstilbud	76	80

Tabell 12.11 viser også at 80 prosent av barnehagene har lagt til rette for særskilte språkstimuleringstilbud. På spørsmålet om hvem det er som tar del i slike tilbud, var det mest forekommende svaret ikke uventet at det er barn som personalet vurderer å ha ekstra behov (tabell 12.12). I forhold til 2008 var det også flere av styrerne som valgte dette svaralternativet. Av tabellen kan vi også se at drøyt tredjedelen på begge tidspunkt inkluderer alle barn i disse særskilte tilbudene. En økende andel oppgir at minoritetsspråklige barn deltar i tilbudene. Fordelingen summerer opp til mer enn 100 prosent, da det var mulig å avgi flere svar. Tabellen antyder at behovskriteriet står sterkere i 2012 enn i 2008.

Tabell 12.12. Hvem deltar i disse tilbudene om språkstimulering. Prosent. 2008 og 2012

	2008	2012
Barn som er vurdert å ha særskilt behov	56	62
Minoritetsspråklige barn	31	42
Særskilte aldersgrupper	14	12
Alle barn	36	36

Tabell 12.13 viser hvordan deltagelse og utbytte av kompetansetiltak og tilretteleggelse av særskilte språkstimuleringstiltak er fordelt ut fra barnehagenes størrelse og eierform. Resultatene i 2012 må sees i lys av resultatene fra 2008. Den gang var det slik at både når det gjaldt det å delta i slike kompetansetiltak og når det gjaldt det å ha endret arbeidsform på grunn av tiltakene, skjedde begge deler litt oftere i kommunale enn i private barnehager. I de kommunale var det også slik at deltagelse og endret arbeidsform økte med økende størrelse. Det var ingen slik klar sammenheng med størrelse i de private barnehagene. Når det gjaldt tilrettelegging eller opprettelse av særskilte språkstimuleringstiltak, var det først og fremst størrelse som betød noe. Jo større barnehager, jo oftere var slike tiltak på plass (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 109).

Bildet er noe annerledes i 2012. For det første er det ingen sammenheng mellom de tre indikatorene og størrelse i de kommunale barnehager. I de private er det ingen sammenheng mellom størrelse og de to første indikatorene, mens det derimot er en klar sammenheng med størrelse innenfor den private sektor. Som i 2008 er de tre indikatorene oftere på plass i kommunale enn i private barnehager, uansett størrelse. Eneste unntak er det å legge til rette for særskilte språkstimuleringstiltak som skjer oftest i de største private barnehagene.

Tabell 12.13 Andel som har deltatt i kompetansetiltak knyttet til språk og språkmiljø (I), andel som har endret arbeidsform på grunn av slik deltagelse (II) og andel som har lagt til rette for særskilte språkstimuleringstiltak (III) etter størrelse og eierform. Prosentandeler som svarer bekreftende. 2012.

	< 26		26–50		> 50	
	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
I	72	59	74	61	77	58
II	63	53	68	57	72	49
III	74	66	83	76	85	88
	(54)	(76)	(99)	(114)	(163)	(138)

84 prosent av barnehagene svarte at de brukte særskilte metoder eller læremidler for å stimulere barns språk. I tabell 12.14 kan vi se hvilket materiale som ble benyttet. Basis for tabellen er alle barnehagene. Vi finner faktisk størst økning på egenprodusert materiale. Velvillig tolket kan dette sees som økt lokal selvstendighet og eget profesjonelt skjønn.

Tabell 12.14 Metoder/læremidler/materiale som brukes i språkstimuleringstiltakene. Prosent. 2008 og 2012.

	2008	2012
Snakkepakke	48	63
BokTras	19	16
Språkpose	33	43
Egnede bøker eller lydbøker	48	56
Annet eksternt materiale	40	40
Strukturerte samtaler	16	17
Egenprodusert materiale	39	55

Av de sju mulige svarene, er det tre muligheter som er brukt i samme omfang som i 2008, mens de fire øvrige er blitt brukt av flere barnehager i 2012 enn i 2008. At det i denne sammenheng brukes et ganske bredt spekter av metoder m.m., kan for eksempel vises ved hjelp av en additiv indeks som viser hvor mange av de sju ulike muligheter som barnehagene nevner. Vi ser også at bredden i bruk av tiltak er større i 2012 sammenliknet med 2008. I 2008 var det 49 prosent av barnehagene som benyttet seg av tre eller flere tiltak. I 2012 var denne andelen økt til 64 prosent (tabell 12.15).

Tabell 12.15. Antall metoder/læremidler/materiale som barnehagene bruker. 2008 og 2012.

	0	1	2	3	4	5	6	7
2008	17 %	13 %	22 %	22 %	17 %	6 %	3 %	1 %
2012	14 %	8 %	14 %	25 %	22 %	14 %	2 %	1 %

De ulike metodene/læremidlene/materialet har videre det til felles at hver av dem svært sjelden brukes alene. For alle metodene som brukes, er det et klart flertall av de barnehagene som bruker hver metode som samtidig benytter seg av to eller flere andre metoder. I størst grad gjelder dette de barnehagene som

bruker BokTras eller strukturerte samtaler. Tre av fire av disse barnehagene bruker tre eller flere andre metoder (tabell 12.16).

Tabell 12.16 Ulike metoder/lærermidler/materiale fordelt etter hvor mange andre metoder/lærermidler/materiale de brukes sammen med. Horisontal prosentuering. 2012.

	Alene	1	2	3 eller flere	N:
Snakkepakke	5	13	28	54	(412)
BokTras	3	6	19	72	(103)
Språkpose	1	5	25	69	(276)
Egnede bøker eller lysbøker	1	10	26	63	(364)
Annet eksternt materiale	6	12	24	59	(258)
Strukturerte samtaler	1	5	24	70	(113)
Egenprodusert materiale	3	10	26	61	(355)

I 2008 var det 62 prosent av barnehagene som oppga at de hadde minoritetsspråklige barn i barnehagen. I 2012 var denne andelen økt til 75 prosent. Som vi kunne se av tabell 12.12, var det 43 prosent av barnehagene som hadde ekstra tilbud til minoritetsspråklige barn, det vil si at over halvparten av barnehagene med minoritetsspråklige barn har lagt til rette for ekstra språkstimuleringstilbud til ett eller flere barn fra denne gruppen. Vi var interessert i hvordan samarbeidet med foreldre til minoritetsspråklige barn fungerte. På spørsmålet om det i barnehagen fantes informasjonsmateriell på de aktuelle foreldrenes morsmål, var det i 2008 kun ni prosent av barnehagene, eller 15 prosent av barnehagene med minst ett minoritetsspråklig barn, som hadde dette tilbudet. I 2012 var disse to andelene økt til 14 og 19 prosent. Tabell 12.17 viser prosentandelen av barnehagene som involverer foreldrene til minoritetsspråklige barn i barnas språkstimulering. Vi ser også at en økende andel av barnehagene svarer at de inkluderer foreldrene. Både i 2008 og 2012 utgjør dette 71 prosent av barnehagene med minst ett minoritetsspråklig barn.

Tabell 12.17. Om foreldrene til minoritetsspråklige barn involveres i barnas språkstimulering. Prosent. 2008 og 2012.

	2008	2012
Ja	44	52
Nei	14	16
Ikke aktuelt hos oss	28	7
Ubesvart	14	25
Total	(707)	(649)

Vi har i tabell 12.12 vist hvordan barnehagene har lagt opp særskilte språkstimuleringstiltak. I forbindelse med minoritetsspråklige barn kan det være av interesse å se om tilstedeværelsen av slike barn i barnehagen har betydning for hvem tiltakene blir rettet inn mot. Tilstedeværelse av minoritetsspråklige barn kan være uttrykk for ekstra behov som kanskje best kan løses med tiltak der særskilt disse deltar. På den annen side kan det å rette tiltakene mot alle barn, også i barnehagene der det er minoritetsbarn, være et uttrykk for bevisst inkludering og fravær av eller som tiltak mot diskriminering. Hva som svares på dette spørsmålet kan i like stor grad være et uttrykk for hvordan man ønsker å omtale og konstruere en sosial virkelighet som et konkret uttrykk for hvilke barnegrupper som faktisk får ta del i språkstimulerende tiltak. Uansett vil det være av interesse hvilke svar som gis i barnehager av ulik størrelse og ulik eierform, med og uten minoritetsspråklige barn.

Tabell 12.18 viser hvordan styrerne i barnehager av ulik størrelse svarer på spørsmålet om hvem som deltar i særskilte språkstimuleringstilbud, avhengig av om det er minoritetsspråklige barn i barnehagen eller ikke. Her viser tallene også at sannsynligheten for å finne minoritetsspråklige barn øker med barnehagens størrelse. Det samme var også tilfelle i 2008. Vi ser at det å svare at minoritetsspråklige barn deltar i tiltakene øker med barnehagens størrelse i de barnehager som har slike barn. Men det samme er tilfelle med hensyn til det å svare at det er barn med særskilte behov som deltar. Det å svare at alle barn deltar er ikke bestemt av størrelse eller tilstedeværelse av minoritetsspråklige barn. Resultatene i tabell 12.18 er svært like resultatene fra 2008 (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 110).

Tabell 12.18 Hvilke barn som nevnes som deltakere i språkstimuleringstiltak avhengig av barnehagens størrelse og av om det er minoritetsspråklige barn i barnehagen (M) eller ikke (- M). 2012.

	< 26		26–50		> 50	
	M	- M	M	- M	M	- M
Barn med særskilte behov	46 %	42 %	66 %	49 %	74 %	58 %
Minoritetsspråklige barn	35 %	10 %	49 %	9 %	60 %	15 %
Særskilte aldersgrupper	8 %	17 %	14 %	9 %	11 %	15 %
Alle barn	34 %	33 %	36 %	40 %	38 %	39 %
	(74)	(52)	(143)	(67)	(266)	(33)

Tabell 12.19 viser de samme sammenhenger avhengig av om det er kommunale eller private barnehager som rommer eller ikke rommer minoritetsspråklige barn. Det går fram av marginalfordelingene at minoritetsspråklige barn oftere er å finne i kommunale enn i private barnehager (79 mot 73 prosent), men forskjellen er mindre enn i 2008 (70 mot 54 prosent). I 2008 var det slik at kommunale barnehager med slike barn nevnte oftere enn private at det er minoritetsspråklige barn som deltar i tiltakene. I 2012 var det ikke lenger noen slik forskjell mellom de to barnehagetyperne.

Tabell 12.19 Hvilke barn som nevnes som deltakere i språkstimuleringstiltak avhengig av barnehagens eierforhold og av om det er minoritetsspråklige barn i barnehagen (M) eller ikke (- M). 2012.

	Kommunal		Privat	
	M	- M	M	- M
Barn med særskilte behov	66 %	52 %	69 %	47 %
Minoritetsspråklige barn	53 %	17 %	53 %	6 %
Særskilte aldersgrupper	11 %	14 %	12 %	13 %
Alle barn	42 %	36 %	32 %	38 %
	(245)	(66)	(238)	(86)

I 2008 hadde 60 prosent av barnehagene etablert faste rutiner for å kartlegge språket hos alle barna i barnehagen, mens en tredjedel ikke hadde faste rutiner, men velger ut etter observasjon og behovsvurdering. I 2012 har andelen som legger behovskriterier til grunn økt. Samtidig er assistentene i mindre grad med på å gjennomføre kartleggingen.

13 Barn med nedsatt funksjonsevne eller ekstra behov

Barnehager blir ansett å være et viktig pedagogisk tiltak for barn med nedsatt funksjonsevne, og disse barna skal prioriteres ved opptak. Barn med nedsatt funksjonsevne trenger ofte særskilt tilrettelegging av både fysiske og personalmessige forhold i barnehagen. En slik tilrettelegging vil som regel bety at barnehagen får ekstra kostnader.

I undersøkelsen fra 2008 oppga 56 prosent av barnehagene at de hadde barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen. Det var oftest kommunale barnehager som hadde barn med nedsatt funksjonsevne. Det var slike barn i 62 prosent av de kommunale barnehagene mot 48 prosent i de private (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 112). I 2012 hadde 55 prosent av barnehagene barn med nedsatt funksjonsevne. Forskjellen mellom kommunale og private barnehager var den samme som i 2008.

Vi spurte de aktuelle barnehagene om de fikk ekstra ressurser fra kommunene og i tilfelle hva de fikk ressurser til. Tabell 13.1 viser at 91 prosent av barnehagene med barn med nedsatt funksjonsevne fikk ekstra ressurser til bemanning i barnehagen. 29 prosent av barnehagene fikk ekstra ressurser til hjelpemidler og 12 prosent fikk ekstra ressurser til fysisk tilrettelegging. Det var svært få av barnehagene som fikk ekstra midler for å kunne ha reduserte barnegrupper, og fem prosent mottok ikke noen ekstra støtte. Det siste kan muligens skyldes at det dreier seg om funksjonsnedsettelse som er oppdaget etter at barnet kom i barnehagen. Med tanke på det store opptaket av små barn, øker risikoen for at nedsatt funksjonsevne først vil oppdages etter opptak. Ellers er resultatene i 2008 og 2012 nærmest identiske.

Tabell 13.1 Får barnehagen ekstra ressurser i forbindelse med barn med nedsatt funksjonsevne. Prosentuert ut fra barnehager som har barn med nedsatt funksjonsevne. Prosent. 2008 og 2012.

	2008	2012
Hjelpemidler	29	30
Ekstra personell	91	92
Fysisk tilrettelegging	14	12
Skyss	10	12
Støtte til reduserte barnegrupper	5	5
Ingen støtte	3	5
Antall	(394)	(344)

Vi spurte også styrerne om de opplevde at tilbudet til barn med nedsatt funksjonsevne er tilstrekkelig i forhold til barnets og barnehagens behov. Flertallet av barnehagene med barn med nedsatt funksjonsevne, 54 prosent, svarte at det opplevde tilbudet som tilstrekkelig, mens 44 prosent svarte at de ikke opplevde tilbudet som tilfredsstillende. Også her er resultatene identiske på de to tidspunktene.

Tabell 13.2 Er tilbudet til barn med nedsatt funksjonsevne tilstrekkelig i forhold til barnets og barnehagens behov. Prosent ut i fra barnehager som har barn med nedsatt funksjonsevne. Prosent. 2008 og 2012.

	2008	2012
Ja	55	55
Nei	44	43
Ubesvart	1	2
Antall	(394)	(328)

I tabell 13.3 har vi sett på om hvorvidt styrerne er tilfreds med tilbudet til barn med nedsatt funksjonsevne i ulike typer barnehager. Tabellen er basert på barnehager som har ett eller flere barn med nedsatt funksjonsevne. I 2008 var det slik at uansett størrelse var styrer mer fornøyd med situasjonen i kommunale enn i private barnehager. Forskjellen var samtidig størst i de mellomstore barnehagene. De største kommunale barnehagene skilte seg ut fra andre kommunale barnehagene ved å ha færre tilfredse styrere. Disse styrerne representerte den klart største gruppen av barnehager som rommer barn med funksjonshemninger (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 114). I 2012 finner vi ikke lenger like entydig at tilfredsheten med forholdene er større blant

styrerne i kommunale enn i private barnehager. I de mellomstore barnehagene, hvor det kommunale forsprang var størst i 2008, er det nå i de private barnehagene vi finner flest tilfredse styrere. I de minste barnehagene er det fortsatt størst tilfredshet i de kommunale, men tilfredsheten har økt i begge typer barnehager. I de største barnehagene er det fortsatt et lite kommunalt forsprang, helt på linje med resultatene i 2008.

Tabell 13.3 Andel styrere som mener tilbudet til barn med nedsatt funksjonsevne er tilstrekkelig i forhold til barnets og barnehagens behov etter barnehagens størrelse og eierform. Basis: Barnehager som har barn med nedsatt funksjonsevne. 2012

< 26		26-50		> 50	
Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
85 %	73 %	54 %	63 %	55 %	46 %
(11)	(14)	(54)	(49)	(121)	(89)

For at barn som har ekstra behov skal kunne få den maksimale hjelpen, er det en fordel om flere instanser kan samarbeide for å legge forholdene mest mulig til rette og gi et helhetlig tilbud til barnet. I den forbindelse kan det være en stor fordel om det er etablert rutiner for kontakt mellom barnehagen og hjelpeinstanser i kommunen. I Rammeplanen står samarbeid i fokus hvis barnet har ekstra behov. 87 prosent av barnehagene svarer at de har etablert rutiner for kontakt med andre hjelpeinstanser i kommunen. Disse ble spurt om hvilke hjelpeinstanser det dreide seg om. Det var mulig å oppgi flere svar, og disse er gjengitt i tabell 13.4. Det dreier seg først og fremst om PP-tjenesten som nesten alle barnehager har etablert kontakt med, hvis de først har etablert noen form for rutinisert kontakt. Også helsestasjonen og barnevernstjenesten er ofte inne i bildet.

I 2012 skjedde det en beklagelig feil i datainnsamlingen ved at et filter om barn med nedsatt funksjonsevne fikk gjelde for to flere spørsmål enn planlagt. Dette gjelder spørsmålet om rutiner for kontakt mellom barnehagen og ulike hjelpeinstanser og spørsmålet om eventuelt hvilke hjelpeinstanser dette var. De to spørsmålene er selvsagt høyst relevante også for de barnehagene som for øyeblikket ikke har tatt opp barn med nedsatt funksjonsevne, og alle barnehagene var selvsagt med i de analysene vi gjorde i forrige rapport. På grunn av uhellet ved årets undersøkelse, kan vi derfor ikke sammenlikne direkte med rapportteksten fra den gang. Vi må i stedet gjøre

nye analyser også av data fra 2008, der disse gjøres sammenliknbare med årets tall. Det gjør vi ved å skille ut de barnehagene fra 2008 som hadde barn med nedsatt funksjonsevne som vi så kan sammenlikne med tilsvarende barnehager i årets undersøkelse. Dette medfører at vi sammenlikner en selektert gruppe av barnehager, men tabell 13.4 viser at fordelingen på spørsmålet om hvilke hjelpeinstanser man har tatt kontakt med i 2008 var ganske lik i den selekterte gruppen og blant alle som fikk spørsmålet. Dette styrker tiltroen til at de to kolonnene lengst til høyre ikke bare er sammenliknbare, men også kan fortelle noe generelt om utviklingen mellom 2008 og 2012.

Tabell 13.4 Hvilke andre kommunale hjelpeinstanser er det etablert kontakt med. Prosent. Basis: 2008: Alle barnehager som hadde etablert rutiner for kontakt mellom barnehagen og kommunale hjelpeinstanser. 2008 II og 2012: Barnehager med barn med nedsatt funksjonsevne og som har etablert slike rutiner .

	2008	2008 II	2012
Barneverntjenesten	61	62	71
Helsestasjonen	66	65	73
PP-tjenesten	96	98	95
BUP	31	34	39
Spesialisthelsetjenesten	17	22	23
Andre	23	29	25
Antall	(617)	(380)	(380)

Dersom vi sammenlikner kolonnene 2008 II og 2012, ser vi at det på begge tidspunkt for PP-tjenesten nesten alltid er etablert rutiner for slik kontakt. Slike kontaktrutiner er også blitt mer utbredt når det gjelder barnevernstjenesten, helsestasjonen og BUP.

I tabell 13.5 viser vi hvordan kontakt er avhengig av egenskaper ved barnehagen som eierform og størrelse. Ettersom så godt som alle har rutiner for kontakt med PP-tjenesten, er denne kontakten utelatt fra denne tabellen. Til forskjell fra funnene som ble presentert i Winsvold og Gulbrandsen (2009), er som nevnt tabell 13.5 kun basert på de barnehager som har barn med nedsatt funksjonsevne og som har etablert rutiner for kontakt med kommunale hjelpeinstanser.

Tabell 13.5. Andel som har etablert rutiner for kontakt med andre kommunale hjelpeinstanser etter barnehagen størrelse og eierform. Basis: Barnehager med barn med nedsatt funksjonsevne og som har etablert slike rutiner. Prosent. 2008 og 2012.

2008	< 26		26-50		> 50	
	Kommunal	Priv.	Kommunal	Priv.	Kommunal	Priv.
Barnevernstjenesten	44	53	69	46	74	50
Helsestasjonen	61	58	72	51	75	50
BUP	26	41	28	21	37	43
Spesialisthelsetjenesten	13	21	21	14	21	31
Andre	35	21	22	30	31	32
	(23)	(19)	(67)	(43)	(134)	(88)

2012	< 26		26-50		> 50	
	Kommunal	Priv.	Kommunal	Priv.	Kommunal	Priv.
Barnevernstjenesten	67	48	79	55	85	63
Helsestasjonen	87	56	70	52	87	70
BUP	47	24	38	30	46	41
Spesialisthelsetjenesten	53	24	30	15	28	11
Andre	40	12	21	17	28	29
	(15)	(25)	(61)	(60)	(125)	(90)

Det er på begge tidspunkt svært få små private og kommunale barnehager dette gjelder, slik at tallene for disse blir usikre. Vi nøyer oss med å kommentere endringer og forskjeller i de mellomstore og største barnehagene. For både kommunale og private barnehager er det oftere etablert rutiner for kontakt med barnevernstjenesten, men som i 2008 er dette også i 2012 mest vanlig i de kommunale barnehagene. Kommunale barnehager har også oftest etablert rutiner for kontakt med helsestasjonene. Her er det bare i de største barnehagene det er økning fra 2008. Denne forskjellen i de kommunale barnehagers favør finner vi også når det gjelder kontakt med spesialisthelsetjenesten.

Årets undersøkelse inneholder nye spørsmål om bruk av en veileder for samarbeid mellom barnehagen og barnevernstjenesten. Spørsmålet lød som følger: Det er nylig blitt utarbeidet en veileder for samarbeid mellom barnehagen og barnevernstjenesten. Har det oppstått situasjoner der dere har hatt behov for å bruke denne veilederen. 22 prosent svarte bekreftende, 75 svarte benektende og 3 prosent unnlot å svare. Litt under halvparten av de som hadde vært i en slik situasjon, fant at veilederen ga meget nyttige svar, en like stor andel svarte at veilederen ga nyttige svar, men ikke på alt de lurte på, mens drøyt 10 prosent svarte at veilederen ga lite utover det de allerede visste fra før.

14 Samlet vurdering

Helt til slutt i spørreskjemaet fikk styrerne anledning til å gi en samlet vurdering av tilstanden i barnehagen. Styrerne ble presentert for i alt åtte påstander om situasjonen i barnehagen og skulle uttrykke sin enighet eller uenighet med disse. Tre av påstandene var med allerede i 2002 og 2004 (Gulbrandsen og Sundnes 2004, s. 61), mens fire påstander var nye i 2008. I 2012 tok vi med ytterligere en påstand om barnehagens vikarbudsjett. Vi vil først se på de tre spørsmålene der vi kan følge utviklingen helt fra 2002. Deretter vil vi se nærmere på de fire påstandene som var nye i 2008. Vi avslutter med den påstanden som ble tatt inn for første gang i årets undersøkelse.

Tabell 14.1 Styrernes oppfatning av barnehagens rammevilkår, Horisontal prosentuering.

		Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Ubesvart
Barnehagen har tilstrekkelig antall ansatte	2002	47	35	11	6	2
	2004	50	33	11	5	2
	2008	40	38	13	8	1
	2012	42	38	12	8	1
Barnehagens materielle standard er tilfredsstillende	2002	39	37	16	6	2
	2004	42	37	13	6	1
	2008	40	39	14	7	1
	2012	39	42	13	4	1
Barnehagens budsjett er tilfredsstillende	2002	24	35	22	18	2
	2004	28	37	20	13	2
	2008	21	34	27	17	1
	2012	17	38	24	20	2

Vi konkluderte i 2008 med at det hadde vært stor stabilitet over tid. Riktignok var det ti prosentpoeng færre styrere i 2008 enn i 2004 som er helt enig i at barnehagen hadde tilstrekkelig antall ansatte, men samtidig var flere enn før delvis enig i påstanden. Når det gjaldt styrers oppfatning av barnehagens materielle standard, var det ingen endring å spore (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 116). I 2012 var det fortsatt ingen endring i oppfatningen av barnehagens materielle standard. Det samme gjelder oppfatningen av barnehagens budsjett, selv om andelen som er helt enig i at budsjettet er tilfredsstillende, er

for nedadgående. Når det gjelder budsjettet ligger misnøyen på et klart høyere nivå enn misnøye med antall ansatte og den materielle standarden.

Allerede undersøkelsen i 2004 viste at flere styrere i private barnehager enn styrere i kommunale barnehager var fornøyd med rammevilkårene (Gulbrandsen og Sundnes 2004, s. 62). I tabell 14.2 viser vi sammenhengen mellom styrernes oppfatning av de tre påstandene og barnehagens størrelse og eierform i 2004, 2008 og 2012. Vi fant også i 2008 den samme forskjellen som vi hadde funnet i 2004 i de private barnehagers favør. Bortsett fra at styrerne i de minste barnehagene var like i synet på antall ansatte uansett om barnehagen var privat eller kommunal, viste alle andeler i 2008 høyere tilfredshet på privat enn på kommunal side. Gjennomgående var også forskjellen mellom private og kommunale størst i de største barnehagene. I 2012 finner vi fortsatt bare ett unntak fra tendensen til at styrere i private barnehager er mer tilfredse enn styrerne i kommunale, og det er i synet på budsjettssituasjonen blant styrerne i de minste barnehagene. I mellomstore og store barnehager er styrerne i private barnehager langt med tilfredse med barnehagens budsjett enn styrerne i kommunale barnehager. Det samme er tilfelle med synet på antall ansatte og barnehagens materielle standard, uansett størrelse på barnehagen.

Tabell 14.2 Prosentandelen av styrerne som er helt eller delvis enig i påstander om rammevilkår etter barnehagens eierform og størrelse. Prosent.

	Kommunal			Privat		
	< 26	26–50	> 50	< 26	26–50	> 50
2004:						
Barnehagen har tilstrekkelig antall ansatte	75	77	80	90	90	93
Barnehagens materielle standard er tilfredsstillende	66	77	75	82	86	93
Barnehagens budsjett er tilfredsstillende	69	51	55	81	72	82
2008:						
Barnehagen har tilstrekkelig antall ansatte	88	73	66	88	77	81
Barnehagens materielle standard er tilfredsstillende	70	72	71	86	83	91
Barnehagens budsjett er tilfredsstillende	53	50	46	66	63	61
2012:						
Barnehagen har tilstrekkelig antall ansatte	78	71	72	91	92	79
Barnehagens materielle standard er tilfredsstillende	80	65	71	88	95	91
Barnehagens budsjett er tilfredsstillende	61	45	39	57	70	62

I tabell 14.3 viser vi svarfordelingen med hensyn til styrernes oppfatning av de fire påstandene som var nye i 2008. I 2012 var det 85 prosent som sier seg helt enig eller delvis enig med en påstand om at barnehagens lokaler er godt egnet til barnehagedrift. I 2008 var andelen 81 prosent, men økningen er ikke statistisk signifikant. Det er som vi ser også en klar overvekt av styrere som er helt enige. 90 prosent er helt eller delvis enig i at barnehagens ansatte har tilstrekkelig kompetanse om barns språkutvikling, men her er de delvis enige i klar overvekt i forhold til de helt enige. I 2008 var 84 prosent helt eller delvis enig i denne påstanden. Vi finner nærmest identisk fordeling i synet på de ansattes kompetanse om språkstimulering. Andelen som er helt enig har økt fra 23 prosent i 2008 til 30 prosent i 2012. Det er også litt flere i 2012 enn i 2008 som var helt enig i at de ansatte hadde tilstrekkelig kompetanse om barn under tre år. Andelen helt enig var 32 prosent i 2008.

Tabell 14.3 Styrernes oppfatning av barnehagens lokaler og de ansattes kompetanse. Horisontal prosenttuering. 2008 og 2012.

		Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Ubesvart
2008	Barnehagens lokaler er godt egnet til barnehagedrift	48	33	14	3	1
2012		53	32	11	4	*
2008	Barnehagens ansatte har tilstrekkelig kompetanse om barns språkutvikling	25	59	12	2	1
2012		31	59	9	1	*
2008	Barnehagens ansatte har tilstrekkelig kompetanse om språkstimulering	23	61	13	2	1
2012		30	58	11	*	*
2008	Barnehagens ansatte har tilstrekkelig kompetanse om barn under tre år	32	52	11	2	3
2012		38	49	11	*	2

* < 0,5 prosent.

I tabell 14.4 viser vi hvordan oppfatningene om de tre påstandene er fordelt etter størrelse og eierform. Andelen som er helt eller delvis enig i påstanden om lokalenes egnethet øker med økende barnehagestørrelse. Uansett størrelse er også styrerne i private barnehager mer fornøyd enn styrerne i kommunale.

Dette resultatet er det samme som vi fant i 2008 (Winsvold og Gulbrandsen, 2009, s. 118). Når det gjelder vurderingen av de ansattes kompetanse med språkutviklingen og språkstimulering, ser vi ingen forskjell mellom kommunale og private barnehager, og det er heller ikke noen nevneverdige forskjeller etter størrelse. Størrelsen hadde en viss betydning i 2008. Når det gjelder kompetanse om de minste barna, viser tabellen kun én forskjell, nemlig en prosentdiffranse på 9 prosentpoeng mellom de minste kommunale og de minste private barnehagene. Det er de minste kommunale som her skiller seg ut fra de øvrige barnehagene.

Tabell 14.4 Prosentandelen av styrerne som er helt eller delvis enig i påstander om lokalenes egnethet og de ansattes kompetanse etter barnehagens eierform og størrelse. 2012.

	Kommunal			Privat		
	<26	26–50	> 50	<26	26–50	> 50
Barnehagens lokaler er godt egnet til barnehagedrift	74	66	83	91	94	94
Barnehagens ansatte har tilstrekkelig kompetanse om barns språkutvikling	85	89	88	86	92	95
Barnehagens ansatte har tilstrekkelig kompetanse om språkstimulering	83	86	88	86	92	93
Barnehagens ansatte har tilstrekkelig kompetanse om barn under tre år	72	85	88	84	92	91

Vi tok i 2012 også med en påstand om barnehagens vikarbudsjett. Som vi ser av tabell 14.4, finner vi her en fordeling som er ganske lik oppfatningen av budsjettet generelt. Dette er ikke overraskende, men styrker mistanken om at det er en betydelig misnøye med de økonomiske rammebetingelser.

Tabell 14.4 Vurdering av barnehagenes vikarbudsjett. 2012

		Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Ubesvart
2012	Barnehagens vikarbudsjett er tilfredsstillende	21	30	24	24	1

Tilfredsheten med vikarbudsjettet er størst i de minste barnehagene og i de barnehagene som eies av private. Tabell 14.5 viser tilfredshet med vikarbudsjettet i barnehager med ulikt eierskap og ulik størrelse. Uansett størrelse er styrernes tilfredshet med vikarbudsjettet klart større i private enn i kommunale barnehager. Dette funnet passer bra med hva vi tidligere vet om

oppfatningene omkring de økonomiske rammebetingelser, men det noe overraskende er at fordelingene av slike oppfatninger ikke synes å ha endret seg som følge av den store omleggingen av finansieringsformen.

Tabell 14.5 Andel styrere som er meget fornøyd med barnehagens vikarbudsjett etter barnehagens størrelse og eierform. 2012

< 26		26-50		> 50	
Kommunal	Privat	Kommunal	Privat	Kommunal	Privat
22 %	32 %	10 %	35 %	9 %	27 %
(54)	(76)	(97)	(113)	(161)	(136)

I undersøkelsene fra 2002 og 2004 oppsummerte vi resultatene i en sammensatt additiv indeks med en variasjonsbredde fra 0 til 32, alt avhengig av hvor mange tiltak som var på plass i den enkelte barnehage. I den indeksen som da ble brukt var det imidlertid tatt med to spørsmål som ikke ble stilt i 2008. I 2008 konstruerte vi en indeks basert på de spørsmålene som var felles i 2004 og 2008, og det er også disse spørsmålene vi har brukt for å konstruere en indeks i 2012. Ved hjelp av indeksen vil vi klassifisere hver barnehage etter hvorvidt hvert av de følgende 30 kriterier er oppfylt eller ikke:

1. Barnehagen gjennomfører medarbeidersamtale med sine ansatte minst én gang per år.
2. Barnehagen har interne opplæringstiltak.
3. Barnehagen har eget opplæringsbudsjett.
4. Barnehagen har nedskrevne rutiner for å informere nye foreldre om barnehagens innhold og arbeidsmåter.
5. Barnehagen har nedskrevne rutiner for å informere nye barn om barnehagens innhold og arbeidsmåter.
6. Barnehagen har nedskrevne rutiner for å informere nyansatte om barnehagens innhold og arbeidsmåter.
7. Barnehagen har nedskrevne rutiner for behandling av løpende informasjon til foreldre.
8. Barnehagen har nedskrevne rutiner for behandling av løpende informasjon fra foreldre.
9. Barnehagen har foreldresamtale minst to ganger per år.

10. Barnehagen arrangerer foreldremøte minst to ganger per år.
11. Det avholdes møte i samarbeidsutvalget minst to ganger per år.
12. Barnehagen har gjennomført brukerundersøkelse blant foreldre.
13. Barna deltar mye eller noe i vurderingsarbeidet.
14. Foreldre deltar mye eller noe i vurderingsarbeidet.
15. Barna deltar ganske mye eller noe i planleggingen av barnehagens innhold og aktiviteter.
16. Foreldre deltar ganske mye eller noe i planleggingen av barnehagens innhold og aktiviteter.
17. Barnehagens uteområder er godkjent etter Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr.
18. Barnehagens fysiske miljø er tilrettelagt for alle barn.
19. Barnehagen er godkjent etter Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler.
20. Barnehagen har utarbeidet eller holder på med å utarbeide en plan for internkontroll.
21. Barnehagen har utarbeidet en plan for systematisk ettersyn og vedlikehold.
22. Barnehagen har årlig inspeksjon fra Brannvesenet.
23. Eier har fastsatt retningslinjer for lokaltilpasning av Rammeplanen.
24. Eier har utarbeidet planer for opplæring eller etterutdanning for de ansatte.
25. Barnehagen har satt i verk tiltak for opplæring eller etterutdanning for de ansatte.
26. Barnehagen har fått kommunale midler til utviklingsarbeid.
27. Barnehagens årsplan sendes til kommunen (bydelen).
28. Barnehagen får tilbakemelding på årsplanen fra kommunen (bydelen).
29. Kommunen (bydelen) gir de ansatte i barnehagen tilbud om å få delta i opplæringstiltak.
30. Barnehagen har hatt tilsynsbesøk fra kommunen det siste barnehageåret.

Tabell 14.6 viser hvordan barnehagene er fordelt på indeksen ut fra grenseverdiene for hvert desil. Som vi ser av tabellen, lå nivået i 2008 litt høyere enn i 2004. Med unntak av de to laveste desiler, lå gjennomgående verdiene i 2008 ett poeng over verdiene i 2004. Med unntak av de to høyeste desiler, ligger alle verdier i 2012 over verdiene fra 2008. Denne gang er endringen størst for de to laveste desilene. Variasjonsbredden er altså blitt redusert, noe som betyr at barnehagene er blitt mer like.

Tabell 14.6 Barnehagenes fordeling på en samlet indeks for kvalitetskriterier. Øvre grenseverdi for deciler.

	1. desil	2. desil	3. desil	4. desil	5. desil	6. desil	7. desil	8. desil	9. desil
2004	16	18	19	20	21	22	23	24	26
2008	16	18	20	21	22	23	24	26	27
2012	18	20	21	22	23	24	25	26	27

I tabell 14.7 viser vi fordelingen på den samlede indeksen etter eierform og størrelse, både i 2004 og 2008. Vi har her gjengitt tabellen fra 2004, uten å justere indeksen for de to spørsmålene som er tatt ut. Tallene for 2004 i tabellen viser derfor resultatene for en indeks der det er mulig å oppnå 32 poeng, og de enkelte barnehagers skåre var ganske høy på de to indikatorene som er utelatt i den indeksen som måler situasjonen i 2008 (Gulbrandsen og Sundnes 2004, s. 91). Likevel var ikke verdiene i 2008 vesentlig lavere enn i 2004.

Tabell 14.7 Barnehagenes fordeling på en samlet indeks for kvalitetskriterier etter størrelse og eierform.

	< 26		26– 50		> 50	
2004*	Kommune	Privat	Kommune	Privat	Kommune	Privat
1. decil (10 %)	15	14	18	15	19	18
1. kvartil (25 %)	18	17	20	18	22	20
Median (50 %)	21	20	23	21	24	23
3. kvartil (75 %)	24	23	25	24	27	25
9. decil (90 %)	26	25	27	26	28	27
Antall:	(108)	(105)	(160)	(101)	(145)	(82)
2008**	Kommune	Privat	Kommune	Privat	Kommune	Privat
1. decil (10 %)	13	12	17	17	19	18
1. kvartil (25 %)	16	15	21	19	21	21
Median (50 %)	21	19	23	22	24	23
3. kvartil (75 %)	24	23	25	25	26	25
9. decil (90 %)	25	24	27	26	27	27
Antall:	(89)	(91)	(109)	(92)	(171)	(140)
2012**	Kommune	Privat	Kommune	Privat	Kommune	Privat
1. decil (10 %)	15	17	18	17	19	20
1. kvartil (25 %)	17	19	21	19	22	22
Median (50 %)	21	22	24	22	24	24
3. kvartil (75 %)	24	24	26	25	26	25
9. decil (90 %)	25	26	28	26	28	28
Antall:	(54)	(76)	(99)	(114)	(163)	(138)

*Indeks basert på 32 indikatorer.

** Indeks basert på 30 indikatorer.

Skal vi sammenlikne 2008 og 2012, er resultatet avhengig av hvilken ende av skalene vi sammenlikner. Ser vi på fjerdeparten med lavest verdi på indeksen, har økningen vært størst i de minste barnehagene, uansett eierform. Det betyr at det er de minste barnehagene som kan vise til størst framgang på dette målet mellom 2008 og 2012.

15 Avsluttende kommentarer

Dette er først og fremst en undersøkelse av de aspekter ved barnehagekvalitet som kalles strukturell kvalitet. Kvalitet vil også kunne bedømmes av ulike aktører med ulike ståsted og interesser. I denne undersøkelsen er det et representativt utvalg av barnehagestyrere som vurderer den barnehagen de leder. Dette er også en undersøkelse om endring. For mange av temaene følger vi utviklingen fra 2002, for de øvrige fra 2008.

Det er fjerde gang vi gjennomfører en slik undersøkelse. De tre siste undersøkelsene har vært gjennomført samtidig med at store og viktige endringer har vært på gang. Undersøkelsen i 2004 kom like etter barnehageforliket. Dette forliket førte til en vekst av barnehagesektoren som vi aldri hadde opplevd tidligere, og aldri vil oppleve igjen. Undersøkelsen i 2008 ble gjennomført mens denne veksten fortsatt var på sitt høyeste nivå. I 2011 fikk vi en stor endring av barnehagene finansiering, fra statlige øremerkede tilskudd til kommunal finansiering der barnehagene må vurderes sammen med andre velferdstjenester. Da siste undersøkelse ble gjennomført, hadde den nye finansieringsordningen vært virksom i drøyt halvannet år.

Undersøkelsene er ikke spesielt designet for å speile disse viktige politisk, administrative endringene. Men samtidig vil de være et bakteppe for de endringer vi kan påvise. Og endringer har det vært. Sett under ett viser de fire undersøkelsene en endring mot at stadig mer av de strukturelle ramme-faktorer er på plass eller er i bedring. Det går kanskje ikke så hurtig, men retningen på endringene er udiskutabel. Til tross for sterkt vekst, og et endret finansieringssystem, var situasjonen vi avdekket i 2008 bedre enn i 2004, og situasjonen i 2012 igjen litt bedre enn i 2008. Det er nok særlig innenfor den privateide del av barnehagesektoren at skepsisen til kommunal finansiering har vært mest utbredt. Men samtidig var tilfredsheten med rammebetingelsene større blant styrerne i de privateide barnehagene enn i de kommunale. Dette endret seg ikke med et nytt finansieringssystem.

Gjennomgående er spørsmålene i undersøkelsene analysert ut fra barnehagenes størrelse og eierform. Et gjennomgående trekk, fra område til område, er at forklaringskraften til disse to variablene er redusert. Dette indikerer at strukturelle ulikheter er redusert, og at barnehagenesektoren har beveget seg mot å gi barna et mer likeverdig tilbud.

Summary

This study primarily targets the structural aspects of day care centre quality. Quality assessments will normally both be dependent on, and influenced by, the specific group that carries out the assessment. In this study we analyse the answers given by the day care centre managers. It is also a study of change, as we have tracked development from 2002 and 2008, respectively.

The size of the day care centres, as measured by number of enrolled children, is information we do not find in official statistics on day care centres. Between 2002 and 2008 the centres showed a considerable growth. Newly established centres were primarily bigger than centres established earlier, but also centres established before 2004 had more children enrolled in 2008 than they had in 2004. Between 2004 and 2008 the median value of children enrolled increased from 37 to 46 children. In 2012, the median value has increased to 47 children. Both the smallest and the largest centres have more children enrolled in 2012 than they had in 2008.

This 2012 study shows a strong stability among child care staff. Compared to 2008, a higher frequency of day care centre managers have been employed in the same centre for at least five years than found earlier. In more than a third of the centres, none of the staff had quit their job during the last year (between August, 2011 and June, 2012). Turnover rates were slightly lower in 2011-2012 than in 2007-2008. Staff stability is now slightly higher among pre-school teachers compared to staff without such education.

Despite seeing an increase in exemptions from the educational requirements, we find a higher proportion of preschool teachers in 2012 than in 2008. The strongest increase is found in the smallest centres. Although the increase in proportion of male day care workers is unsubstantial, the distribution of men working within child care has increased. From 2008 to 2012, the proportion of centres with at least one male kindergarten teacher increased from 16 to 22 per cent. The percentage of centres with at least one male assistant increased from 34 to 40 per cent, while centres with at least one male employee within the group labelled as 'other staff' increased from 16 to 30 per cent. In 2002, 33 per cent of the

centres employed at least one male employee. In 2012, this percentage has increased to 57 per cent.

With the exception of the thematic field «day care centres as a cultural arena», we see in 2012 a higher proportion of the centres reporting that they are focusing considerably on the five other thematic fields from the chapter “Care, play and learning” in the national Curriculum. At the same time, we find a smaller increase in pedagogical work related to ‘linguistic competence’ and ‘learning’ compared to the areas of ‘play’ and ‘social competence’. This shows that the traditional values within the Norwegian kindergarten tradition remain consistent, and we do not find any shift towards values more prevalent in schools. But at the same time, the subject area «Communication, language and text» is the subject area among six others in the Curriculum which is given the most attention. This represents a strong increase since 2002. In 2012, the centres have worked with all subject areas in the Curriculum more often than they did in 2008. If such a broad use of the Curriculum is a structural condition for content quality, then there has indeed been an improvement in the period from 2008 to 2012.

In 2012 almost all centres have formalised the exchange of information between the parents and the centre. All surveys until 2008 showed that the occurrence of formalised information measures depended on the size and the ownership of the centres. This is no longer the case in 2012. The occurrence of such measures has most strongly been increased within the private centres

The mapping of children’s well-being and development is still most often done by observation. We find increased use of child interviews, praxis stories and systematic dialogues. Nevertheless, these methods still remain utilised less frequently compared to the use of observation.

Since 2002, an even greater part of the centre owners have established a common system for quality assurance of their centres. There has also been an increase of the measures of training and further education initiated at the local centres. This is primarily the case for the private centres, and also most common among the biggest centres. However, the difference between the small and the large centres has decreased over time, making the centres more alike.

In 2008, we concluded with regard to collaboration between the centres and the municipality in the role as local day care centre authority, that we did not find the same improvement here as in the other investigated areas. This was the case both for inspection visits and for contact between the centres and the municipality. Centres owned by the municipality reported more frequent contact than private centres. However, almost all municipalities offered their employees in all centres extra training. Compared to 2008, the declining tendency in the occurrence of inspection visits has stopped, and the differences in amount of contact between municipally owned centres and the municipality, versus privately owned centres and the municipality, have been reduced.

According to the managers, the presence of bullying is approximately at the same level as reported in earlier surveys. The most frequent method to prevent bullying is still the programme «You and I and the two of us,» developed by Kari Lamer. However, the programme “Step by step» has been growing in popularity and is now used almost as often as Lamer’s programme. We also take note of an increased use of custom programmes initiated and developed at the local level. This could be an indication of conscious effort to tackle the problems related to bullying by tailoring programmes to their own specific needs.

Day care centres are most commonly organised in sections or units. 79 per cent of the centres are organised this way, while 13 per cent report that their centre is not divided into sections or units. These units are usually divided by age.

In 2008, 60 per cent of the centres had established formal routines for assessing the children’s language development. A third had no regular routines for doing this, and only assessed children who appeared to have special needs. In 2012, this is even more prominent. However, compared to 2008, such assessments are now less likely to be performed by uneducated staff.

Concerning measures related to easing the transition between day care and elementary school, we have observed important changes since 2004. In 2004, 72 per cent of the centres employed such measures for the five-year olds. In 2012, we find these measures established in nearly all centres. There

has also been an increase in the establishment of routines on the municipal level for cooperation between centres and schools. The same is the case for transfer of knowledge between the centres and the schools. School preparing measures are still more common in centres owned by the municipality than in private centres, but less so compared to 2008.

55 percent of the centres report having at least one child with reduced functional ability, the same as in 2008. Still, these children are more commonly present in municipal centres than in private centres. More than 90 percent of these centres received additional funding to strengthen their staff. Nevertheless, 43 per cent of the managers still considered the services they provided for this particular group of children to be unsatisfactory, and not in accordance with these children's needs. Almost all centres have established routines for contact between the centre and the psychological and practical pedagogical service (PP-tjenesten). Compared to 2008, a higher proportion of the centres have established routines for contact with the Child welfare and the public health centres.

The vast majority of centre managers fully or partly agree that their centres are sufficiently staffed and that material standards are met. However, there is a higher degree of dissatisfaction with the financial framework conditions. Managers in private centres are more satisfied than managers in centres owned by the municipality. This has been persistent since 2002. The vast majority also agree that their staff has the necessary training to perform their duties. In this respect, there is no significant difference between private and municipal day care centres.

Litteratur

- Aukrust, Vibeke Grøver (2005). *Tidlig språkstimulering og livslang læring: en kunnskapsoversikt*.
- Bae, Berit (2009): Utvikling av barnehagepersonalets relasjonelle praksis – samarbeid mellom teori og praksis. *Tidsskriftet FOU i praksis* 3 (1), 21-36
- Barne- og familiedepartementet (2005): *Klar, ferdig, gå. Tyngre satsing på de små*. Rapport fra arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagesektoren. BFD. Mars 2005
- Bjørklund, Tor (2001): Det første stortingsvalg i det 21. århundre. *Nytt norsk tidsskrift* 18(4). s. 343–356.
- Borg, Elin, Inger-Hege Kristiansen og Elisabeth Backe-Hansen (2008): *Kvalitet og innhold i norske barnehager. En kunnskapsoversikt*. NOVA-rapport nr 6/08
- Bratterud, Åse, Ellen Beate H. Sandseter og Monica Seland (2012): *Barns trivsel og medvirkning i barnehagen. Barns, foreldre og ansattes perspektiver*, Barnevernets utviklingssenter i Midt Norge. Rapport 21/2012
- Gulbrandsen, Lars (2002): *Kvalitetssatsing i norske barnehager. Statusrapport midtveis*. Oslo: NOVA. Temahefte 2/02.
- Gulbrandsen, Lars og Anita Sundnes (2004): *Fra best til bedre? Kvalitetssatsing i norske barnehager. Statusrapport ved kvalitetssatingsperiodens slutt*. NOVA-rapport 9/04.
- Gulbrandsen, Lars (2005): Data og statistikk i barnehagesektoren. I: *Klar, ferdig, gå! Tyngre satsing på de små*! Rapport fra arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagesektoren. BFD. Mars 2005.
- Gulbrandsen, Lars (2008): *Hva med de andre? Barnehageansatte som ikke er førskolelærere*. NOVA-notat 1/08
- Gulbrandsen, Lars (2009): *Førskolelærere og barnehageansatte*. NOVA Notat 4/09.
- Havnes, Tarjai & Magne Mogstad (2011): No child left behind. Subsidized child care and children's long run outcomes. *American Economic Journal: Economic Policy*, 3(2), 97-129
- Hundeide, Karsten (1996): *Åtte temaer for godt samspill*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Lamer, Kari (1997): *Du og jeg og vi to!* Oslo: Universitetsforlaget.

Løge, Inger Kristine, Inge Bø, Heidi Omdal, Arlene Arstad Thorsen. 2003. *Hva skjer ved overgangen barnehage – skole? "Tverrfaglig samarbeid rundt skolestart" teori og evaluering*. Stavanger: Senter for atferdsforskning. Høgskolen i Stavanger. Rapport 2/03.

Løvgren, Mette (2012): *Meistring av førskulelærarrolla i eit arbeidsfelt med lekmannspreg (MAFAL) – En frekvensrapport*, Senter for profesjonsstudier, Høgskolen i Oslo og Akershus. Arbeidsnotat 1/2012

Kristensen, Marit Økland (2008) *Kampen om mobbebegrepet: En diskursanalyse av begrepet mobbing i barnehagen*. Bergen: Det psykologiske fakultetet, Universitetet i Bergen.

Kunnskapsdepartementet (2008) *Fra eldst til yngst. Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole*. Veileder.

Kunnskapsdepartementet (2011): *Vurdering av verktøy som brukes til å kartlegge barns språk i norske barnehager*. Rapport fra Ekspertutvalg nedsatt av Kunnskapsdepartementet 2010/2011

Midtsand, Margrethe, Brit Monstad og Frode Søbstad (2004): *Tiltak mot mobbing starter i barnehagen*. Trondheim: Dronning Mauds Minnes Høgskole. DMMHs publikasjonsserie nr. 2/2004.

Moser, Thomas, Bettina Dudas, Turid Thorsby Jansen og Mari Pettersvold (2006): *Etter- og videreutdanning i barnehagesektoren – kartlegging av tilbud og etterspørsel. Delrapport 2: Styreres (daglige lederes) vurderinger av kompetanseutvikling, etter- og videreutdanning*. Høgskolen i Vestfold. Rapport 4/2006

NOU 2010:8 *Med forskertrang og lekelyst. Systematisk pedagogisk tilbud til alle førskolebarn*.

NOU 2012:1 *Til barnas beste. Ny lovgivning for barnehagene*

Pettersen, Reidar J. (red.) (1997): *Mobbing i barnehagen*. Oslo: SEBU forlag.

Retvedt, Ole, Tove Skoug og Solveig F. Aasen (1999): *Erfaringer med innføring av Rammeplan for barnehagen*. 1999: Oplandske Bokforlag.

Riksen-Walraven, Marianne (2008): *Child care from 0 to 3 in The Netherlands: recent empirical research*. Working paper for the Conference Research on children under 3 in Early childhood care and education in Europe, Paris, June 23–24

Riksrevisjonen (2009): *Riksrevisjonens undersøkelse av styring og forvaltning av barnehagetjenestene*. Dokument nr 3:13 (2008-2009).

Sandve, Anne Ma (2001): *Vi har en plan. Om barns plass i kvalitetsdiskursen. Kritisk analyse av styringsdokumenter på 90-tallet*. HiO-hovedfagsrapport nr. 1.

Statistisk sentralbyrå (2005): *Barnehager 2003*. NOS D 328

St. meld. nr. 27 (1999–2000): *Barnehage til beste for barn og foreldre*.

Søbstad, Frode (2002): *Jaktstart på kjennetegn ved den gode barnehagen. Første rapport fra prosjektet «Den norske barnehagekvaliteten»*. Trondheim: Dronning Mauds Minnes Høgskole. DMMHs publikasjonsserie nr. 2/2002.

TNS Gallup (2003) *Gallupmagasinet*, nr. 2.

TNS Gallup (2008): *Tilfredshet med barnehagetilbudet. Spørreundersøkelse blant foreldre med barn i barnehage*

Utdannings- og forskningsdepartementet (2002): *Manifest mot mobbing*. Oslo.

Vassenden, Anders, Janne Thygesen, Stian Brosvik Beyer, Marit Alvestad og Gerd Abrahamsen (2011): *Barnehagens organisering og strukturelle faktorerens betydning for kvalitet*. Rapport IRIS - 2011/029

Winsvold, Aina og Lars Gulbrandsen (2009): *Kvalitet og kvantitet. Kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst*. NOVA-rapport 2/09

Østrem, Solveig, Harald Bjar, Line Rønning Føsker, Hilde Dehnæs Hogsnes, Turid Thorsby Jansen, Solveig Nordtømme og Kristin Rydjord Tholin (2009): *Alle teller mer. En evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart*. Høgskolen i Vestfold, Rapport 1/2009

Appendiks 1: Følgerev og spørreskjema

«GallupID»
«Foretaksnavn»
«Adresse»
«Postnr» «Poststed»

Oslo, september 2012

Til barnehagen ved styrer/daglig leder

UNDERSØKELSE AV KVALITET I BARNEHAGER

Du har nå mottatt et spørreskjema om kvalitet i barnehager. Barnehagesektoren har hatt en sterk vekst i de senere år, og siden den forrige landsdekkende undersøkelsen om kvalitet i barnehager ble gjennomført høsten 2008, har mer enn 20 000 flere barn fått barnehageplass. Over halvparten av denne veksten har bestått av barn under tre år.

Kunnskapsdepartementet skal neste år fremlegge en stortingsmelding om barnehagene, og har i den forbindelse engasjert forskningsinstituttet NOVA for å gjennomføre en ny undersøkelse av kvaliteten i barnehagene. Undersøkelsen bygger på de tre tilsvarende undersøkelsene som NOVA gjennomførte i 2002, 2004 og 2008. De fleste spørsmålene fra disse blir nå gjentatt, slik at det blir mulig å følge utviklingen gjennom en 10-års periode der sektorens vekst har vært større enn noen gang. NOVA samarbeider med TNS Gallup, som har ansvaret for den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen.

Din barnehage er trukket ut som en av i alt 1000, som er invitert til å delta i undersøkelsen. Barnehagene er trukket helt tilfeldig fra Pedlex sine adresselister over barnehager. For at resultatene skal være pålitelige er det viktig at så mange som mulig avgir svar. Benytt derfor denne anledningen til å informere oss om hvilke sider ved barnehagene hvor kvaliteten er god, og om hvilke områder som kan forbedres. En best mulig beskrivelse av dagens situasjon er en forutsetning for å kunne avgjøre hvor det skal satses mer i årene som kommer.

Vi håper du finner tid til å fylle ut skjemaet slik at også forholdene i din barnehage teller med når helhetsbildet skal vurderes. **NB:** Det er fint om du returnerer det utfylte skjemaet i den vedlagte svarkonvolutten så snart som mulig, helst innen 7 dager.

Spørsmålene kan også besvares elektronisk på internett. Dersom du ønsker dette, går du inn på følgende nettside og skriver inn ditt brukernavn og passord:

Adresse: www.tns-gallup.no/Barnehager2012
Brukernavn: «userid»
Passord: «password»

Eventuelle tekniske problemer kan meldes på epost til: audun.fladmoe@tns-gallup.no

Rapporten skal være ferdig i løpet av året, og du kan lese den på NOVAs hjemmeside: <http://www.nova.no/>. Du er garantert full anonymitet. Ansatte ved NOVA og TNS Gallup som skal innhente og behandle data har taushetsplikt, og data vil bli anonymisert straks TNS Gallup har registrert at en barnehage har svart. Opplysninger om den enkelte barnehage vil verken tilflytte Kunnskapsdepartementet eller andre.

Dersom du har spørsmål om undersøkelsen, ta gjerne kontakt med prosjektleder Lars Gulbrandsen, epost: lars.gulbrandsen@nova.no, telefon: 22 54 12 84 / 92 48 32 41, eller vitenskapelig assistent Erik Eliassen, epost: erik.s.eliassen@gmail.com, telefon: 92 80 61 72.

På forhånd tusen takk for hjelpen,

Lars Gulbrandsen
Forsker ved NOVA og prosjektleder

UNDERSØKELSE AV KVALITET SARBEID I DEN ENKELTE BARNEHAGE

Skjema fylles ut av barnehagens styrer (daglig leder).

OM BARNEHAGEN OG DENS ANSATTE

1 Antall barn i barnehagen?

 Barn (ett tall i hver rute)

2 Hvilket år ble barnehagen startet?

 År (Skriv årstall med 4 siffer)

3a Hvem eier barnehagen?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Kommunen
- ☐ Privat eier
- ☐ Annen eier

3b Hvis det er private eller andre eiere, hvordan er barnehagens eierform?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Forening
- ☐ Aksjeselskap
- ☐ Stiftelse
- ☐ Ansvarlig selskap
- ☐ Samvirke/andelslag
- ☐ Eneeierforetak
- ☐ Annet

Spørsmål om styrer

4.1.a Styrers kjønn

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Mann
- ☐ Kvinne

4.1.b Har styrer fullført førskolelærerutdanning?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei

4.1.c Har styrer annen pedagogisk utdanning enn førskolelærerutdanning?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei

Hvis styrer ikke har en fullført førskoleutdanning

4.2.a Er styrer under utdanning for å bli førskolelærer?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei

4.2.b Har styrer dispensasjon fra utdanningskravene?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei

Spørsmål om pedagogiske leder(e)

4.3.a Antall kvinner og menn

 Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

4.3.b Antall med fullført førskolelærerutdanning

 Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

4.3.c Antall med annen utdanning og videreutdanning i barnepedagogikk

 Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

4.3.d Antall som er under utdanning for å bli førskolelærer

 Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

4.3.e Antall med dispensasjon fra utdanningskravene

 Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

Spørsmål om assistenter

4.4.a Antall kvinner og menn

Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

4.4.b Antall med fullført
førskolelærerutdanning

Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

4.4.c Antall som er under utdanning for å bli
førskolelærer

Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

4.4.d Antall med fagarbeiderutdanning

Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

Annet personale

4.5.a Antall kvinner og menn

Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

4.5.b Antall med fullført
førskolelærerutdanning

Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

4.5.c Antall som er under utdanning for å bli
førskolelærer

Kvinner (ett tall i hver rute)

Menn (ett tall i hver rute)

Spørsmål om ansatte totalt

5a Hvor mange ansatte har sluttet i løpet av
forrige barnehageår (dvs. 2011-2012)?

(ett tall i hver rute)

5b Hvor mange av de som sluttet hadde
førskolelærerutdanning?

(ett tall i hver rute)

6 Hvor lenge har du vært styrer i denne
barnehagen?

Merk: Sett ett kryss

☐ Mindre enn ett år☐ Ett til to år☐ To til fire år☐ Fem til åtte år☐ Mer enn åtte år7 Gjennomfører barnehagen
medarbeidersamtale med sine ansatte
minst en gang per år?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja☐ Nei8 Har barnehagen noen former for interne
opplæringstiltak?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja☐ Nei9 Har barnehagen eget
opplæringsbudsjett?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja☐ NeiOM BARNEHAGENS INNHOLD
(OPPFØLGING AV RAMMEPLANEN)10 Har dere i inneværende år arbeidet
systematisk med ett eller flere av disse
seks temaområdene fra kapitlet om
Omsorg, lek og læring?

Merk: Sett ett kryss på hver linje

	Arbeidet lite med	Arbeidet noe med	Arbeidet ganske mye med
Omsorg	☐	☐	☐
Lek	☐	☐	☐
Læring	☐	☐	☐
Sosial kompetanse	☐	☐	☐
Språklig kompetanse	☐	☐	☐
Barnehagen som kulturarena	☐	☐	☐

11 Har dere i inneværende år arbeidet systematisk med ett eller flere av de syv fagområdene i Rammeplanen?

Merk: Sett ett kryss på hver linje

	Arbeidet lite med	Arbeidet noe med	Arbeidet ganske mye med
Kommunikasjon, språk og tekst	☐	☐	☐
Kropp, bevegelse og helse	☐	☐	☐
Kunst, kultur og kreativitet	☐	☐	☐
Natur, miljø og teknikk	☐	☐	☐
Etikk, religion og filosofi	☐	☐	☐
Nærmiljø og samfunn	☐	☐	☐
Antall, rom og form	☐	☐	☐

OM BARNEHAGENS ARBEIDSMÅTER

12 Har barnehagen nedskrevne rutiner for å behandle informasjon til nye brukere og ansatte?

Merk: Sett ett kryss på hver linje

	Ja	Nei
Barnehagen har nedskrevne rutiner for å informere nye foreldre om barnehagens innhold (som for eksempel velkomstskriv, årsplan) og arbeidsmåter	☐	☐
Barnehagen har nedskrevne rutiner for å informere nye barn om barnehagens innhold og arbeidsmåter (som for eksempel velkomstskriv, primærkontakt)	☐	☐
Barnehagen har nedskrevne rutiner for å informere nyansatte om barnehagens innhold og arbeidsmåter	☐	☐

13 Hva foreligger av formalisert kontakt mellom barnehagen og foreldrene?

Merk: Sett ett kryss på hver linje

	Ja	Nei
Barnehagen har foreldresamtale minst to ganger per år	☐	☐
Barnehagen arrangerer foreldremøte minst to ganger per år	☐	☐
Det avholdes møte i samarbeidsutvalget minst to ganger per år	☐	☐
Barnehagen har nedskrevne rutiner for løpende informasjon til foreldre	☐	☐
Barnehagen har nedskrevne rutiner for behandling av løpende informasjon fra foreldre	☐	☐

14 Hva slags metoder benytter barnehagen for å kartlegge barnas trivsel og utvikling?

Merk: Sett ett kryss på hver linje

	Brukes ganske mye	Brukes en del	Brukes lite	Brukes ikke
Observasjon	☐	☐	☐	☐
Barneintervju	☐	☐	☐	☐
Praksisfortellinger	☐	☐	☐	☐
Systematiske samtaler	☐	☐	☐	☐
Pedagogisk dokumentasjon	☐	☐	☐	☐
Annet	☐	☐	☐	☐

15 Gjennomfører barnehagen brukerundersøkelse blant foreldre?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja, hvert år
- ☐ Ja, hvert annet eller tredje år
- ☐ Ja, men på ad hoc basis
- ☐ Nei, ikke i løpet av de siste 3 – 4 årene

16 Årsplanen skal gi informasjon om hvordan barnehagelovens bestemmelser om innhold skal følges opp, dokumenteres og vurderes. Hvem deltar i vurderingsarbeidet?

Merk: Sett ett kryss på hver linje

	Deltar mye	Deltar noe	Deltar lite	Deltar ikke
Barn	☐	☐	☐	☐
Foreldre	☐	☐	☐	☐
Personale	☐	☐	☐	☐
Barnehageeier	☐	☐	☐	☐
Kommunal myndighet	☐	☐	☐	☐

17 Har barnehagen skriftlige rutiner eller regler for hvordan resultatene fra vurderingene skal brukes i den påfølgende årsplan?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei

18 Deltar foreldre og barn i planlegging av barnehagens innhold og aktiviteter?

Merk: Sett ett kryss på hver linje

	Deltar mye	Deltar noe	Deltar lite	Deltar ikke
Foreldre	☐	☐	☐	☐
Barn	☐	☐	☐	☐

OM BARNEHAGENS BYGNINGER OG UTEOMRÅDER

- 19** Er barnehagens uteområder godkjent etter Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 20** Er barnehagen godkjent etter Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 21** Er barnehagens fysiske utemiljø tilrettelagt for alle barn og aldersgrupper?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 22** Er barnehagens fysiske innemiljø tilrettelagt for alle barn og aldersgrupper?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 23** Har barnehagen utarbeidet eller holder på med å utarbeide en plan for internkontroll?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 24** Har barnehagen utarbeidet en plan for systematisk ettersyn og vedlikehold?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 25** Er det siste år foretatt eller planlagt større forbedringer/påkostninger utover normalt vedlikehold?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 26** Har barnehagen årlig inspeksjon fra Brannvesenet?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

OM SAMARBEID MELLOM BARNEHAGEN OG BARNEHAGENS EIER

- 27** Har eier fastsatt retningslinjer for lokal tilpasning av rammeplanen?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 28** Har eier et felles system for kvalitetssikring av barnehager?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 29** Har eier et felles system for kvalitetssikring av alle sine tjenester?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 30** Har eier utarbeidet planer for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

- 31** Har barnehagen satt i verk tiltak for opplæring eller etterutdanning for de ansatte?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

OM SAMARBEID MELLOM BARNEHAGEN OG KOMMUNEN (BYDELEN) SOM BARNEHAGEMYNDIGHET

- 32** Har barnehagen søkt om kommunale midler til utviklingsarbeid?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja, og har fått midler
☐ Ja, men har ikke fått midler
☐ Nei, har ikke søkt

33 Sendes barnehagens årsplan til kommunen (bydelen)?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja

☐ Nei → Gå til 35

34 Får barnehagen noen tilbakemelding fra kommunen (bydelen)?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja

☐ Nei

35 Gir kommunen (bydelen) de ansatte i barnehagen tilbud om å få delta i opplæringstiltak?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja

☐ Nei

36 Har barnehagen hatt tilsynsbesøk fra kommunen det siste barnehageåret?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja

☐ Nei

37 Hva foreligger av formalisert kontakt mellom barnehagen og kommunen / bydelen?

Merk: Sett ett kryss på hver linje

	Ja	Nei
Kommunen innkaller barnehagen til kontaktmøte minst en gang pr. år	☐	☐
Barnehagen mottar veiledning fra kommunen	☐	☐
Kommunen stiller krav om at barnehagen rutinemessig informerer om barnehagens personalsituasjon	☐	☐

40 Er det iverksatt tiltak for å lette overgangen fra barnehage til skole?

Merk: Sett ett kryss på hver linje

	Ja	Nei	Vet ikke
Barnehagen har skoleforberedende tiltak for 5-åringene	☐	☐	☐
Det er etablert rutiner for kunnskapsoverføring mellom barnehage og skole	☐	☐	☐
Det er etablert felles møteplasser for lærere i barnehage og skole	☐	☐	☐
Det er etablert rutiner/utarbeidet planer som sikrer sammenheng og progresjon i læringsinnholdet i barnehage og skole	☐	☐	☐
Det er etablert rutiner for samarbeid mellom barnehage og skole på kommunalt nivå	☐	☐	☐
Det er etablert rutiner for tidlig samarbeid mellom barnehage og skole dersom barn har behov for særskilt tilrettelagt omsorgs- eller læringsmiljø.	☐	☐	☐
Det er etablert rutiner for involvering av foreldrene	☐	☐	☐

MOBBING OG FOREBYGGING AV MOBBING

38 Har du i løpet av siste år opplevd mobbing mellom barn i denne barnehagen?

Merk: Sett ett kryss

☐ Nei, aldri

☐ Har forekommet, men svært sjelden

☐ Forekommer med jevne mellomrom

39 Det er utviklet program for å motvirke mobbing. Har barnehagen benyttet noen av disse?

Merk: Flere kryss mulig

☐ Du og jeg og vi to (Lamer)

☐ Steg for steg (Nasjonalforeningen for folkehelsen)

☐ Åtte tema for godt samspill (Rye og Hundeiede)

☐ Systematisk arbeid med relasjoner (Bae)

☐ MOD (Utdanningsforbundet)

☐ Olweus-programmet

☐ Zero (Roland)

☐ Annet eksternt tilbud

☐ Egenutviklet program

OM BARNA I BARNEHAGEN

Organisering av barnegruppene

41 Er barnehagen en avdelingsbarnehage eller en avdelingsfri (for eksempel med baser eller soner) barnehage?

Merk: Sett bare ett kryss

- ☐ Avdeling
☐ Avdelingsfri
☐ Annet

42 Hvordan er gruppene sammensatt? Oppgi antall barn og ansatte i hver gruppe/base. (Hvis det er flere grupper enn 8, kan opplysningene om disse skrives ned på eget ark)

Merk: Skriv tall i rutene

	Antall barn som ikke har fylt 3 år per 01.10.12	Antall barn som har fylt 3 år per 01.10.12	Antall ansatte
Gruppe 1	____	____	____
Gruppe 2	____	____	____
Gruppe 3	____	____	____
Gruppe 4	____	____	____
Gruppe 5	____	____	____
Gruppe 6	____	____	____
Gruppe 7	____	____	____
Gruppe 8	____	____	____

Språkkartlegging

43 Er det etablert faste rutiner for kartlegging av barns språk?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja, alle barn kartlegges rutinemessig, også norskspråklige
☐ Ja, alle barn med minoritetsspråklig bakgrunn testes, men ikke norskspråklige
☐ Nei, ingen faste rutiner som gjelder alle, men barn velges ofte ut etter observasjon og behovsvurdering fra personale eller foreldre
☐ Nei, ingen faste rutiner som gjelder alle, og kun sporadisk (sjelden) kartlegging av barns språk
☐ Vet ikke

44 Benyttes noen av følgende språkkartleggingsverktøy?

Merk: Flere kryss mulig

- ☐ Askeladden
☐ Tras
☐ SATS
☐ Språk 4
☐ ASQ
☐ Reynells språktest
☐ Alle med
☐ Lær meg norsk før skolestart
☐ Egenutviklede
☐ Andre
☐ Vet ikke

45 Hvor ofte gjennomføres kartleggingen?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ En gang i året eller oftere
☐ Sjeldnere, men minst en gang i løpet av tiden barnet er i barnehagen
☐ Kun ved behov
☐ Vet ikke

46 Hvem utfører kartleggingen?

Merk: Flere kryss mulig

- ☐ Pedagogisk leder
- ☐ Assistenter
- ☐ Andre i barnehagen med spesialkompetanse
- ☐ Andre utenfor barnehagen med spesialkompetanse
- ☐ Vet ikke

47 Blir kartleggingen skriftlig dokumentert?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei
- ☐ Vet ikke

48 Har barnehagen skriftlige rutiner for å informere noen av de følgende dersom kartlegginger og resultater fører til bekymring?

Merk: Flere kryss mulig

- ☐ Foreldre
- ☐ Skole
- ☐ PPT
- ☐ Helsestasjon
- ☐ Andre
- ☐ Nei
- ☐ Vet ikke

49 Er det etablerte rutiner for å følge opp barn som trenger særskilt tilrettelagt tilbud?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei
- ☐ Vet ikke

Språkmiljø og språkstimulering

50 Har barnehagen deltatt i kompetansetiltak knyttet til språk og språkmiljø?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei → Gå til 52
- ☐ Vet ikke → Gå til 52

51 Har dette ført til endringer i barnehagens arbeid med språkstimulering?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei
- ☐ Vet ikke

52 Har barnehagen lagt til rette for/opprettet særskilte språkstimuleringstilbud?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei → Gå til 54
- ☐ Vet ikke → Gå til 54

53 Hvem deltar i disse tilbudene?

Merk: Flere kryss mulig

- ☐ Barn som er vurdert å ha særskilt behov
- ☐ Minoritetsspråklige barn
- ☐ Særskilte aldersgrupper
- ☐ Alle barn

54 Brukes særskilte metoder/læremidler/materiale i språkstimuleringstilbudet?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei → Gå til 56
- ☐ Vet ikke → Gå til 56

55 Hvilke metoder/læremidler/materiale benyttes?

Merk: Flere kryss mulig

- ☐ Snakkepakke
- ☐ BokTras
- ☐ Språkpose
- ☐ Egnede bøker eller lydbøker
- ☐ Annet eksternt materiale
- ☐ Strukturerte samtaler
- ☐ Egenprodusert materiale

56 Finnes det minoritetsspråklige barn i barnehagen?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei → Gå til 59

57 Finnes det informasjonsmateriell på foreldrenes morsmål?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei

58 Involveres foreldrene til minoritetsspråklige barn i barnas språkstimulering?

Merk: Sett ett kryss

- ☐ Ja
- ☐ Nei
- ☐ Ikke aktuelt hos oss

59 Finnes det i dag barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja

☐ Nei → Gå til **64**

60 Får barnehagen i den anledning ekstra ressurser fra kommunen?

Merk: Flere kryss mulig

☐ Hjelpemidler

☐ Ekstra personell

☐ Fysisk tilrettelegging

☐ Skyss

☐ Støtte til reduserte barnegrupper

☐ Ingen støtte

61 Mener du tilbudet til barn med nedsatt funksjonsevne er tilstrekkelig i forhold til barnets og barnehagens behov?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja

☐ Nei

62 I rammeplanen står samarbeid i fokus hvis barnet har ekstra behov. Er det etablert rutiner for kontakt mellom barnehagen og hjelpeinstanser i kommunen?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja

☐ Nei

66 Vi vil at du for hver påstand skal si om du er enig eller ikke enig sett i forhold til situasjonen i din barnehage.

Merk: Sett ett kryss på hver linje

	Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig
Barnehagen har tilstrekkelig antall ansatte	☐	☐	☐	☐
Barnehagens materielle standard er tilfredsstillende	☐	☐	☐	☐
Barnehagens budsjett er tilfredsstillende	☐	☐	☐	☐
Barnehagens lokaler er godt egnet til barnehagedrift	☐	☐	☐	☐
Barnehagens ansatte har tilstrekkelig kompetanse om barns språkutvikling	☐	☐	☐	☐
Barnehagens ansatte har tilstrekkelig kompetanse om språkstimulering	☐	☐	☐	☐
Barnehagens ansatte har tilstrekkelig kompetanse om barn under tre år	☐	☐	☐	☐
Barnehagen har et tilfredsstillende vikarbudsjett	☐	☐	☐	☐

Tusen takk for at du deltok i undersøkelsen!

63 I tilfelle hvilke hjelpeinstanser?

Merk: Flere kryss mulig

☐ Barneverntjenesten

☐ Helsestasjonen

☐ PPT-tjenesten

☐ BUP

☐ Spesialisthelsetjenesten

☐ Andre

☐ Vet ikke

64 Det er nylig blitt utarbeidet en veileder for samarbeid mellom barnehagen og barnevernstjenesten. Har det oppstått situasjoner der dere har hatt behov for å bruke denne veilederen.

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja

☐ Nei → Gå til **66**

65 Ga veilederen svar på de spørsmål dere hadde?

Merk: Sett ett kryss

☐ Ja, meget nyttige svar

☐ Ganske nyttige svar, men ikke på alt vi lurte på

☐ Veilederen ga oss lite utover det vi allerede visste fra før

Appendiks 2: Purrebrev

«GallupID»
«Foretaksnavn»
«Adresse»
«Postnr» «Poststed»

Oslo, september 2012

Til barnehagen ved styrer/daglig leder

PÅMINNELSE – UNDERSØKELSE AV KVALITET I BARNEHAGER

Du skal for kort tid siden ha mottatt et spørreskjema om kvalitet i barnehager. Undersøkelsen er sendt ut av TNS Gallup på oppdrag fra NOVA. Vi kan ikke se å ha mottatt skjema i retur fra din barnehage og minner om undersøkelsen. **Det er ikke for sent å svare.**

Kunnskapsdepartementet skal neste år fremlegge en stortingsmelding om barnehagene, og har i den forbindelse engasjert forskningsinstituttet NOVA for å gjennomføre en ny undersøkelse av kvaliteten i barnehagene. Undersøkelsen bygger på de tre tilsvarende undersøkelsene som NOVA gjennomførte i 2002, 2004 og 2008.

Din barnehage er trukket ut som en av i alt 1000, som er invitert til å delta i undersøkelsen. Barnehagene er trukket helt tilfeldig fra Pedlex sine adresselister over barnehager. For at resultatene skal være pålitelige er det viktig at så mange som mulig avgir svar. En best mulig dekkende beskrivelse av dagens situasjon er en forutsetning for å kunne avgjøre hvor det skal satses mer i årene som kommer.

Vi håper derfor du finner tid til å fylle ut skjemaet slik at også forholdene i din barnehage teller med når helhetsbildet skal tegnes opp. **NY svarfrist!** Det er fint om du returnerer det utfylte skjemaet i svarkonvolutten som var vedlagt utsendelsen, så snart som mulig, **og helst innen 7 dager.**

Spørsmålene kan også besvares på internett. Dersom du ønsker dette, går du inn på webadressen vist under og taster ditt brukernavn og passord:

Adresse: www.tns-gallup.no/Barnehager2012
Brukernavn: «userid»
Passord: «password»

Eventuelle tekniske problemer kan meldes fra på mail til: audun.fladmoe@tns-gallup.no

Du er garantert full anonymitet! De ansatte ved NOVA og TNS Gallup som skal innhente og analysere data har full taushetsplikt, og data vil bli anonymisert straks TNS Gallup har registrert at en barnehage har svart. Opplysninger om den enkelte barnehage vil verken tilflyte departementet eller andre.

Har ditt svar og dette brev krysset hverandre i postgangen, ber vi deg se bort fra denne henvendelsen.

Dersom du har spørsmål om undersøkelsen, ta gjerne kontakt med prosjektleder Lars Gulbrandsen, epost: lars.gulbrandsen@nova.no, telefon: 22 54 12 84 / 92 48 32 41, eller vitenskapelig assistent Erik Eliassen, epost: erik.s.eliassen@gmail.com, telefon: 92 80 61 72.

På forhånd tusen takk for hjelpen

Lars Gulbrandsen
Forsker ved NOVA og prosjektleder

«GallupID»
«Foretaksnavn»
«Adresse»
«Postnr» «Poststed»

Oslo, oktober 2012

Til barnehagen ved styrer/daglig leder

ANDREGANGS PÅMINNELSE: UNDERSØKELSE AV KVALITET I BARNEHAGER

For drøyt en måned siden mottok barnehagen et spørreskjema om kvalitet i barnehagen. Vi kan ikke se å ha mottatt skjema fra din barnehage, og vi minner derfor om denne undersøkelsen og om betydningen av at dere svarer. Vi vedlegger også skjema på nytt. **NY svarfrist!** Det er fint om du returnerer det utfylte skjemaet i vedlagte svarkonvolutt så snart som mulig, **og helst innen 7 dager.**

Kunnskapsdepartementet skal neste vår utarbeide en stortingsmelding om barnehagene, og har i den forbindelse engasjert forskningsinstituttet NOVA for å gjennomføre en undersøkelse av kvaliteten i barnehagene. Undersøkelsen bygger på tilsvarende undersøkelser som NOVA gjennomførte i 2002, 2004 og 2008. De fleste spørsmålene fra disse blir nå gjentatt, slik at det er mulig å følge utviklingen over en 10 års periode. NOVA samarbeider også denne gang med TNS Gallup, som har ansvaret for den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen.

Halvparten av de barnehagene som ble trukket ut har allerede svart. Skal resultatene bli pålitelige er det viktig at så mange som mulig avgir svar. Benytt derfor anledningen til å informere oss om hvilke sider ved norske barnehager hvor kvaliteten er god, og om hvilke områder der ting kan bli bedre. En best mulig dekkende beskrivelse av dagens situasjon er en forutsetning for å kunne avgjøre hvor det skal satses mer i årene som kommer. Det er derfor av avgjørende betydning at også din barnehage svarer slik at helhetsbildet blir mest mulig korrekt.

Spørsmålene kan fortsatt også besvares på internett. Dersom du ønsker dette, går du inn på webadressen vist under og taster ditt brukernavn og passord:

Adresse: www.tns-gallup.no/Barnehager2012
Brukernavn: «userid»
Passord: «password»

Eventuelle tekniske problemer kan meldes fra på mail til: audun.fladmoe@tns-gallup.no

Rapporten skal være ferdig i løpet av året, og du kan lese den på NOVAs hjemmeside: <http://www.nova.no/>. **Du er garantert full anonymitet.** De ansatte ved NOVA og TNS Gallup som skal innhente og behandle data har taushetsplikt, og data vil bli anonymisert straks TNS Gallup har registrert at en barnehage har svart. Opplysninger om den enkelte barnehage vil verken tilflyte departementet eller andre.

Har du spørsmål om undersøkelsen kontakt enten prosjektleder Lars Gulbrandsen, e-mail: lars.gulbrandsen@nova.no, eller telefon 22 54 12 84 eller 92 48 32 41, eller vitenskaplig assistent Erik Eliassen, e-mail: erik.s.eliasen@gmail.com, telefon 92 80 61 72,

På forhånd tusen takk for hjelpen

Lars Gulbrandsen
Forsker ved NOVA og prosjektleder